

# Regional analyse for Os 2014

Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier

KNUT VAREIDE & MARIT O. NYGAARD

TF-notat nr. 67/2014

**Tittel:** Regional analyse for Os 2014  
**Undertittel:** Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier  
**TF-notat nr:** 67/2014  
**Forfatter(e):** Knut Vareide og Marit Nygaard  
**Dato:** 16. januar 2015  
**ISBN:** 978-82-7401-763-4  
**ISSN:** 1891-053X  
**Pris:** 160,- (Kan lastes ned gratis fra [www.telemarksforsking.no](http://www.telemarksforsking.no))  
**Framsidedfoto:** Illustrasjon Vareide/Nygaard  
**Prosjekt:** Regionale analyser 2014  
**Prosjektnr.:** 20140170  
**Prosjektleder:** Knut Vareide  
**Oppdragsgiver(e):** Os kommune

**Spørsmål om dette notatet kan rettes til:**

Telemarksforsking  
Postboks 4  
3833 Bø i Telemark  
Tlf: +47 35 06 15 00  
[www.telemarksforsking.no](http://www.telemarksforsking.no)

**Resymé:**

I notatet gis en beskrivelse av utviklingen i Os, med hensyn til befolknings- og næringsutvikling. Sammenhengene og drivkreftene blir analysert ved bruk av Attraktivitetsmodellen. Notatet beskriver også utdanningsnivået i befolkning og næringsliv, og viser resultatene fra NHOs NæringsNM.



**Knut Vareide** er utdannet sosialøkonom (cand oecon) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforsking siden 1996.



**Marit Owren Nygaard** er utdannet samfunnsøkonom (M.Sc. Economics) fra Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås (2012). Hun har jobbet ved Telemarksforsking siden 2013.

# Forord

Denne rapporten inngår i en serie med analyserapporter for kommuner, regioner og fylker i Norge, som er utført av Telemarksforskning i 2014. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon*. Modellen er videreutviklet vesentlig i løpet av 2014, blant annet gjennom at det er utviklet en scenariomodell som viser hvordan utviklingen kan bli i framtiden i ulike scenarier.

De regionale analysene er svært verdifulle for forskningen i slike prosjekt, siden vi får anvendt modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis.

Telemarksforskning har laget slike regionale analyser i en årrekke. Tidligere var analysene i stor grad deskriptive, og nøyde seg stort sett med å beskrive en rekke indikatorer for befolknings- og næringsutvikling. Etter hvert har vi lagt mer vekt på å finne sammenhenger, gjennom å koble de ulike trekkene i en region sammen i stadig mer helhetlige modeller. De fleste oppdragsgiverne etterspør slike rapporter fordi de skal brukes i en strategisk sammenheng. Da er det ikke tilstrekkelig kun å beskrive ulike utviklingstrekk hver for seg.

For at utviklingen på et sted skal kunne påvirkes gjennom bevisste strategier, er det nødvendig å forstå sammenhengene og avdekke årsaker og drivkrefter til den faktiske utviklingen. Først da blir analysene virkelig nyttige i det strategiske arbeidet. Med den nye scenariomodellen blir den strategiske relevansen enda sterkere, fordi vi har et redskap som kan kalibrere målene i den regionale utviklingen for hver enkel kommune, region eller fylke. Vi kan da også vise hvordan de strukturelle forholdene sannsynligvis vil påvirke framtidig utvikling, og hva som skal til for at et sted kan realisere sine målsettinger.

Bø, 16. januar 2015

Knut Vareide

Prosjektleder

# Innhold

Sammendrag.....	5
1. Befolkning.....	8
2. Arbeidsplasser .....	13
3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon.....	42
4. Bostedsattraktivitet .....	44
5. Scenarier for framtidig vekst .....	50
6. Utdanning .....	57
7. NæringsNM.....	61

# Sammendrag

Os kommune har hatt en sterk vekst i folketallet de siste årene. Siden 2000 har befolkningen økt med 34 prosent. Os har både et stort fødselsunderskudd og stor netto innflytting fra andre norske kommuner. Netto innvandring gir også et bidrag til befolkningsveksten i Os, selv om nettoinnvandringen har vært noe lavere enn ellers i landet.

Antall arbeidsplasser i Os har også økt sterkt. Det har vært en vekst i antall arbeidsplasser på over 25 prosent siden 2000. Det har imidlertid vært nedgang i antall arbeidsplasser i Os de siste to årene, og i næringslivet er det nå færre arbeidsplasser enn det var i 2008.

Når vi skal analysere utviklingen i næringslivet, deler vi opp næringslivet i tre strategiske næringstyper, basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer. Vi har forsøkt å skille mellom strukturelle årsaksforhold og attraktivitet. De strukturelle betingelsene er forhold som har med lokalisering og bransjestruktur å gjøre, som vanskelig kan påvirkes. Attraktivitet er et mål for om veksten har vært over eller under forventet vekst, der vi har tatt hensyn til de strukturelle betingelsene.

Basisnæringer er de bedriftene som produserer for et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene omfatter primærnæringer, industri og de mest konkurranseutsatte tjenestene som forskning, tele, IKT, engineering og liknende. Os har forholdvis lite av sysselsettingen i basisnæringene i kommunen. Utviklingen i basisnæringene var svært positiv fram til 2006, da hadde basisnæringene i Os sterk vekst. Etter 2006 har basisnæringene i Os utviklet seg ganske svakt. Noe skyldes at det er en stor andel av basisnæringene i kommunen i bransjer med nedgang. Men det har imidlertid vært sterkere nedgang enn bransjestrukturen skulle tilsi. Os har dermed ikke vært spesielt attraktiv for basisnæringer de siste årene.

Besøksnæringene omfatter de bedriftene som er avhengig av at kundene må være personlig til stede. Det er bransjer som overnatting, servering, butikkhandel, kultur og diverse personlige tjenester. Besøksnæringene omfatter turistbransjene, men er definert litt videre. Stedenes egen befolkning er en stor kundegruppe for besøksnæringene, og besøksnæringene blir dermed sterkt påvirket av befolkningsveksten i på stedet. Befolkningsveksten i Os har stimulert utviklingen i besøksnæringene. Fram til 2008 hadde besøksnæringene i Os høyere vekst enn befolkningsveksten skulle tilsi. I den perioden økte Os sin besøksattraktivitet. Etter 2008 har veksten i besøksnæringene stoppet opp, til tross for sterk befolkningsvekst. Dermed ser det ut til at besøksattraktiviteten har blitt svakere.

De regionale næringer består av bransjer som ikke passer inn i basisnæringer eller besøksnæringer, og består av bransjer som bygg og anlegg, finans og forretningsmessig tjenesteyting, transport, engroshandel m.fl. Det er bransjer som ofte ikke får stor oppmerksomhet i kommunale og regionale næringsstrategier, men som er viktige fordi det er mange arbeidsplasser i disse bransjene. De regionale næringer har vokst raskere i Norge enn de besøksnæringene og basisnæringene har. Os har hatt den samme utviklingen i de regionale næringer som i besøksnæringene og basisnæringene. Det var overraskende sterk vekst fram til 2008, men deretter har veksten blitt lavere enn landsgjennomsnittet.

Næringsattraktivitet er summen av veksten i basisnæringer, besøksnæringer og regionale næringer, etter at de strukturelle virkningene er trukket fra. Næringsattraktiviteten i Os var god fram til 2007, deretter har den samlede næringsattraktiviteten blitt ganske svak.

Næringslivet er også analysert i et kapittel basert på NHOs NæringsNM. NæringsNM måler og rangerer næringsutviklingen med hensyn til lønnsomhet, vekst og nyetableringer. Os kommer ut over middels av norske kommuner i NæringsNM, som tar utgangspunkt i tall fra 2013. Os skårer litt bedre enn middels når det gjelder

lønnsomhet og vekst i bedriftene, har ganske høy nyetableringsaktivitet, men har ganske lite næringsliv i forhold til befolkningen.

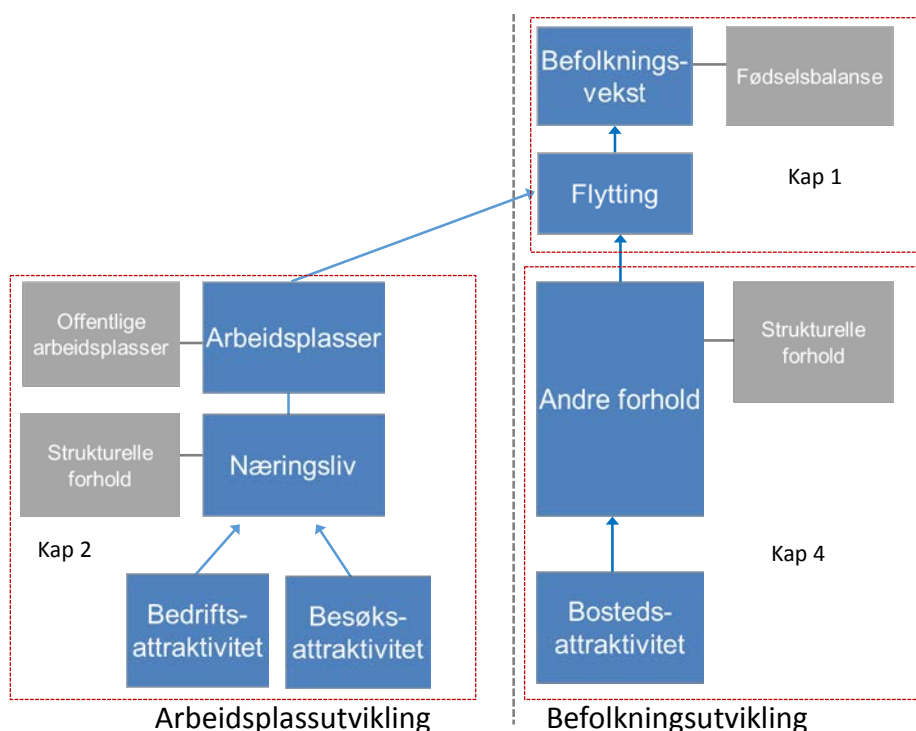
Utdanningsnivået i både befolkning og næringsliv er også beskrevet og analysert i et eget kapittel. Andelen med høyere utdanning i Os er lavere enn landsgjennomsnittet. Det kommer mest av at de store byene drar opp landsgjennomsnittet ganske mye. Os har høyere utdanningsnivå enn middels av norske kommuner i befolkningen. Det er imidlertid høyere utdanningsnivå blant de som pendler inn til Os enn blant de som pendler ut. Det kan tyde på at Os ikke er spesielt attraktiv som bosted blant de med høyere utdanning, i hvert fall ikke sammenliknet med Bergen, hvor de fleste som pendler inn til Os bor. Os har et ganske høyt utdanningsnivå i næringslivet sammenliknet med andre norske kommuner.

I kapitlet om bostedsattraktivitet har vi analysert flyttingen i Os for å avdekke årsakene til nettoflyttingen og nettoinnvandringen. Os har dratt fordeler av å være en forholdvis stor kommune og av at arbeidsmarkedet i kommunen er tett integrert med arbeidsmarkedet i Bergen. Samtidig har arbeidsplassveksten vært høyere enn i de fleste kommuner. Nettoinnflyttingen har likevel vært mye høyere enn forventet. Det indikerer at Os har vært en attraktiv kommune å bo i og flytte inn til. Nærheten til Bergen har nok betydd mye for dette, men Os har også hatt høyere bostedsattraktivitet enn de andre kommunene som ligger nært Bergen.

I årets rapport har vi også vist ulike scenarier for befolknings- og arbeidsplassutvikling i Os. Dersom de strukturelle trekkene vi har hatt de siste årene fortsetter, går det mot fortsatt arbeidsplassvekst og befolkningsvekst i Os. Hvis den høye bostedsattraktiviteten fortsetter, vil veksten bli ganske sterk, og befolkningen kan passere 30 000 før 2040. Et høyvekstscenario viser at dersom Os greier å bli blant de mest attraktive kommunene for næringsliv og som bosted, vil det være mulig å enda høyere vekst. Os har imidlertid vært en svært attraktiv kommune, spesielt som bosted, og det ser dermed ikke ut til å være særlig potensial for veldig mye sterkere vekst.

# Innledning – notatets oppbygging

I de første seks kapitlene i dette notatet vil vi beskrive og analysere utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser. For å analysere drivkreftene i utviklingen vil vi bruke Attraktivitetsmodellen. Denne modellen har Telemarksforskning utviklet for å forstå drivkreftene bak den regionale utviklingen. Modellen er designet spesielt for å skille ut strukturelle drivkrefter, det vil si drivkrefter som det enkelte sted ikke kan gjøre noe med, fra det vi definerer som attraktivitet. Steder kan være attraktive for bedrifter eller besøk. Det fører til at stedet får en sterkere vekst i antall arbeidsplasser i næringslivet enn de strukturelle forholdene tilsier. Steder kan også være attraktive som bosteder, og dermed få en nettoflytting som er høyere enn forventet ut fra stedets arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Summen av stedets attraktivitet med hensyn til bedrift, besøk og bosetting vil utgjøre stedets samlede attraktivitet.

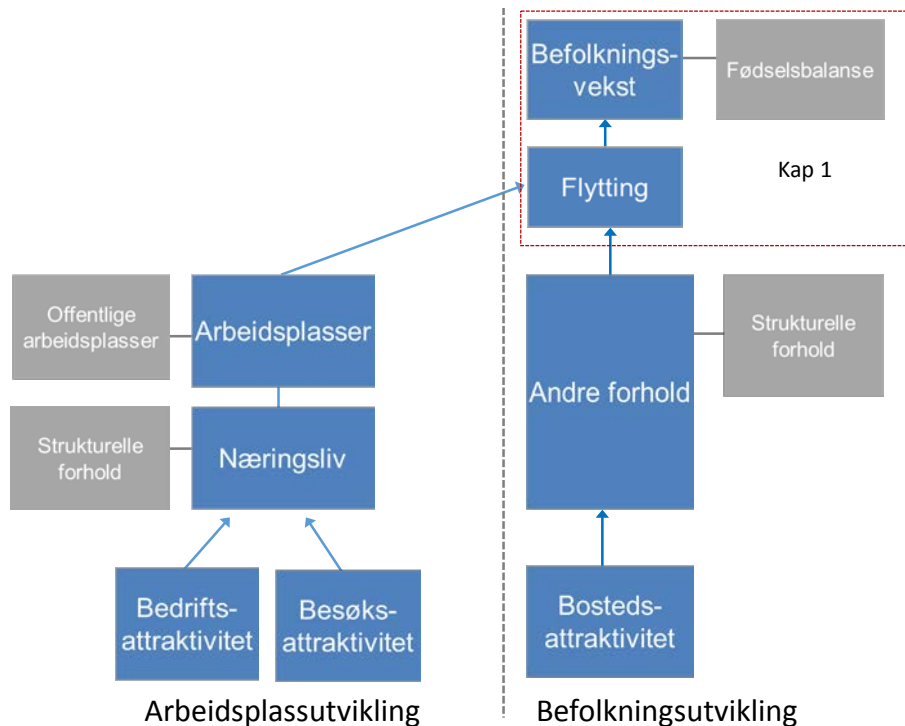


Figur 1: Attraktivitetsmodellen.

Attraktivitetsmodellen er vist skjematisk i figuren over, og vi vil utdype hvordan modellen virker etter hvert i notatet. Notatets struktur vil følge modellen. I kapittel 1 vil vi gi en kort beskrivelse av befolkningsutviklingen. I kapittel 2 vil vi beskrive og analysere arbeidsplassutviklingen, og særlig arbeidsplassutviklingen i næringslivet. I kapittel 4 binder vi samme arbeids- og befolkningsutviklingen, og analyserer nettoflyttingen, de strukturelle flyttefaktorene og bostedsattraktiviteten. Mellom kapittel 2 og 4 har vi et kapittel om pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon, fordi det er forhold som har betydning for flyttingen til stedet og sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og flytting. Etter en kort oppsummering av stedets attraktivitet for de tre dimensjonene i kapittel 5, vil vi i kapittel 6 bruke attraktivitetsmodellen til å vise scenarier for framtidig utvikling av arbeidsplasser og befolkning. Dernest følger to kapitler som ikke har direkte forbindelse med attraktivitetsanalysen: Kapittel 7 er viet NæringsNM, som viser hvordan næringslivet gjør det med hensyn til nyetableringer, vekst og lønnsomhet. Til slutt kommer et kapittel om formelt kompetansenivå i befolkning og næringsliv.

# 1. Befolkning

Befolkningsutviklingen er nok den mest sentrale størrelsen i regional utvikling. I dette kapitlet vil vi ganske kort beskrive hvordan befolkningsutviklingen har vært, og hvordan befolkningsendringene er sammensatt av fødselsbalanse og flytting. Vi vil også se på hvordan flyttingen er sammensatt av innenlands flytting og innvandring. Til slutt introduserer vi begrepet relativ flytting, som vi vil bruke i analysene om bostedsattraktivitet i kapittel 4.



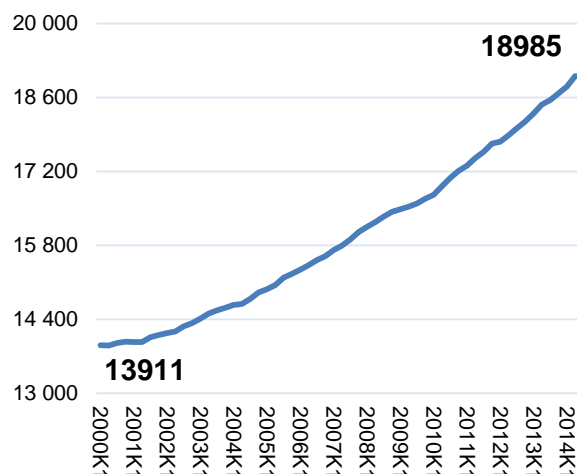
Befolkningsendringer er summen av fødselsbalansen og stedets samlede nettoflytting inkludert netto innvandring. I analysene vil vi nøye oss med å beskrive fødselsbalansen kort. I figuren har såkalt eksogene faktorer fått en grå farge, og fødselsbalansen har blitt definert som eksogen. Det er fordi vi ikke forsøker å forklare eller forstå stedenes fødselsbalanse. Det er ikke vanlig å forsøke å påvirke fødselsbalansen i regionalt utviklingsarbeid, og da er det heller ikke så stor betydning å forstå bakenforliggende årsaker. Vi vet at fødselsbalansen er et resultat av stedets alders- og kjønnsfordeling og fruktbarhet blant stedets kvinner, men vi vil ikke gå nærmere inn på disse faktorene.

I stedet vil vi fokusere på nettoflyttingen. Steder, kommuner og regioner som ønsker å stimulere sin befolkningsvekst fokuserer på å tiltrekke seg innflyttere eller begrense utflyttingen. I begge tilfeller blir nettoflyttingen bedre. Derfor er det flyttingen som det er behov for å forstå. Nettoflyttingen er derfor en sentral komponent i Attraktivitetsmodellen. I dette kapitlet beskrives nettoflyttingen. Senere i notatet, etter at vi har behandlet arbeidsplassveksten og pendlingsmønstrene, vil vi analysere nettoflyttingen med bakgrunn i disse variablene, for å avdekke drivkrefter og forklaringer til at nettoflyttingen varierer fra sted til sted.



## 1.1 Folkemengden

Ved utgangen av tredje kvartal 2014 var det 18 995 innbyggere i Os. Det har vært en bratt og jevn vekst fra 2000, da innbyggertallet var på 13 911. Befolkningen sank det siste kvartalet, men det er nok bare et tilfeldig avvik.

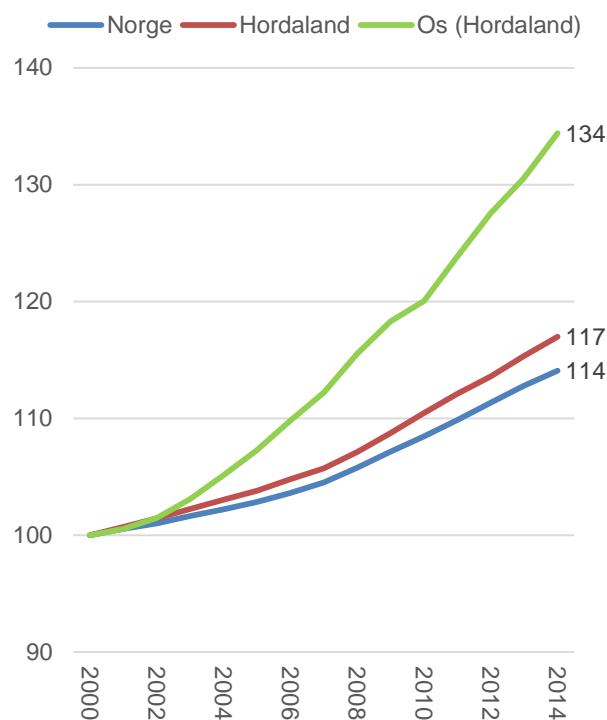


Figur 2: Befolkningen i Os i Hordaland fra 31. mars 2000 til 31. oktober 2014

## 1.2 Indeksert vekst

Befolkningsveksten i Os fra 2000 til i dag har vært på 34 prosent. Veksten er høyere enn både fylkessnittet og landsgjennomsnittet.

Mens Norges befolkning har økt med 14 prosent siden 2000, har befolkningen i Hordaland økt med 17 prosent.



Figur 3: Indeksert befolkningsvekst i Os, Hordaland og Norge fra 1. januar 2000 til 1. januar 2014.

## 1.3 Befolkningsutviklingen dekomponert

Befolkningsveksten i Os skyldes både en positiv innenlands flytting, innvandring og en positiv fødselsbalanse.

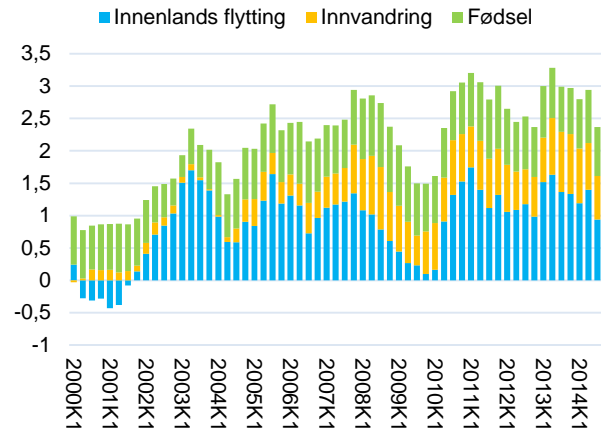
Det er den innenlandske flyttingen som står for mesteparten av befolkningsveksten. Fødselsbalansen har vært positiv hvert år siden 2000, og den har bidratt med en vekst på rundt 0,8 prosent av folketallet årlig de siste årene.

Siden 2010 har den årlige befolkningsveksten i Os vært på rundt 3 prosent. De siste kvartalene har befolkningsveksten avtatt litt, men det er for tidlig til å si om det er tilfeldig eller et trendskifte.

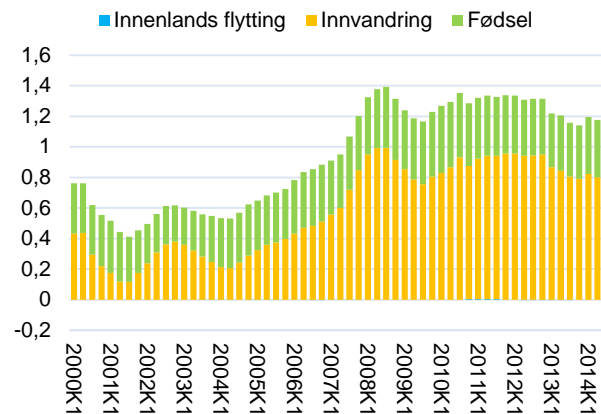
Figur 4 viser befolkningsutviklingen i Norge. Siden 2007 har innvandringen til Norge vært høy, og den har bidratt med en årlig befolkningsvekst på rundt 0,9 prosent. Fødselsbalansen har også vært positiv siden 2000, og den har isolert sett bidratt med en årlig befolkningsvekst på om lag 0,3 prosent.

Den økte innvandringen de siste årene skyldes hovedsakelig innvandring fra Øst-Europa, og denne innvandringen er ganske desentralisert. Derfor har mange kommuner i Norge fått befolkningsvekst de siste årene på grunn av generell høy innvandring på landsbasis.

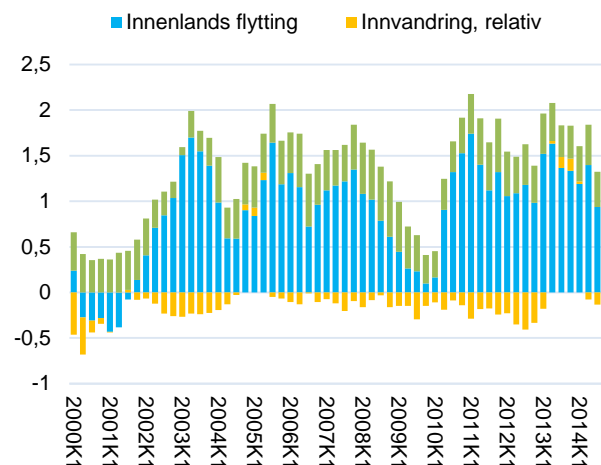
Figur 5 viser befolkningsutviklingen i Os relativt til befolkningsutviklingen på landsbasis. Fødselsbalansen i Os er høyere enn fødselsbalansen på landsbasis. Innvandringen har med unntak av noen år vært litt lavere i Os enn i landet som helhet. Det er den innenlandske flyttingen som har mest å si for at befolkningsveksten i Os har vært høyere enn ellers i landet.



Figur 4: Årlige, prosentvis befolkningsendringer målt hvert kvartal i Os, dekomponert i fødselsbalanse, innenlands flytting og innvandring.



Figur 5: Årlige, prosentvis befolkningsendringer Norge, dekomponert i fødselsbalanse og innvandring.



Figur 6: Befolkningsutviklingen i Os relativt til utviklingen på landsbasis.

## 1.4 Nettoflytting

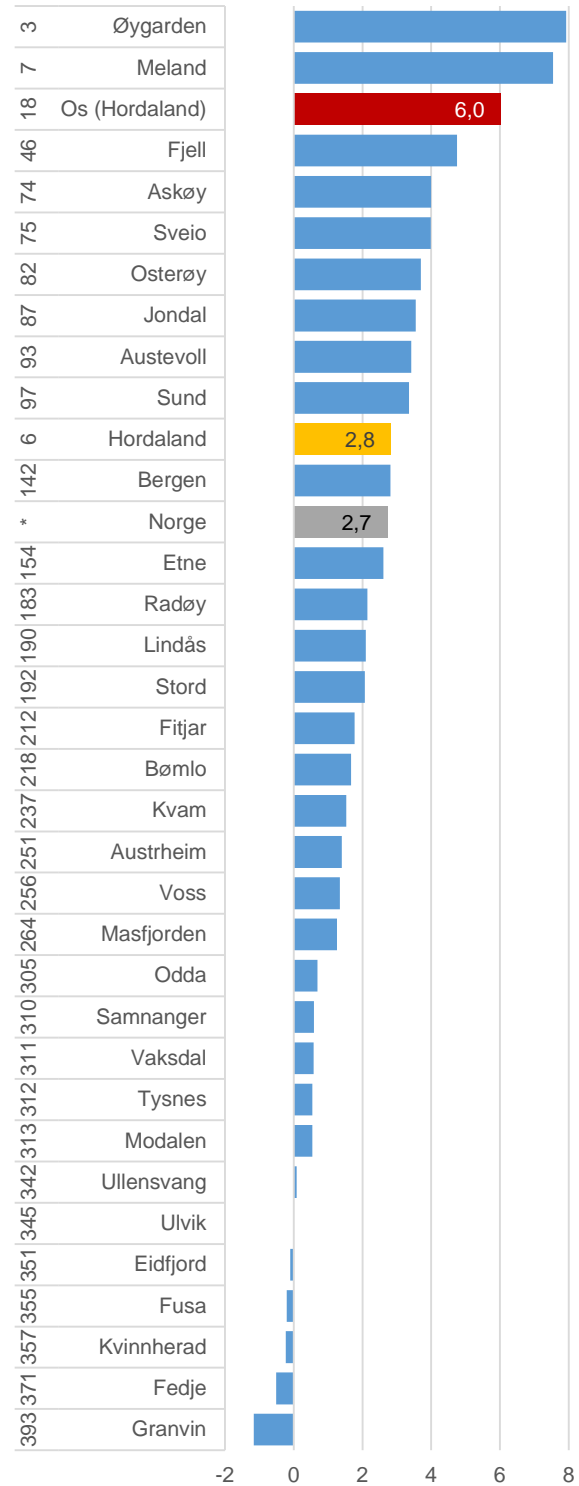
På de forrige sidene så vi hvordan utviklingen i Os er dekomponert i innenlands flytting, innvandring og fødselsbalanse. I regional utvikling er vi spesielt opptatt av flyttingen. Et sted kan gjøre tiltak for å bedre tilflyttingen til stedet.

På de forrige sidene så vi at det har vært høy innvandring til Norge i de seneste årene. Det er innvandringen som står for mesteparten av befolkningsøkningen i landet. Alle kommuner i Norge kan dermed forvente befolkningsvekst på grunn av en generell høy nettoinnvandring til landet. Dersom vi skal studere hva som gjør steder i Norge attraktive relativt til andre steder, må vi se bort fra denne generelle innvandringen til Norge.

Figur 6 viser nettoflyttingen til kommunene i Hordaland de siste årene, samt nettoflyttingen til fylket og landet som helhet for den siste treårsperioden.

Os har hatt en høy flytting de siste årene. Bare 17 kommuner i Norge har hatt et høyere flyttetall. Flyttingen til Os har vært høyere enn hva nettoflyttingen til landet som helhet har vært. Flyttingen til Os er også høyere enn fylkessnittet. Hordaland fylke er rangert som nummer 6 blant de 19 fylkene med hensyn til nettoflytting de siste tre årene.

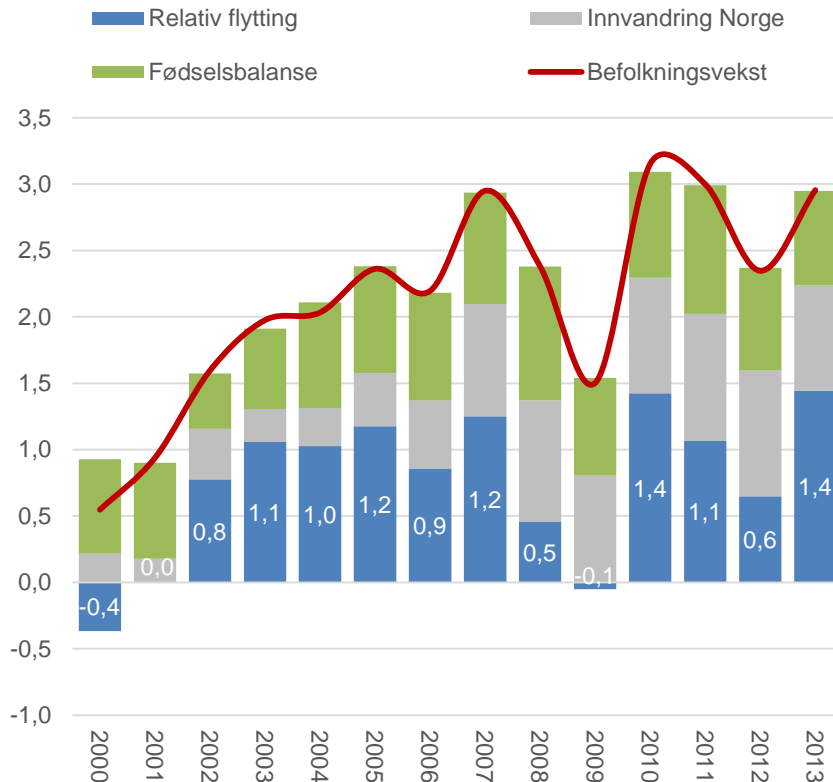
Vi sier at de som har hatt en nettoflytting som er høyere enn nettoflyttingen på landsbasis har hatt en positiv *relativ* flytting. Dette gjelder i høyeste grad Os. Den relative flyttingen vil være et mål framover når vi skal studere hva som gjør at noen steder vokser mer enn andre.



Figur 7: Nettoflyttingen til kommunene i Hordaland, Hordaland fylke og Norge i perioden 2011-2013.

## 1.5 Relativ flytting

Det er den relative flyttingen vi antar at et sted kan påvirke gjennom sin attraktivitet for bedrift, besøk og bosted. Den relative flyttingen er differansen mellom nettoflyttingen i kommunen og nettoflyttingen på landsbasis. Det er den delen av befolkningsveksten som ikke kan forklares av fødselsbalanse eller generell innvandring på landsbasis. Den relative flyttingen er summen av innenlands flytting og innvandring *utover* det den generelle innvandringen på landsbasis tilsier.

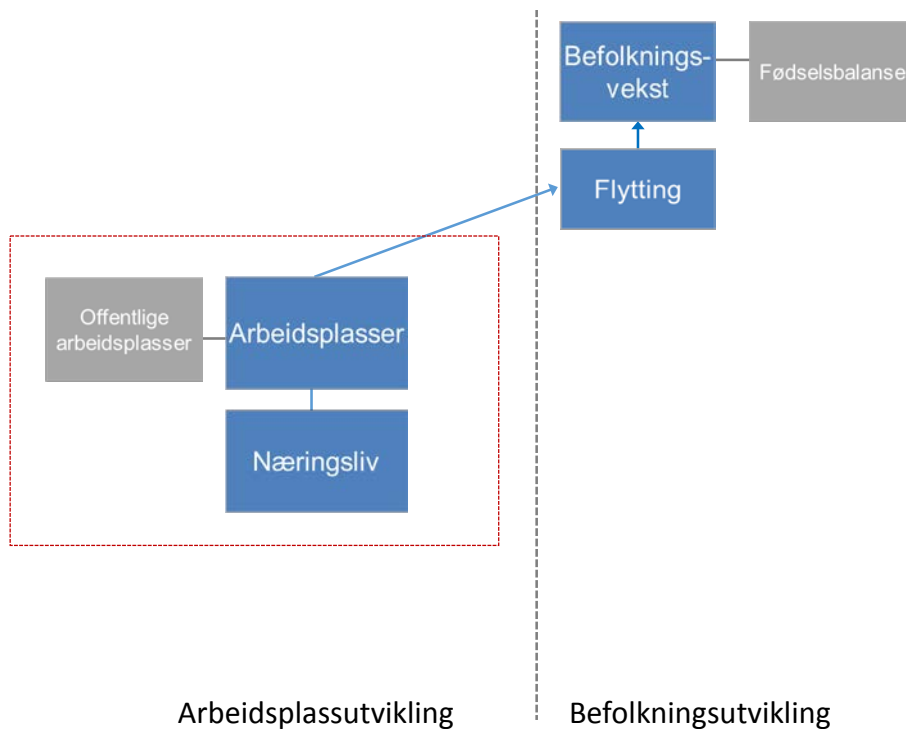


Figur 8: Den årlige prosentvise befolkningsveksten i Os dekomponert i fødselsbalanse, innvandring til Norge og relativ flytting.

I figuren over er befolkningsveksten i Os dekomponert i fødselsbalanse, Norges nettoinnvandring og relativ flytting fra 2000 til 2013. I 2013 var den relative flyttingen høy, og den stod for halvparten av befolkningsveksten. Med unntak av år 2000 og 2009 har den relative flyttingen vært positiv. Den relative flyttingen førte isolert sett til en øking i folketallet på 1,4 prosent i 2013. Som vi så tidligere så er flyttetallene for de tre første kvartalene av 2014 noe mindre positive enn i 2013, så det blir litt nedgang neste år.

## 2. Arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive og analysere utviklingen av antall arbeidsplasser. Arbeidsplassutviklingen er sammen med befolkningsutviklingen de to sentrale størrelsene som vi må beskrive, analysere og forstå i den regionale utviklingen. Vi vil starte med en beskrivelse av utviklingen av antall arbeidsplasser samlet, og sektorvis. Deretter ser vi nærmere på hvordan de enkelte delene av næringslivet har utviklet seg. Til slutt analyserer vi utviklingen i de enkelte delene av næringslivet for å finne ut hvor mye som kan forklares av strukturelle forhold og hvor stor del av utviklingen som synes å komme fra spesielle forhold i regionen.



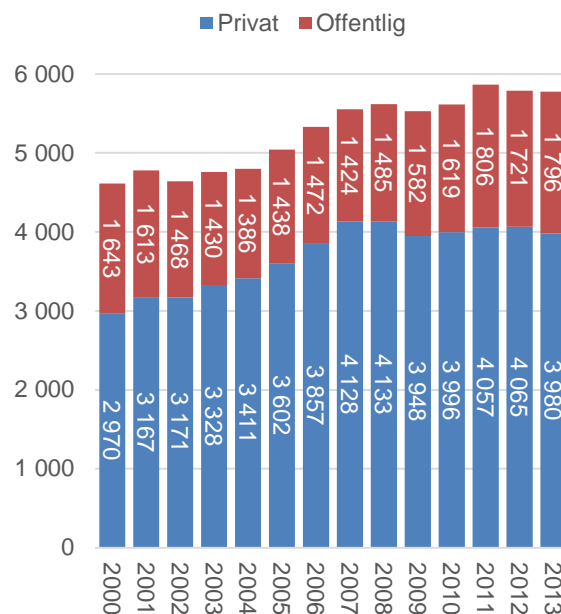
Figur 9: Attraktivitetsmodellen – de delene av attraktivitetsmodellen som beskriver befolkningsutviklingen og arbeidsplassutviklingen.

Vi skal starte med å beskrive den samlede arbeidsplassutviklingen, for deretter å se på hvordan utviklingen er i privat og offentlig sektor.

## 2.1 Antall arbeidsplasser og vekst

Det var 1 796 arbeidsplasser i offentlig sektor i Os i 2013. Det er en liten oppgang fra antallet i 2000.

Det var 3 980 arbeidsplasser i privat sektor i 2013. Det var en ganske sterk vekst antall arbeidsplasser i privat sektor fra 2000 til 2007. Deretter har antallet arbeidsplasser holdt seg ganske jevnt om 4 000. Det har imidlertid ikke vært noen vekst fra 2008 til i dag i næringslivet. I stedet har antall ansatte i næringslivet sunket litt.



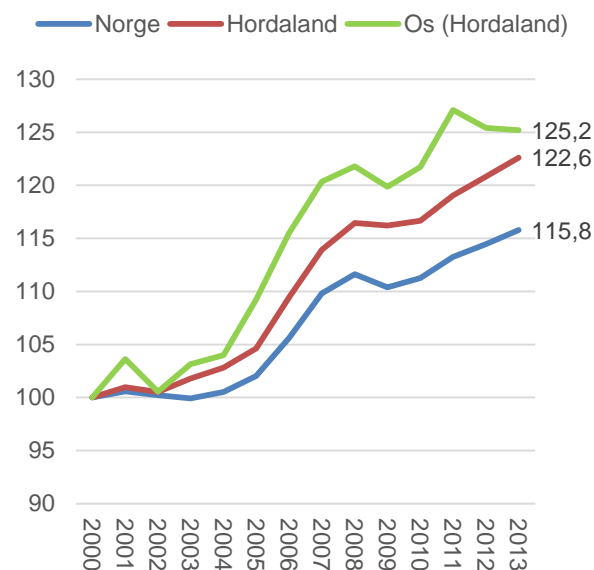
Figur 10: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Os (Hordaland) fra 2000 til 2013.

### 2.1.1 Indeksert vekst

Fra 2000 til 2013 har det totale antallet arbeidsplasser, dvs. arbeidsplasser både i offentlig og privat sektor, økt med 25,2 prosent. Veksten er høyere enn veksten i Hordaland samlet. Hordaland har hatt en vekst på 22,6 prosent.

Landet som helhet har hatt en vekst i antall arbeidsplasser på 15,8 prosent i samme periode.

Selv om veksten har vært sterk i Os fra 2000 til i dag, ser man at utviklingen har vært negativ siden 2011. Det er ikke tilfellet for verken Hordaland eller landet som helhet.



Figur 11: Indeksert arbeidsplassvekst, alle sektorer, i Os, Hordaland og Norge fra 2000 til 2014.

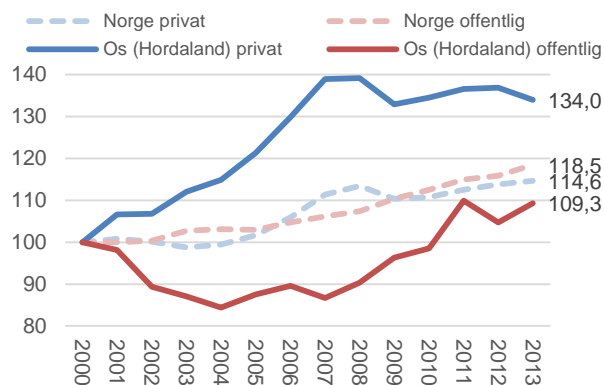
## 2.2 Vekst i privat sektor

Det er privat sektor som har vokst mest i Os. Veksten har vært på 34 prosent fra 2000 til i dag. Veksten er mye høyere enn veksten i privat sektor nasjonalt, som har vært på 14,6 prosent.

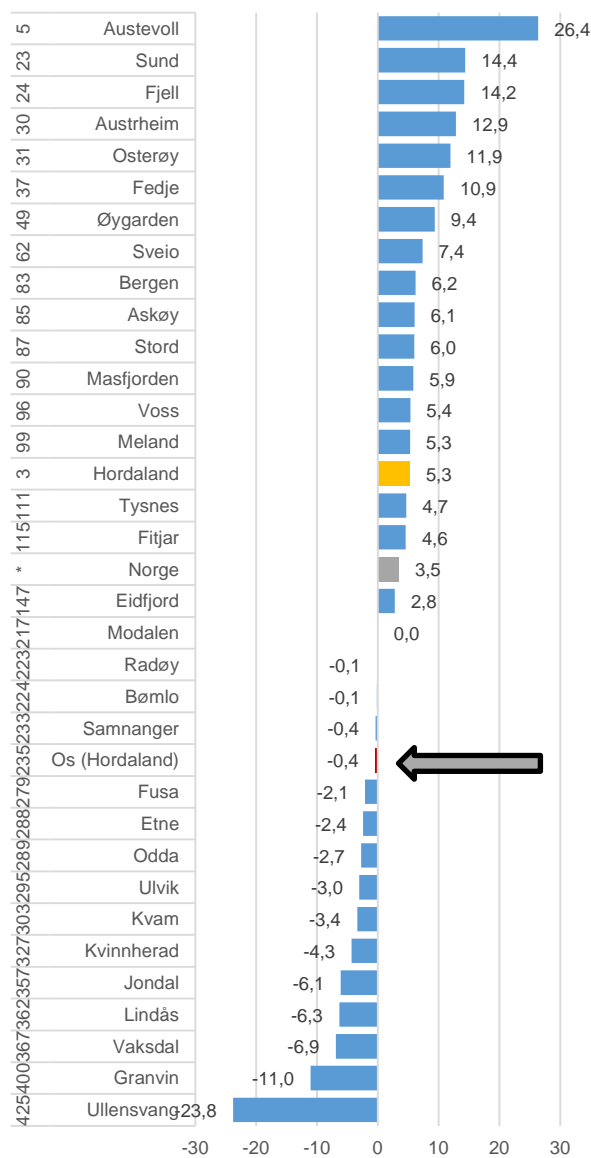
Det var en nedgang i antall arbeidsplasser i offentlig sektor i Os fra 2000 til 2004. Deretter har veksten vært ganske sterk. Men i perioden fra 2000 til 2013 samlet sett, har veksten i offentlig sektor i Os vært halvparten av veksten i offentlig sektor på landsbasis. I landet som helhet har offentlig sektor vokst mer enn privat sektor.

I den siste treårsperioden har veksten i næringslivet vært svakt negativ, nærmere sagt, -0,4 prosent. Dette rangerer Os under både fylkessnittet og landsgjennomsnittet. Veksten i næringslivet i Os for den siste treårsperioden er rangert som nummer 235 blant landets 428 kommuner.

I Hordaland er det spesielt Austevoll som har hatt en sterk vekst i privat sektor den siste treårsperioden, mens Ullensvang har hatt en spesielt lav vekst. Veksten i privat sektor i Hordaland har vært høyere enn veksten på landsbasis. Hordaland er rangert som nummer tre blant landets 19 fylker med hensyn til vekst i næringslivet de siste tre årene.



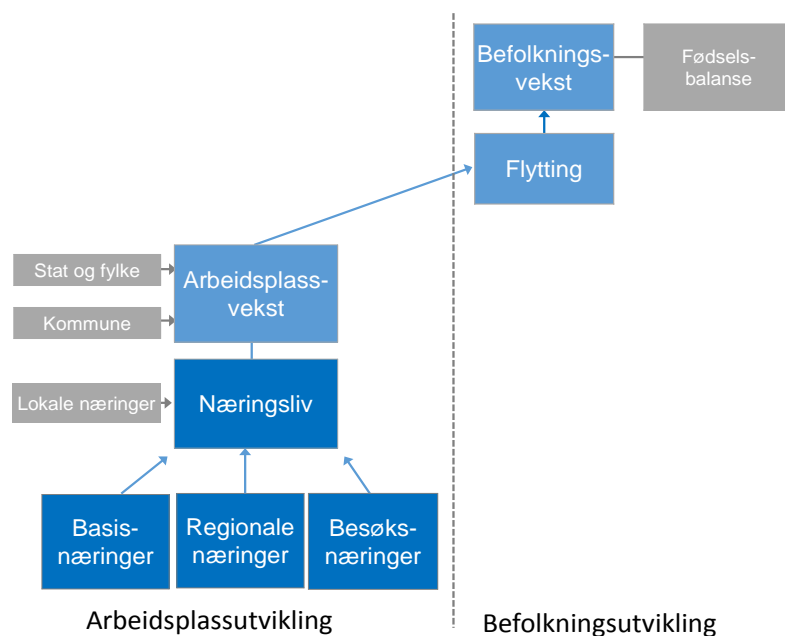
Figur 12: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Os og Norge, fra 2000 til 2013.



Figur 13: Arbeidsplassvekst i privat sektor i kommunene i Hordaland, Hordaland fylke og Norge i perioden 2011-2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

## 2.3 Næringstyper

Vi har nå beskrevet utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Det er utviklingen i næringslivet vi ønsker å analysere og forstå. Det er fordi det først og fremst er næringsutviklingen som er i fokus når en ønsker å stimulere til vekst.



Figur 14: Attraktivitetsmodellen. Privat sektor deles inn i fire næringstyper: Lokale næringer, basisnæringer, regionale næringer og besøksnæringer.

Det finnes mange forskjellige bransjeinndelinger<sup>1</sup>. For vårt formål har vi delt næringslivet inn i fire strategiske næringstyper.

*Basisnæringer* er næringsliv som konkurrerer på et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene produserer varer eller tjenester på et sted, som selges og konsumeres hovedsakelig utenfor stedet der produksjonen foregår. Primærnæringer, som landbruk og gruver og industri, tilhører basisnæringene. Samtidig er det en del tjenesteproduksjon som også defineres som basisnæringer. Dette er tjenester som IT, telekom og teknologiske tjenester. Basisnæringene regnes ofte som «motoren» i økonomien. Det er ut ifra basisnæringene mye annen næringsvirksomhet blir skapt.

*Besøksnæringer* er næringsliv som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene inkluderer all turisme, men også butikkhandel og en del personlige tjenester. Stedets egne innbyggere og besøkende er kunder hos besøksnæringene.

De *regionale* næringene består av bransjer som både har annet næringsliv og offentlige institusjoner og befolkningen som kunder, og som hovedsakelig retter seg mot et regionalt marked. Det er bransjer som bygg og anlegg, transport og forretningsmessig tjenesteyting. Vi finner ofte en konsentrasjon av de regionale næringene i byer og sentra. Det er en sammensatt næringstype, og vi antar at det er ulike drivere for vekst i de regionale næringene.

*Lokale næringer* er næringsliv som leverer tjenester til den lokale befolkningen, og som i stor grad substituerer tjenester fra offentlig sektor. Dette er tjenester som barnehager, skoler, primærhelsetjenester og renovasjon. De lokale næringene er som regel substitutter for offentlige tjenester. I analysene framover vil vi derfor slå kommunal sektor og lokale næringer sammen. Siden de lokale næringene regnes som eksogene, har de fått en grå farge i figuren.



## 2.3.1 Bransjer

I tabellen under ser vi hvilke bransjer som inngår i de strategiske næringstypene, og vi ser antall arbeidsplasser i hver bransje. Det er denne utviklingen i antall ansatte disse bransjene og næringstypene som til sammen utgjør hele næringslivet som vi ønsker å analysere og forstå.

Tabell 1: Antall arbeidsplasser i de ulike bransjene i privat sektor i Os.

Næring	Sub-næring	Bransje	2000	2005	2008	2011	2012	2013
Basis	Industri	Anna industri	247	217	244	209	219	223
		Næringsmidler	143	141	149	156	97	107
		Olje og gass utvinning						
		Prosessindustri	5	3	1	1	2	2
		Verkstedindustri	414	450	436	361	370	353
	Natur	Fisk	90	76	71	95	94	75
		Gruve	10	3	5	5	4	4
		Landbruk	68	68	56	44	50	49
	Tekn. tjenester	Olje og gass		1	1		3	6
		Teknisk/vitenskap	40	51	74	65	69	85
Tele og IKT		7	18	11	5	7	11	
Besøk		Aktivitet	103	147	163	162	158	159
		Handel	528	670	811	764	738	750
		Overnatting	165	172	175	145	146	144
		Servering	86	75	75	76	78	78
Lokal		Lokal	138	221	356	571	575	503
Regional		Agentur og Engros	88	94	68	60	66	74
		Bygg og anlegg	338	478	602	581	595	588
		Diverse	170	321	284	205	225	232
		Finans, eiendom, utleie	72	106	109	108	112	97
		Forr. tjenesteyting	61	47	127	138	130	100
		Transport	190	236	299	278	289	306
		Utleie av arbeidskraft	7	7	16	28	38	34
<b>Totalsum</b>			<b>2 970</b>	<b>3 602</b>	<b>4 133</b>	<b>4 057</b>	<b>4 065</b>	<b>3 980</b>

Basisnæringene er delt inn i tre sub-næringer: Industri, natur og teknologiske tjenester. Industrien inneholder bransjer som prosessindustri, olje- og gassutvinning og verkstedindustri. Innen industrien er det verkstedindustrien som er størst i Os, mens olje- og gassutvinning og prosessindustrien har ingen eller få arbeidsplasser.

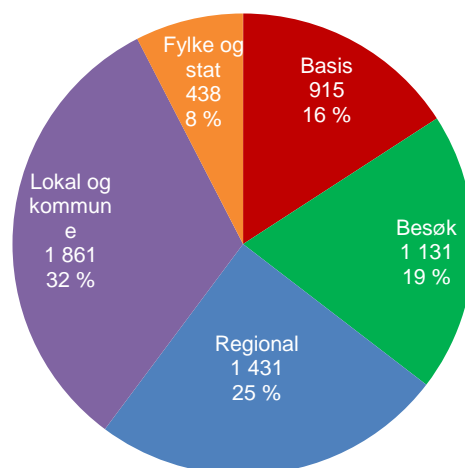
De naturbaserte næringene inkluderer fiske, gruver og landbruk. De teknologiske tjenestene inkluderer olje og gass, teknisk/vitenskapelige tjenester og tele og IKT.

Besøksnæringene inkluderer butikkhandel, aktivitetsnæringer, overnatting og servering. Det er mange flere arbeidsplasser innen handelen enn serveringsbransjen.

De regionale næringene inkluderer bransjer som agentur og engros; bygg og anlegg; finans, eiendom og utleie; transport; forretningsmessig tjenesteyting og utleie av arbeidskraft. Blant de regionale næringene er bygg- og anleggsbransjen størst i Os.

### 2.3.2 Næringstyper i Os

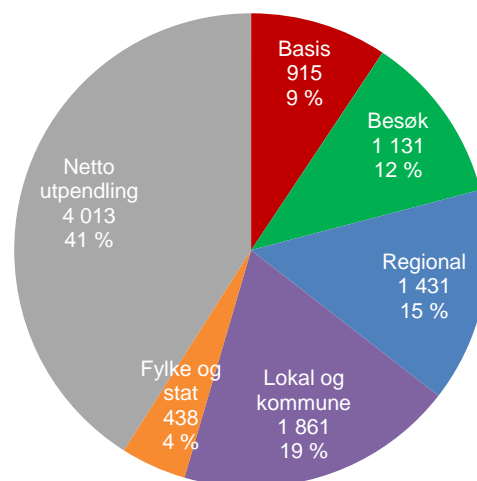
Det var 915 arbeidsplasser i basisnæringene i Os i 2013. Dette tilsvarer 16 prosent av alle arbeidsplassene. Besøksnæringene er større. Det var 1 131 arbeidsplasser i besøksnæringene i 2013. De regionale næringene er størst. En fjerdedel av arbeidsplassene i privat sektor er i de regionale næringene. 32 prosent av arbeidsplassene i Os er i kommunal sektor eller i de lokale næringene. Statlig og fylkeskommunal sektor utgjorde 8 prosent av alle arbeidsplassene i Os i 2013.



Figur 15: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Os i 2013.

### 2.3.3 Næringstyper i Os som andel av samlet sysselsetting

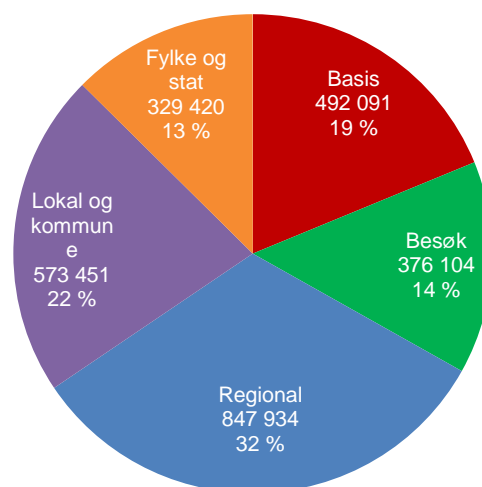
Os er en kommune med mye netto utpendling, dvs. at antallet sysselsatte i kommunen er høyere enn antall arbeidsplasser. Nettoutpendlingen tilsvarer 41 prosent av samlet sysselsetting. Kakediagrammet til høyre viser at antallet arbeidsplasser privat sektor til sammen utgjør om lag en tredel av samlet sysselsetting i kommunen.



Figur 16: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Os samt netto utpendling, i 2013. Hele kaken viser samlet sysselsetting.

### 2.3.4 Næringstyper i Norge

På landsbasis er antall arbeidsplasser og antall sysselsatte likt. Kakediagrammet til høyre viser det totale antallet arbeidsplasser i Norge i 2013. De regionale næringene er den største næringstypen. Basisnæringene utgjør 19 prosent av alle arbeidsplassene på landsbasis. 14 prosent av arbeidsplassene er i besøksnæringene. Fylkeskommunal og statlig sektor står for 13 prosent av arbeidsplassene. De lokale næringene og kommunal sektor står for 22 prosent av sysselsettingen på landsbasis.

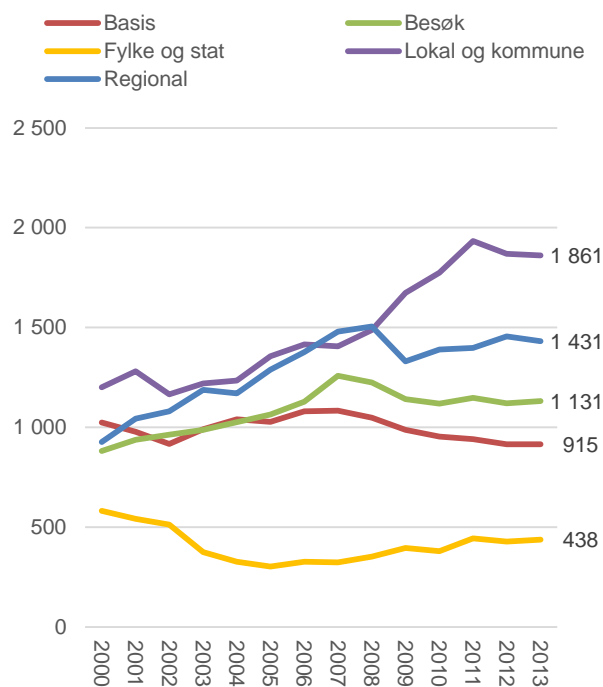


Figur 17: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Norge i 2013. På landsbasis er antall arbeidsplasser lik sysselsettingen.

### 2.3.5 Arbeidsplassvekst i Os

Figur 18 viser antall arbeidsplasser i de ulike næringsstypene og offentlig sektor i Os fra 2000 til 2013.

Vi så tidligere at offentlig sektor har vokst siden 2007. I offentlig sektor er i hovedsak kommunal sektor som har vokst.



Figur 18: Antall arbeidsplasser i de ulike næringsstypene og i offentlig sektor i Os fra 2000 til 2013.

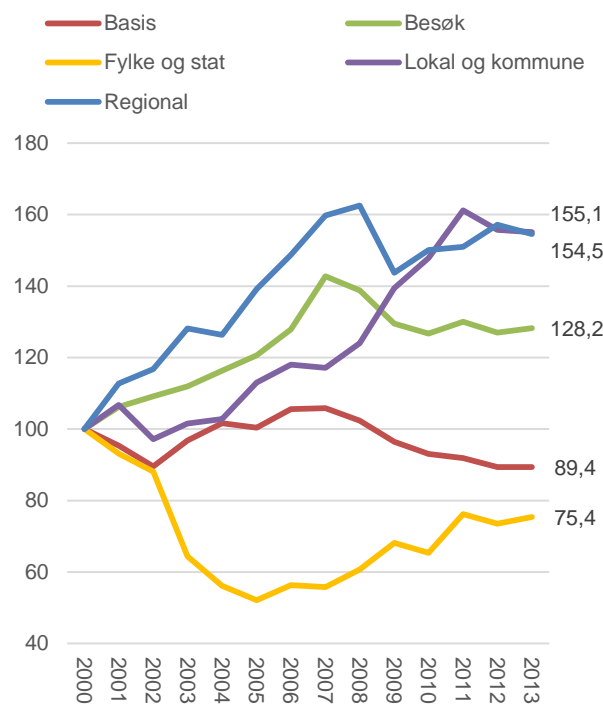
### 2.3.6 Indeksert vekst

Figur 19 viser den indekserte veksten. Antall arbeidsplasser i de lokale næringene/kommunal sektor har økt med 55,1 prosent. Antall arbeidsplasser i de regionale næringene har økt med 54,5 prosent. Fra 2000 til 2008 økte antall arbeidsplasser i de regionale næringene med 60 prosent. Utviklingen har stoppet litt opp i de regionale næringene siden 2008.

Besøksnæringene nådde sitt toppunkt i 2007. Deretter har det vært nedgang. Likevel var det 28,2 prosent flere arbeidsplasser i besøksnæringene i 2013 sammenliknet med antallet i 2000.

Antallet arbeidsplasser i basisnæringene har avtatt siden 2007.

Det er i utgangspunktet få arbeidsplasser i fylkeskommunal og statlig sektor. Det har vært vekst siden 2005, likevel er antallet arbeidsplasser i fylkeskommunal og statlig sektor 24,6 prosent lavere i 2013 sammenliknet med antallet i 2000.

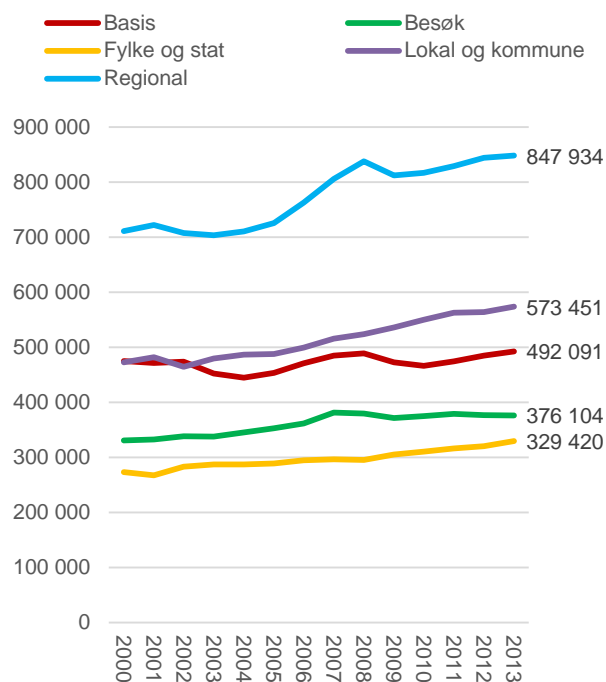


Figur 19: Indeksert arbeidsplassutvikling i de ulike næringsstypene og i offentlig sektor i Os fra 2000 til 2013. Antall arbeidsplasser i 2000 er indeksert til å være lik 100.

### 2.3.7 Arbeidsplassvekst i Norge

Til høyre ser vi antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013. De regionale næringene har vært størst helt siden 2000, og de har også vokst ganske mye. Fylkeskommunal og statlig sektor er minst.

Mens basisnæringene er større enn besøksnæringene i Norge, har ikke dette vært tilfellet for Os siden 2004.



Figur 20: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013.

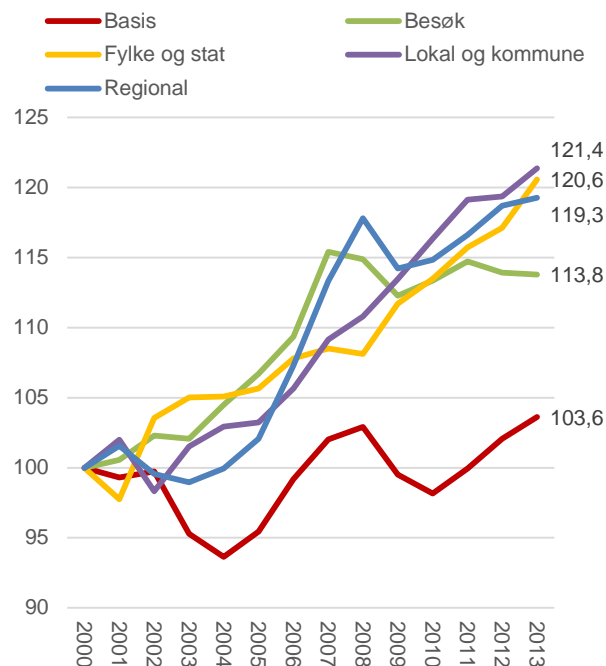
### 2.3.8 Indeksert vekst Norge

Figur 21 viser den indekserte utviklingen. Alle næringene har hatt vekst. Basisnæringene har vokst minst.

Også på landsbasis er det de lokale næringene og kommunal sektor som har vokst mest siden 2000. Dernest fylkeskommunal og statlig sektor.

I privat sektor er det de regionale næringene som har hatt kraftigst vekst.

Av næringstypene i privat sektor ser man tydelig hvordan finanskrisen satte en midlertidig stopper for arbeidsplassveksten. Både basisnæringene og de regionale næringene har hatt seg opp igjen. Besøksnæringene har derimot avtatt de siste årene. Figuren viser også hvordan basisnæringene svinger mer enn de andre næringstypene.

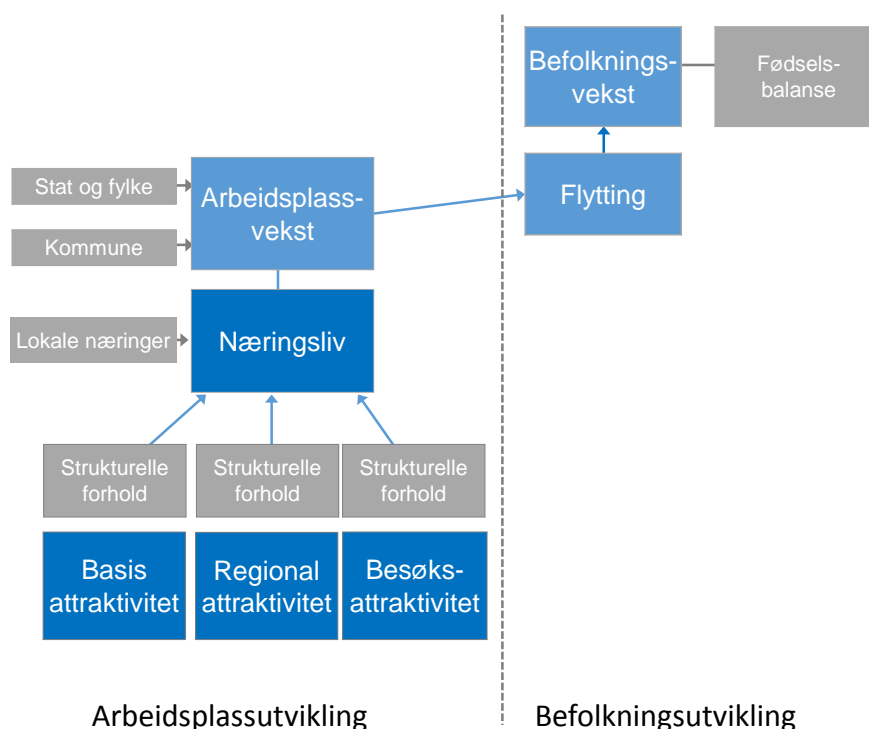


Figur 21: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2013.

## 2.4 Strukturelle forhold og attraktivitet

Vi har nå beskrevet utviklingen i de enkelte strategiske næringstypene. Det neste spørsmålet er hvorfor utviklingen har vært slik. Kan vi avdekke de viktigste drivkreftene bak den faktiske utviklingen?

Som vi så, hadde Os en dårligere utvikling i basisnæringene enn utviklingen på landsbasis. Derimot har både veksten i de regionale næringene og i besøksnæringene vært høyere i Os enn i landet som helhet i perioden siden 2000.



Figur 22: Attraktivitetsmodellen – de delene av modellen som tar for seg arbeidsplassutviklingen.

Vi vil i resten av dette kapitlet analysere hvor mye av utviklingen i de tre næringstypene som kan forklares av strukturelle forhold, og hvor mye som har sin forklaring i interne forhold. Strukturelle forhold er forhold som ikke kan påvirkes i særlig grad i regionen, men som har en signifikant påvirkning på næringslivets utvikling. Hvis utviklingen kan forklares fullt ut av de strukturelle forholdene, betyr det at utviklingen er «som normalt» i regionen. Det vil si at næringslivet utvikler seg som statistisk forventet ut fra forutsetningene. Dersom utviklingen avviker fra det statistisk normale, tyder det på at det har skjedd noe spesielt i regionen som ikke skyldes ytre forhold. Dersom en har et spesielt godt og effektivt næringsarbeid i regionen, vil det kunne føre til at utviklingen blir bedre enn de strukturelle forutsetningene tilsier. Da vil målingene vise at attraktiviteten er høy. Høy attraktivitet kan også skyldes at de største bedriftene har vært spesielt dyktige. Og så kan det være spesielle forhold i regionen som har hatt betydning, men som ikke fanges opp i de statistiske analysene. Attraktivitetsanalysene vil derfor gi en pekepinn, men må tolkes med varsomhet, og helst på bakgrunn av lokal kjennskap til utviklingen på stedet.

## 2.5 Bransjestruktur

Bransjestrukturen er et forhold som har stor betydning for utviklingen, og da spesielt i basisnæringene. Det er fordi basisnæringene er svært ujevnt fordelt mellom regioner, og fordi utviklingen i den enkelte bransjen i basisnæringene svinger sterkt.

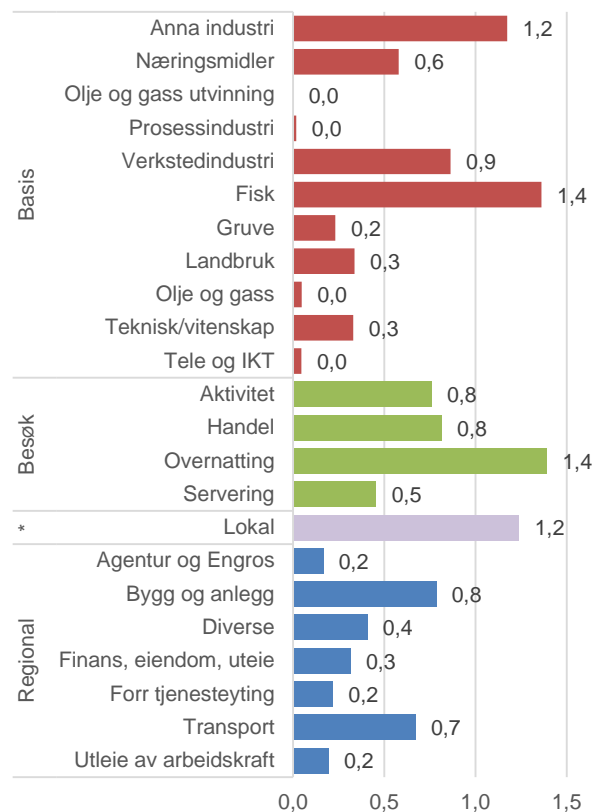
Hvilke bransjer har Os mye av, relativt til landet som helhet? For å få fram dette bruker vi lokaliseringkvotienter (LQ). LQ for en bransje beregnes gjennom å ta andelen av antall arbeidsplasser i bransjen i forhold til sysselsettingen på stedet, og dele på tilsvarende andel på landsbasis. Hvis tallet er større enn 1, betyr det at der er relativt mye av denne bransjen på stedet. Er tallet mindre enn 1, betyr det at det er lite av denne bransjen.

Det er relativt mange arbeidsplasser innen anna industri og fiske i Os. Begge disse næringene har hatt en arbeidsplassnedgang på landsbasis siden 2000, slik det kommer fram av figur 24.

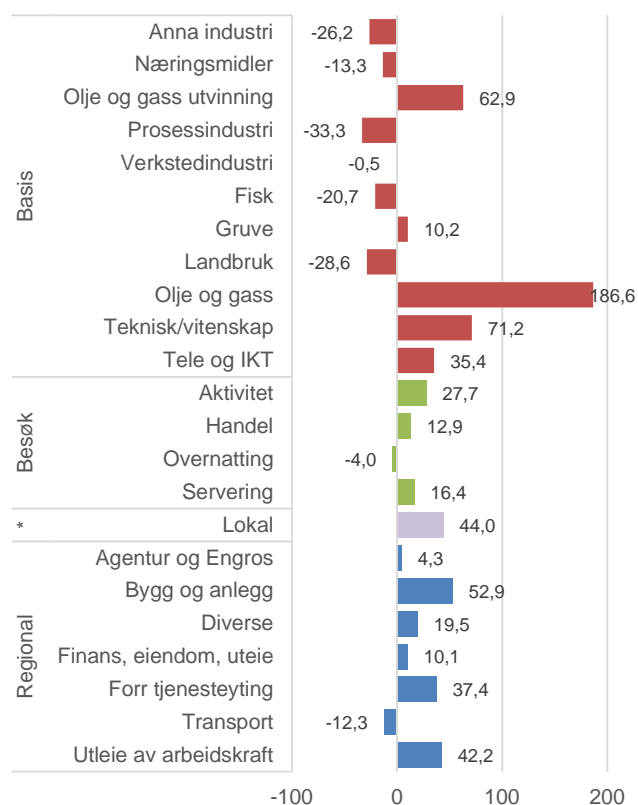
Det er få arbeidsplasser i bransjene med høyest vekst på landsbasis, olje- og gass(utvinning).

Overnattingsbransjen er forholdsvis stor i Os. Overnattingsbransjen har hatt en svak arbeidsplassnedgang på landsbasis siden tusenårsskiftet.

Os har relativt mange arbeidsplasser i nedgangsbransjer og relativt få arbeidsplasser i oppgangsbransjer.



Figur 23: Lokaliseringkvotienter for de ulike bransjene i privat sektor, Os, 2013.



Figur 24: Arbeidsplassvekst i de ulike bransjene i Norge i perioden 2000 - 2013.

## 2.6 Basisnæringer, strukturelle forhold og attraktivitet

Basisnæringene betyr mye for den regionale utviklingen. Basisnæringene skaffer inntekter til regionen gjennom så selge varer og tjenester ut av regionen. Basisnæringene er også mest utsatt for konjunkturer og konkurranse. Samtidig har basisnæringene stort potensiale gjennom at de leverer varer på et nasjonalt og internasjonalt marked, og er ikke begrenset av etterspørsel i egen region.

Tabellen under viser antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i 2007 og 2013. Tabellen viser også endring i absolutte tall, prosentvis endring og vekstimpuls. Vekstimpulsen er endringen målt som andel av samlet sysselsetting, og er sammenliknet med vekstimpulsen nasjonalt. Begrepet vekstimpuls er ikke like intuitivt som arbeidsplassvekst, men den sier mer om hvordan veksten har bidratt i forhold til samlet sysselsetting, enn det arbeidsplassveksten (av seg selv) gjør.

Tabell 2: Antall arbeidsplasser i bransjene i basisnæringene i Os i 2007 og 2013. Absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls i Os og tilsvarende vekstimpuls på landsbasis.

	Sub-næring	Bransje	2007	2013	Endring Absolutt	Endring %	Vekstimpuls Os	Vekstimpuls Norge
Basis	Industri	Anna industri	239	223	-16	-6,7	-0,2	-0,4
		Næringsmidler	147	107	-40	-27,2	-0,5	-0,1
		Olje og gass utvinning			0		0,0	0,2
		Prosessindustri	2	2	0	0,0	0,0	-0,3
		Verkstedindustri	502	353	-149	-29,7	-1,7	-0,2
	Natur	Fisk	78	75	-3	-3,8	0,0	0,0
		Gruve	5	4	-1	-20,0	0,0	0,0
		Landbruk	52	49	-3	-5,8	0,0	-0,3
	Tekn. tjenester	Olje og gass		6	6		0,1	0,5
		Teknisk/vitenskap	49	85	36	73,5	0,4	0,3
Tele og IKT		10	11	1	10,0	0,0	0,4	
	Totalsum		1 084	915	-169	-15,6	-1,9	0,2
	Sysselsatte		8 715	9 789				

Alle bransjene i industrien har hatt arbeidsplassnedgang siden 2007. Nedgangen i verkstedindustrien har vært størst. Antall arbeidsplasser i verkstedindustrien har blitt redusert med 149 arbeidsplasser. Dette tilsvarer en nedgang på 29,7 prosent. Nedgangen tilsvarer 1,7 prosent av den samlede sysselsettingen. Også på landsbasis har det vært en nedgang i verkstedindustrien, men nedgangen har ikke vært så sterk som i Os.

Endringene innen de naturbaserte næringene har vært små, nesten minimale. På landsbasis har vekstimpulsene i landbruket vært negativt.

Innen de teknologiske tjenestene er det de tekniske og vitenskapelige tjenestene som har vokst mest. Veksten, som har vært på 36 arbeidsplasser, har tilsvart 0,4 prosent av sysselsettingen, en andel som er høyere enn på landsbasis. På landsbasis har det vært sterke vekstimpulser fra de øvrige bransjene innen de teknologiske tjenestene. Olje og gass og tele og IKT har vokst mye.

Basisnæringene har samlet sett hatt en nedgang på 169 arbeidsplasser siden 2007. Nedgangen har vært på 15,6 prosent, og den har tilsvart -1,9 prosent av sysselsettingen. Det er veksten i de teknologiske tjenestene som har bidratt til samlet vekst i basisnæringene på landsbasis. Både industrien og de naturbaserte næringene har flere nedgangsbransjer. Spesielt har nedgangen vært stor innen anna industri, prosessindustri og landbruk. Kommuner med mange arbeidsplasser innen disse bransjene, kan dermed nærmest forvente å få arbeidsplassnedgang.

## 2.6.1 Indeksert vekst

Tabellen på forrige side oppsummerte situasjonen i basisnæringene fra 2007 til i dag. Figuren ved siden av viser den indekserte arbeidsplassutviklingen i basisnæringene i Os fra 2000 til 2013.

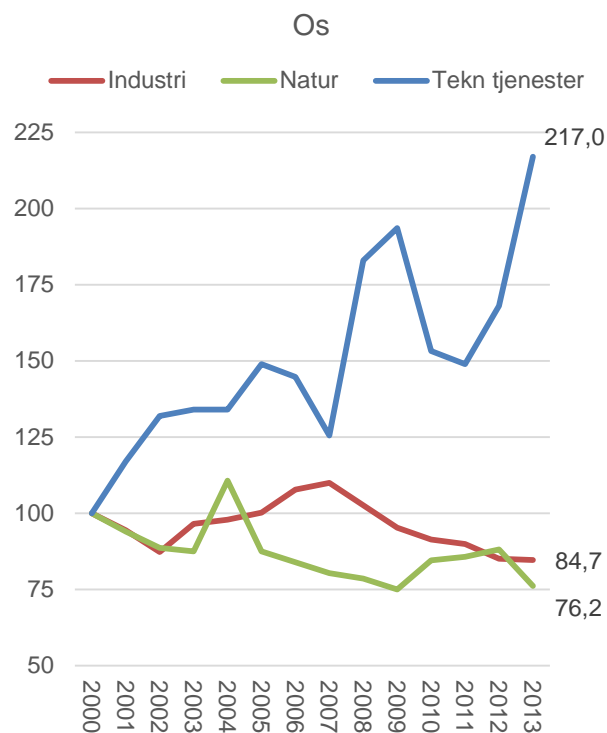
Antall arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene har mer enn doblet seg fra 2000 til 2013. Også etter 2011 har det vært en kraftig vekst.

Både industrien og de naturbaserte næringene har hatt nedgang.

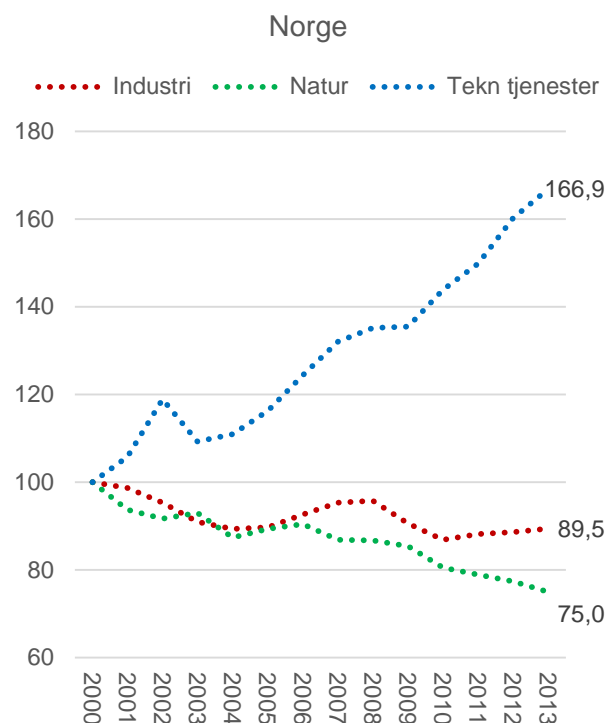
Figur 26 viser den indekserte utviklingen i basisnæringene på landsbasis. De teknologiske tjenestene har vokst mye. Veksten har vært på 66,9 prosent fra 2000 til 2013. Industrien har hatt en nedgang i antall arbeidsplasser på 10,5 prosent, mens de naturbaserte næringene har avtatt med 25 prosent. Utviklingen i Os ser ut til å ha fulgt utviklingen på landsbasis i noen grad.

Når vi senere i dette skal dekomponere veksten i bransjeeffekt og bransjustert vekst, kan det være verd å merke seg at de teknologiske tjenestene er på frammarsj, mens industrien og de naturbaserte næringene avtar. Bransjesammensetningen har mye å si for utviklingen på et sted. Steder som presterer å skape en bedre arbeidsplassvekst enn de strukturelle forholdene skulle tilsi, anser vi for å være attraktive.

Før vi kan analysere veksten i basisnæringene i Os, må vi vite hvor stor andel basisnæringene utgjør som andel av sysselsettingen. Det ser vi på neste side.



Figur 25: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Os, 2000-2013.



Figur 26: Indeksert vekst i sub-næringene til basisnæringene i Norge, 2000-2013

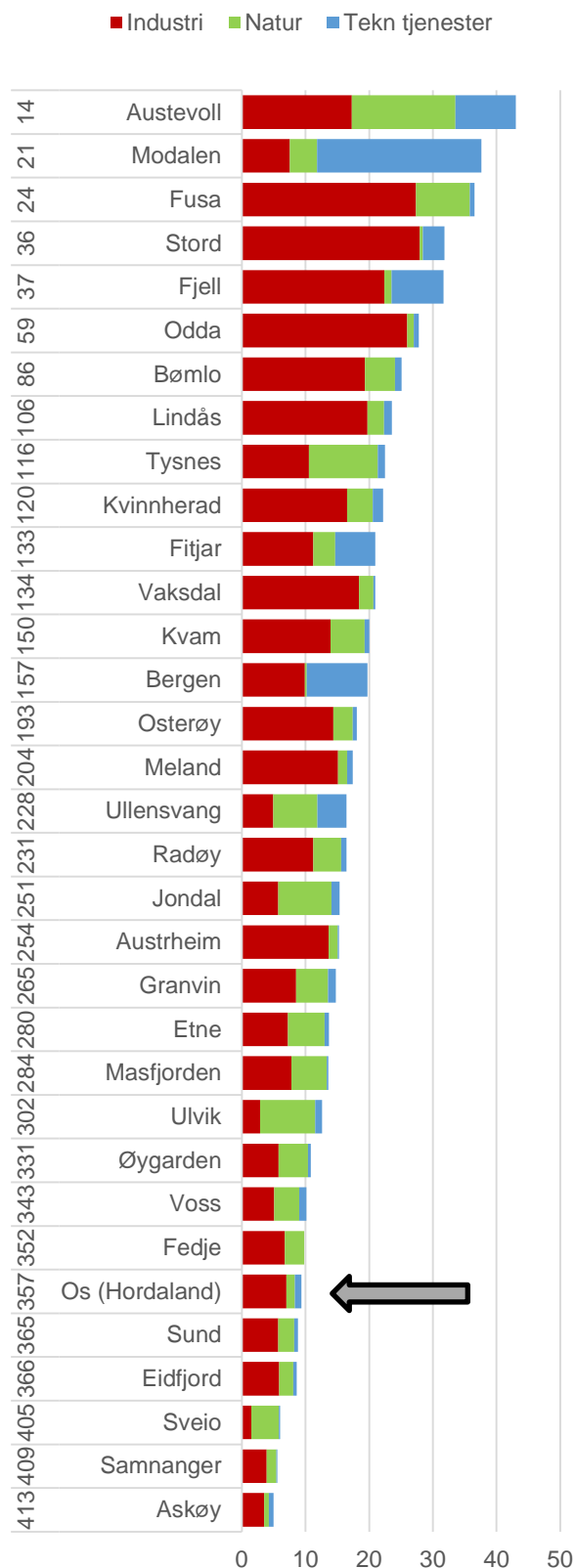


## 2.6.2 Nivå

Til høyre ser vi nivået til basisnæringene i kommunene i Hordaland i 2013. Nivået er målt som antall arbeidsplasser delt på sysselsettingen.

Mange kommuner i Hordaland har mye av sysselsettingen knyttet til industrien. Industrien har, som vi så på forrige side, hatt nedgang nasjonalt. Modalen har spesielt mange arbeidsplasser i de teknologiske tjenestene.

Os har kun en liten andel arbeidsplasser i basisnæringene sammenliknet med andelen til de fleste andre kommunene i fylket. Det meste av basisnæringene i Os er knyttet til industrien. Ved et «første blikk» vil man da kunne anta at Os har en uheldig bransjestruktur i basisnæringene. Os rangerer som nummer 357 blant landets 428 kommuner med hensyn til nivå i basisnæringene.



Figur 27: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, i basisnæringene i kommunene i Hordaland i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

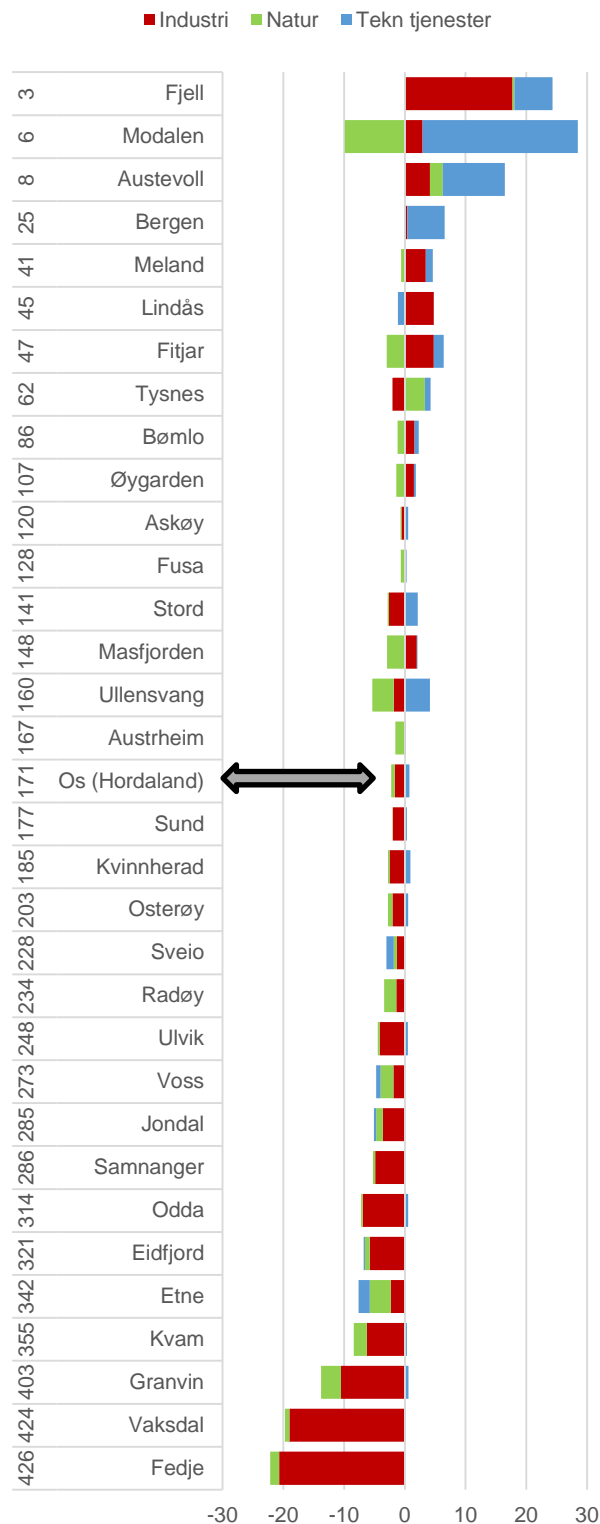
### 2.6.3 Vekstimpulser

Figuren til høyre viser hvordan vekstimpulsene i basisnæringene har vært fra 2000 til 2013 i kommunene i Hordaland.

De fleste kommunene i Hordaland har hatt negative vekstimpulser i basisnæringene. Dette skyldes nok at mange kommuner har, som vi så over, mye næringsliv knyttet til industrien, og industrien er en bransje med nedgang nasjonalt.

Kommuner som Fjell og Modalen har fått særdeles positive vekstimpulser fra basisnæringene. For Modalen sin del skyldes det en sterk vekst i de teknologiske tjenestene. For Fjell sin del, skyldes det vekst i industrien.

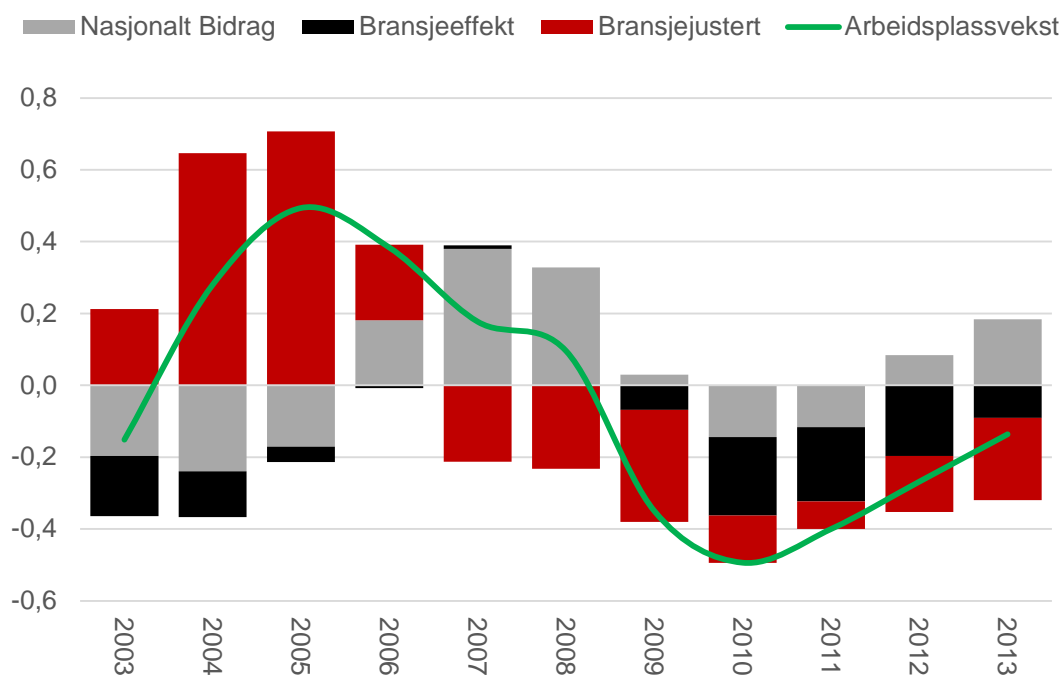
Os har hatt negative vekstimpulser, også hovedsakelig på grunn av nedgangen i industrien. Likevel er vekstimpulsene i Os bedre enn for de fleste andre kommuner. Os rangerer som nummer 171 blant landets 428 kommuner. Det vil si at 161 kommuner har hatt bedre vekst, mens 266 kommuner har hatt en dårligere vekst enn Os.



Figur 28: Vekst som andel av sysselsettingen fra 2000 til 2013 i basisnæringene i kommunene i Hordaland. Rangering blant landets 428 kommuner.

## 2.6.4 Dekomponering av veksten i basisnæringene

Vi kan se hva veksten i basisnæringene har skyldtes over tid i figuren under. Veksten har fulgt de nasjonale konjunktorene ganske tett. Men bransjeeffekten, det vil si bransjesammensetningen, har vært ugunstig for vekst i nesten hele perioden siden 2001-2003. Helt siden 2007 har veksten vært lavere enn forventet. Det vil si at den bransjusterte veksten har vært negativ. Vi bruker denne uforklarte veksten som et mål på bedriftsattraktivitet i basisnæringene, og vi sier da at Os har vært negativ for bedrift i basisnæringene siden 2005-2007.



Figur 29: Den grønne linjen viser vekstimpulsene i basisnæringene i Os fra 2003 til 2013. Stolpene viser hvordan veksten er dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Tre års glidende gjennomsnitt.

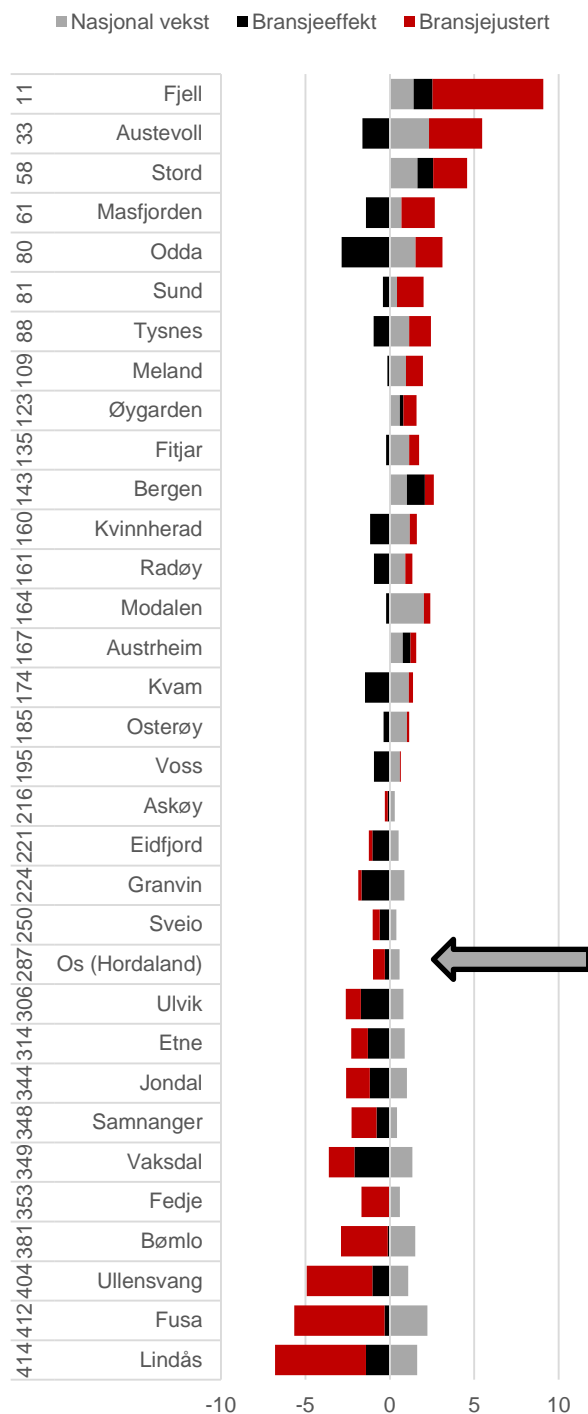
I den siste treårsperioden har veksten vært negativ. Det har vært vekst på landsbasis, og det skulle, teoretisk sett, tilsi vekst i Os. Dermed har bransjesammensetningen vært ugunstig, så det skulle tilsi en svak nedgang. Mye av nedgangen er derimot uforklart. På neste side vil vi se hvordan de andre kommunene i Hordaland har prestert i den siste treårsperioden med hensyn til bransjustert vekst i basisnæringene.

## 2.6.5 Bransjejustert vekst – attraktivitet for bedrift i basisnæringene

Den bransjejusterte veksten til Os i den siste treårsperioden er rangert som nummer 287 blant landets 428 kommuner. Det vil si at den uforklarte nedgangen i Os er dårligere enn over halvparten av norske kommuner.

I Hordaland har Fjell hatt en særdeles god bransjejustert vekst. Bare ti kommuner har hatt en bedre bransjejustert vekst i basisnæringene i den siste treårsperioden.

Kommuner som Ullensvang, Fusa og Lindås har hatt en ganske mye svakere vekst enn forutsetningene skulle tilsi.



Figur 30: Vekstimpulser i basisnæringene i kommunene i Hordaland i perioden 2011-2013, dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Rangering blant landets 428 kommuner mht. bransjejustert vekst.

## 2.7 Besøksnæringer, befolkningseffekt og besøksattraktivitet

I kapittel 2.2 om vekst i næringstypene og i offentlig sektor, kom det fram at Os har hatt en sterkere vekst i besøksnæringene enn det veksten på landsbasis har vært. Veksten var sterkest fram til 2007. Deretter var det litt nedgang. De siste årene har utviklingen vært ganske jevn. I dette kapittelet skal vi gå i mer detalj om utviklingen i besøksnæringene i regionen.

Tabell 3: Antall arbeidsplasser i besøksnæringene i 2007 og 2013, absolutt og prosentvis endring, vekstimpuls og tilsvarende vekstimpuls på landsbasis i samme periode.

Næring	Bransje	2007	2013	Endring Absolutt	Endring %	Vekstimpuls Os	Vekstimpuls Norge
Besøk	Aktivitet	164	159	-5	-3,0	-0,1	0,0
	Handel	824	750	-74	-9,0	-0,8	-0,3
	Overnatting	174	144	-30	-17,2	-0,3	0,0
	Servering	97	78	-19	-19,6	-0,2	0,1
Totalsum		1 259	1 131	-128	-10,2	-1,5	-0,2
Antall sysselsatte		8 715	9 789	1 074	12,3		

Antall arbeidsplasser i besøksnæringene har blitt redusert med 128 i perioden mellom 2007 og 2013. Dette tilsvarer en endring på 10,2 prosent. Endringen tilsvarer 1,5 prosent av sysselsettingen. Besøksnæringene har avtatt på landsbasis også, men ikke så mye som i Os.

Det er handelsbransjen som har tapt flest arbeidsplasser. Det var 74 færre arbeidsplasser i handelsbransjen i 2013 sammenliknet med antallet i 2007. Den prosentvise veksten har vært på -9 prosent. Antallet har tilsvart -0,8 prosent av sysselsettingen. På landsbasis har handelsbransjen også hatt nedgang, men nedgangen har vært svakere enn i Os.

Aktivitetsnæringene har hatt en liten negativ endring siden 2007. Også overnattingsbransjen og serveringsbransjen har hatt nedgang, men nedgangen i antall arbeidsplasser har ikke utgjort en stor andel av sysselsettingen.

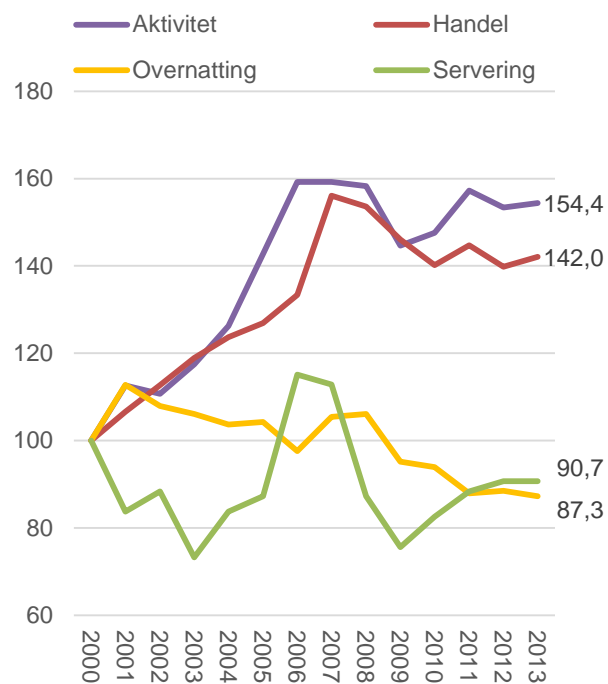
## 2.7.1 Indeksert vekst

På forrige side så vi utviklingen i besøksnæringene i Os i perioden mellom 2000 og 2013. I figuren til høyre ser vi utviklingen fra 2000 til i dag.

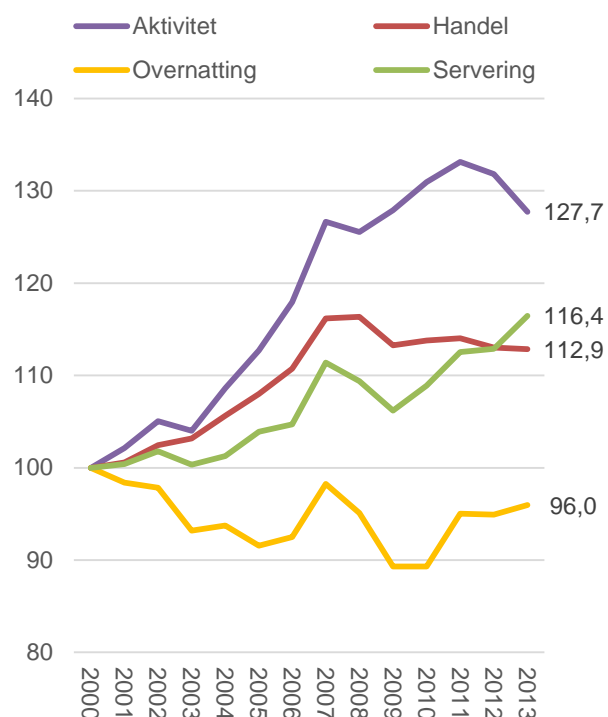
Aktivitets- og handelsbransjen har hatt sterk vekst i perioden mellom 2000 og 2013. Men som vi ser av grafen, var veksten sterk fram til midten av det forrige tiåret, mens den har vært middels og svakt avtakende siden.

Overnattingsbransjen har hatt en jevn nedgang siden 2000. Serveringsbransjen har hatt en vekslende utvikling.

Vi kan sammenlikne utviklingen i Os med utviklingen på landsbasis ved å se på figuren under. Det som først og fremst skiller Os fra utviklingen på landsbasis er at serveringsbransjen har økt nasjonalt, mens den har avtatt i Os. Riktignok er det få arbeidsplasser i serveringsbransjen i Os, så små endringer kan gi store prosentvise svingninger.



Figur 31: Indeksert arbeidsplassvekst (egenvekst) i antall arbeidsplasser i bransjene i besøksnæringene i Os i Hordaland fra 2000 til 2013.



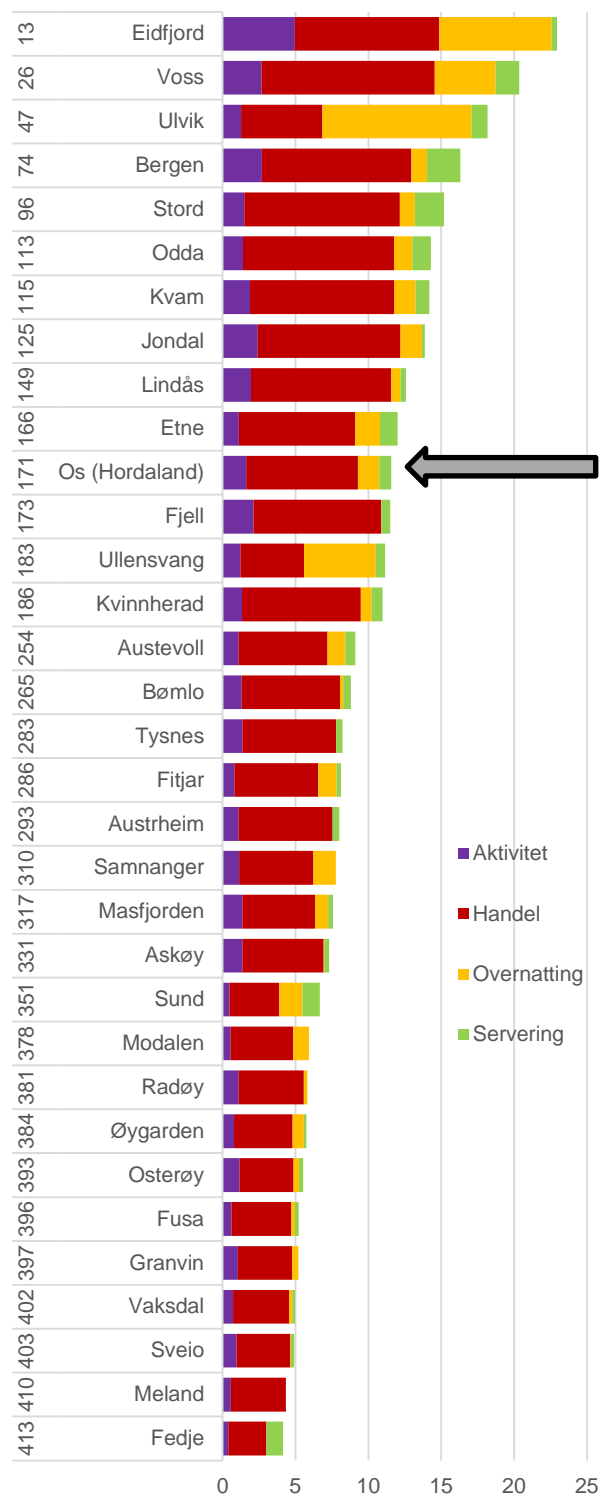
Figur 32: Indeksert vekst i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge fra 2000 til 2013.

## 2.7.2 Besøksnæringer nivå

For å kunne analysere årsakene til utviklingen i besøksnæringerne, er det lurt å se hvordan nivået på besøksnæringerne i Os er sammenliknet med andre kommuner i Hordaland og i landet.

Besøksnæringerne andel av sysselsettingen plasserte Os som nummer 171 blant landets 428 kommuner i 2013. Det vil si at Os har en forholdsvis stor andel arbeidsplasser innen besøksnæringerne. Os har også en høyere andel besøksnæringer enn de fleste andre kommuner i Hordaland. Handelsbransjen er dominerende.

Eidfjord og Voss er kommuner i Hordaland med relativt mye besøksnæringer, mens Meland og Fedje har lite næringsliv knyttet til besøksnæringerne.

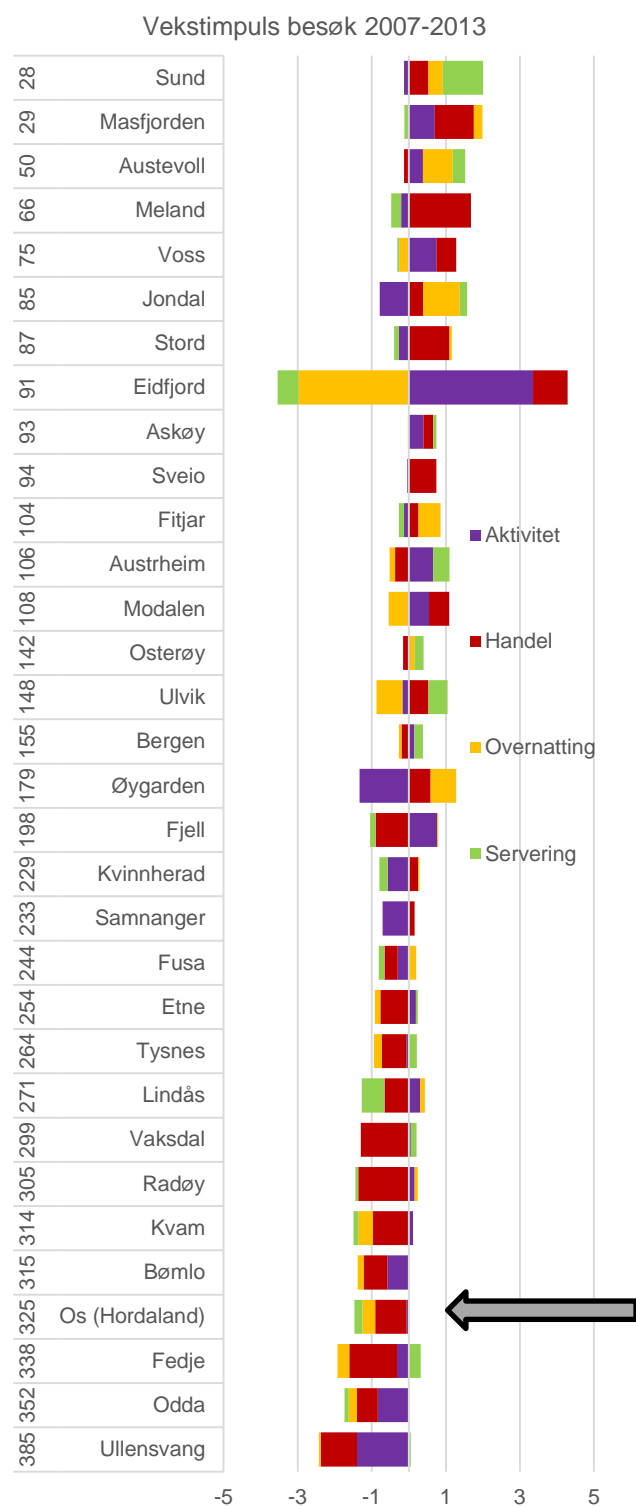


Figur 33: Nivå, antall arbeidsplasser i besøksnæringerne som andel av sysselsettingen, i kommunene i Hordaland i 2013. Ranging blant landets 428 kommuner.

### 2.7.3 Besøksnæringer vekstimpulser

Os har hatt negative vekstimpulser fra samtlige bransjer i besøksnæringene siden 2007. Bare tre kommuner i Hordaland har hatt svakere vekstimpulser fra besøksnæringene enn det Os har hatt. Os rangerer som nummer 325 blant landets 428 kommuner.

Sund og Masfjorden har hatt positive vekstimpulser fra besøksnæringene. De rangerer som henholdsvis 28 og 29.

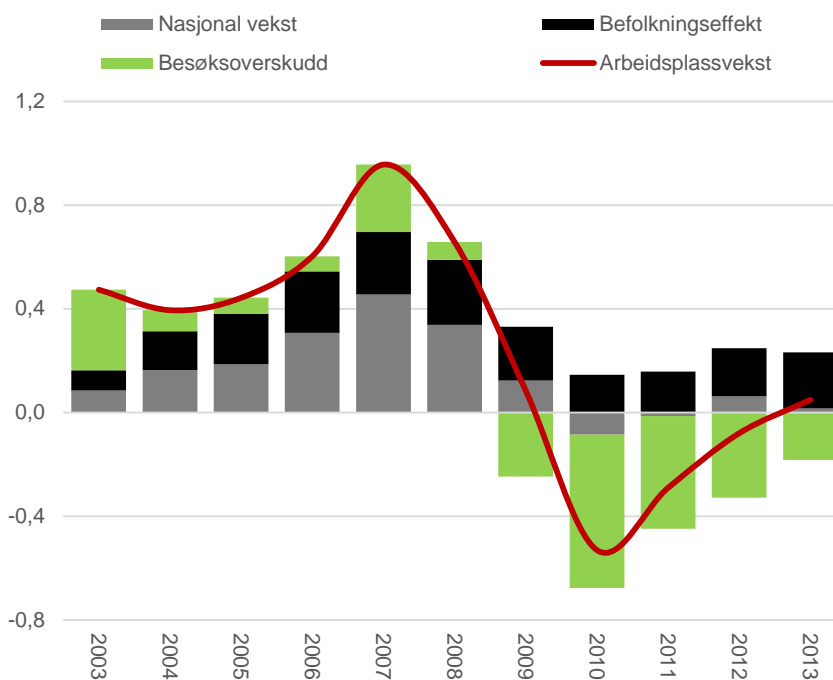


Figur 34: Vekstimpulser, dvs. endring i antall arbeidsplasser i besøksnæringene som andel av sysselsettingen, kommunene i Hordaland, 2007-2013. Rangering blant landets 428 kommuner.



## 2.8 Dekomponering av veksten i besøksnæringene

For å forklare hva veksten skyldes, har vi tidligere dekomponert veksten i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Det som kjennetegner besøksnæringene er at kunden må være personlig til stede. Handelen er den største av besøksnæringene, og besøksnæringene omsetter mye til egen befolkning. Da vil steder med befolkningsvekst kunne forvente en øking i besøksnæringene. Dette må vi justere for. Vekst utover det befolkningsutviklingen skulle tilsi kaller vi endring i besøksoverskudd, og dette er et mål på besøksattraktiviteten.



Figur 35: Vekstimpulser fra besøksnæringene i Os fra 2000 til 2013, dekomponert i nasjonalt vekst, befolkningseffekt og endring i besøksoverskudd. Tre års glidende gjennomsnitt.

Os sin høye befolkningsvekst skulle isolert sett tilsi arbeidsplassvekst i besøksnæringene. Det har derimot ikke vært tilfellet de siste årene. De siste årene har veken vært lavere enn forutsetningen skulle tilsi.

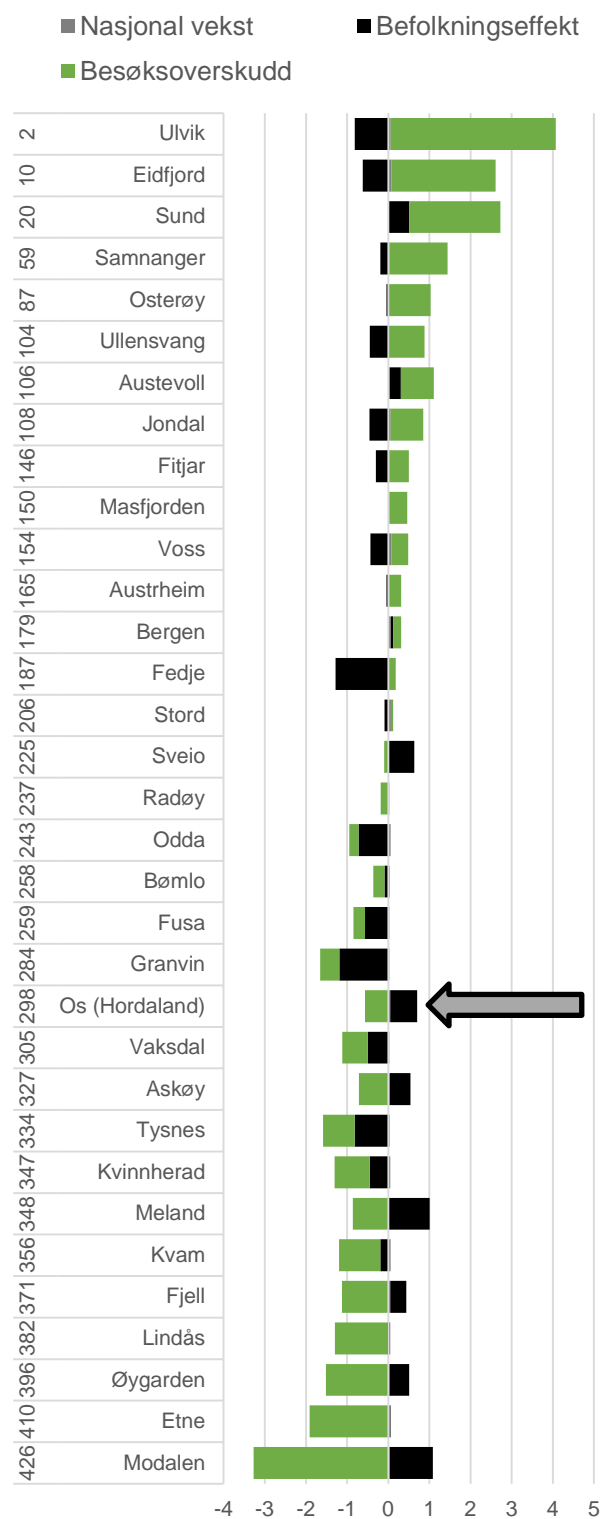
Den nasjonale veksten bidro sterkt til veksten i besøksnæringene fram til 2008. Deretter har det nasjonale bidraget vært vekselvis negativt og positivt, men ikke særlig stort, verken den ene eller den andre retningen.

Det er tydelig at besøksnæringene ikke holder helt tritt med det som forventes av befolkningsveksten i Os. Kanskje de som bor i Os foretrekker å handle i Bergen? Eller i noen andre nabokommuner? Uansett hva grunnen er, så har veksten i besøksnæringene vært «unormalt» dårlig i de siste fem treårsperiodene.

## 2.8.1 Besøksattraktivitet i kommunene i Hordaland

Hvis vi så sammenlikner veksten i den siste treårsperioden i Os med utviklingen i de andre kommunene, så ser vi at besøksattraktiviteten er rangert som nummer 298 blant landets 428 kommuner.

Kommuner som Ulvik og Eidsfjord skulle teoretisk sett, på grunn av en lav befolkningsvekst, hatt nedgang i besøksnæringene, men de har hatt en høy unormal vekst.



Figur 36: Vekstimpulser fra besøksnæringene fra 2011 til 2013 i kommunene i Hordaland dekomponert i nasjonal vekst, befolkningseffekt og besøksoverskudd. Rangering mht. besøksoverskudd blant landets 428 kommuner.

## 2.9 Regionale næringer

De regionale næringene er størst, og de er sammensatt av mange ulike bransjer. På landsbasis er det de regionale næringene som er størst. De er mest konsentrert i de store byene, men de aller fleste kommuner, også små, har en viss grad av regionale næringer, f.eks. bankvesen.

Tabellen under viser bransjeinndelingen i de regionale næringene og antall arbeidsplasser i disse bransjene i 2007 og 2013. Videre viser tabellen endring i antall arbeidsplasser og prosentvis endring. De to siste kolonnene viser vekstimpulsen i henholdsvis Os og Norge fra 2007 til 2013. Vekstimpulsene er kodet med farger, slik at den høyeste verdien er mørk blå, og den laveste verdien er mørk rød. Verdiene imellom er fargegradert etter hvor langt fra ytterpunktene de står.

Tabell 4: Antall arbeidsplasser i de regionale næringene 2007 og 2013, absolutt endring, prosentvis endring, og vekstimpuls i hhv. Os og Norge fra 2007 til 2013.

Næring	Bransje	2007	2013	Endring Absolutt	Endring %	Vekstimpuls Os	Vekstimpuls Norge
Regional	Agentur og Engros	101	74	-27	-26,7	-0,3	0,0
	Bygg og anlegg	573	588	15	2,6	0,2	1,1
	Diverse	297	232	-65	-21,9	-0,7	0,3
	Finans, eiendom, utleie	126	97	-29	-23,0	-0,3	-0,3
	Forr. tjenesteyting	71	100	29	40,8	0,3	1,1
	Transport	291	306	15	5,2	0,2	-0,6
	Utleie av arbeidskraft	20	34	14	70,0	0,2	0,0
Totalsum		1 479	1 431	-48	-3,2	-0,6	1,7
Sysselsatte		8 715	9 789	1 074	12,3		

Siden 2007 har antallet arbeidsplasser i de regionale næringene blitt redusert med 48. Bygg- og anleggsbransjen, forretningsmessig tjenesteyting, transport og utleie av arbeidskraft har hatt vekst, mens de øvrige bransjene har hatt nedgang.

Økingen i antallet arbeidsplasser inne utleie av arbeidskraft har økt med 70 prosent, men endringen er i realiteten liten, siden bransjen er så liten. Endringen, på 14 arbeidsplasser, har tilsvart 0,2 prosent av sysselsettingen.

Det er diverse-kategorien som har hatt sterkest nedgang. Eksempler på arbeidsplasser i diverse-kategorien er trafikkskoler, frivillige organisasjoner og arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner. Nedgangen på 65 arbeidsplasser har tilsvart -0,7 prosent av sysselsettingen. Diverse-kategorien har vokst nasjonalt.

Transportnæringen, som har vokst i Os, har hatt nedgang nasjonalt.

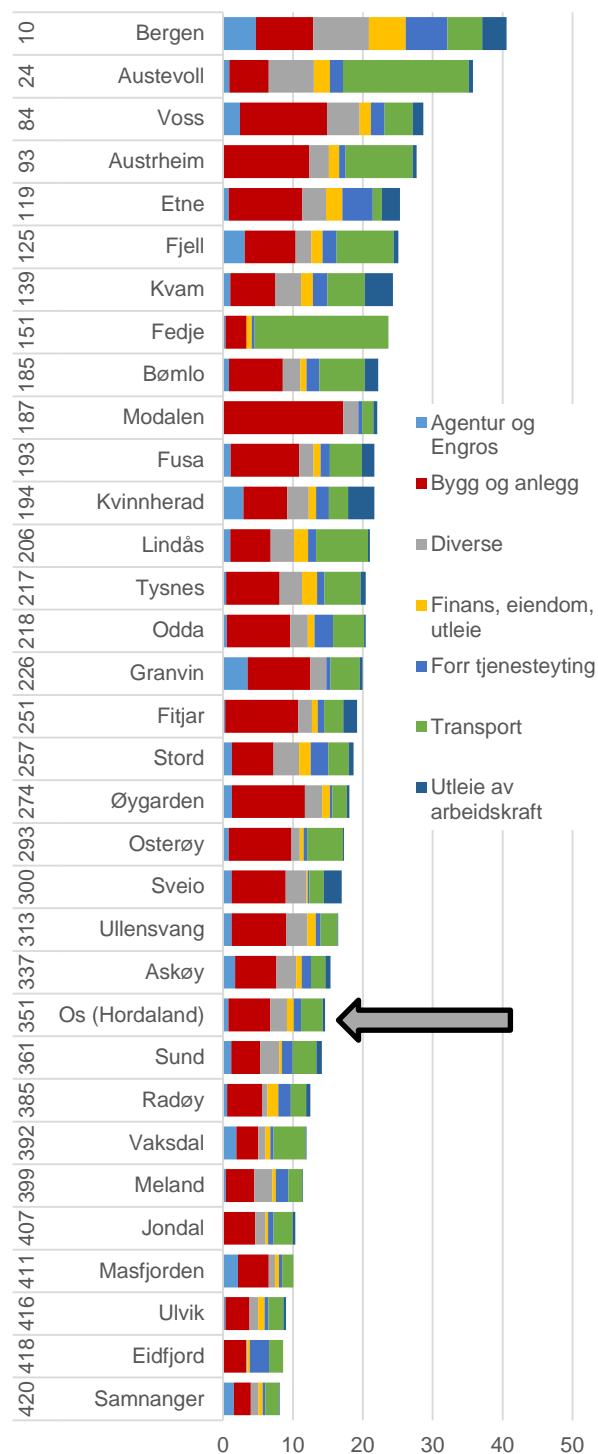
Samlet sett har de regionale næringene hatt negative vekstimpulser i Os siden 2007. Nedgangen i antall arbeidsplasser på 48 har tilsvart -0,6 prosent av sysselsettingen. De regionale næringene har hatt sterke positive vekstimpulser på landsbasis.

## 2.9.1 Nivå

De regionale næringene utgjør en forholdsvis liten del av den samlede sysselsettingen i Os. Dette skyldes nok i stor grad at Os er en pendlerkommune, der en stor del av den sysselsatte befolkningen pendler ut.

Os rangerer som nummer 351 med hensyn til nivå i de regionale næringene. Bygg- og anleggsbransjen og transportbransjen er størst.

Det er typisk at store byer har mange arbeidsplasser innen de regionale næringene. I Bergen er over 40 prosent av sysselsettingen knyttet til næringsliv i de regionale næringene. Det er ingen bransje som er veldig dominant i Bergen. Bare ni kommuner i Norge har et høyere nivå på de regionale næringene enn det Bergen har.



Figur 37: Nivå, dvs. antall arbeidsplasser som prosentvis andel av sysselsettingen, på de regionale næringene i kommunene i Hordaland i 2013. Rangering mht. andel blant landets 428 kommuner.

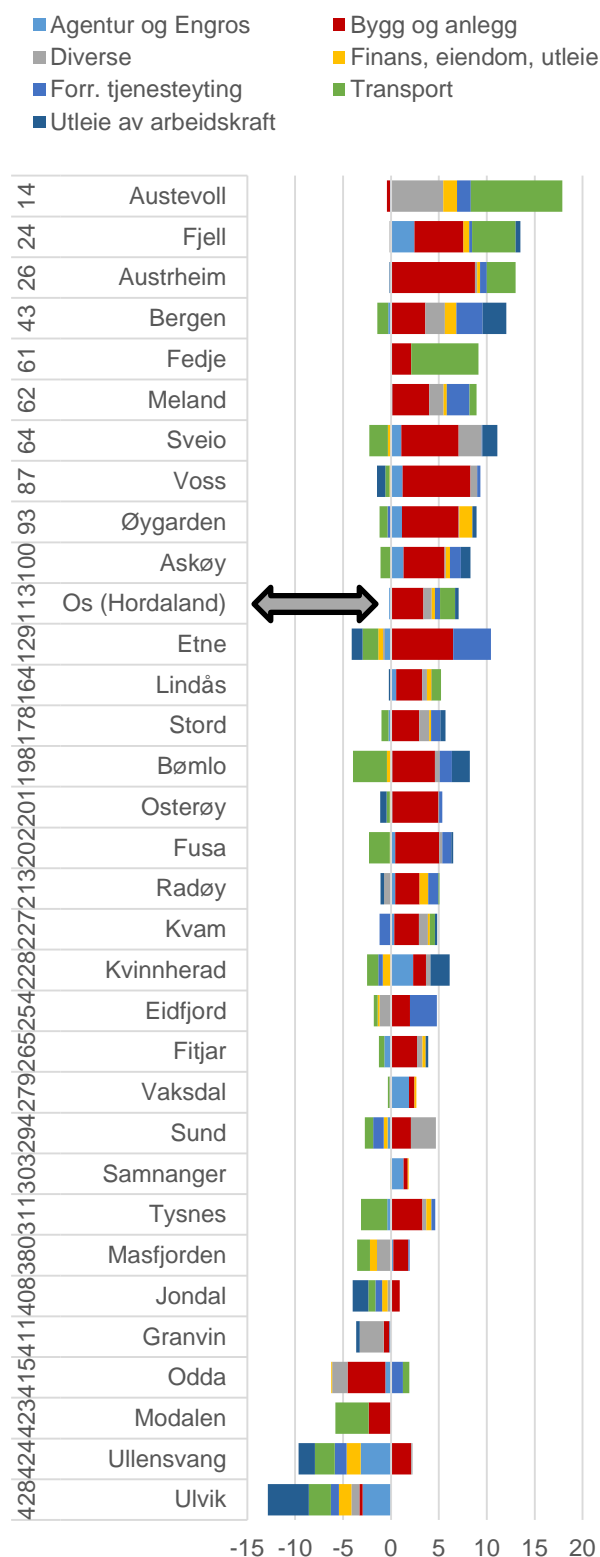
## 2.9.2 Vekstimpulser

Vi så på figuren på forrige side at de regionale næringene er ganske små i Os. I figuren til høyre ser vi hvordan vekstimpulsene i de regionale næringene har vært siden 2000.

Os har fått positive vekstimpulser fra de regionale næringene. Bygg- og anleggsbransjen har stått for en stor andel av veksten. Os er rangert som nummer 113, det vil si et godt stykke over medianverdien. Figuren til høyre reflekterer utviklingen siden 2000. Vi har tidligere sett at Os hadde en veldig god utvikling fram til midten av det forrige tiåret, mens utviklingen deretter har flatet seg noe ut. De relativt høye vekstimpulsene i Os kan nok derfor tilskrives veksten tidlig på 2000-tallet.

Når man betrakter figuren som helhet, ser man at bygg- og anleggsbransjen har vokst i nesten alle kommunene i Hordaland. Ellers er det ikke noe entydig mønster på veksten, annet enn at de fleste kommunene har fått positive vekstimpulser fra de regionale næringene.

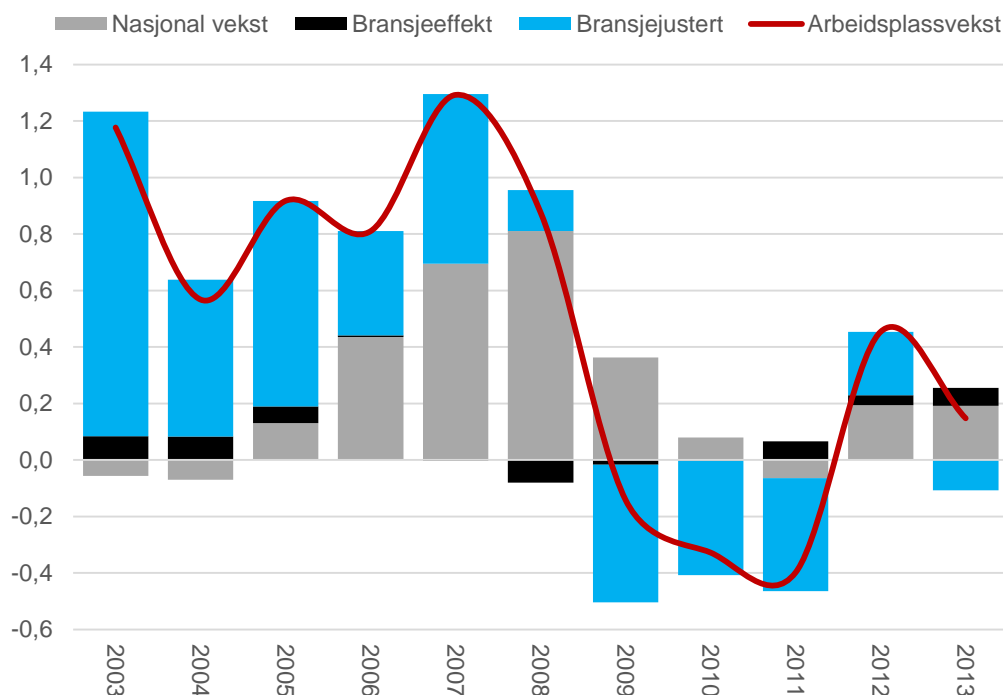
Ulvik har hatt svakest vekst i landet, mens Austevoll, som har hatt best vekst i Hordaland, har hatt fjortende best vekst på landsbasis. Utviklingen har derfor vært veldig ulike blant kommunene i Hordaland.



Figur 38: Vekstimpulser fra de regionale næringene fra 2000 til 2013 i kommunene i Hordaland. Rangering mht. vekst blant landets 428 kommuner.

### 2.9.3 Dekomponering av veksten

I figuren under har vi dekomponert veksten i de regionale næringene i Os i bidrag fra nasjonal vekst, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Bransjustert vekst er en indikator for om Os har vært attraktiv for de regionale næringene.



Figur 39: Vekstimpulser fra de regionale næringene i Os fra 2000 til 2013. Vekstimpulsene er dekomponert i nasjonalt bidrag, bransjeeffekt og bransjustert vekst. Tre års glidende gjennomsnitt.

Fram til 2008 var veksten i de regionale næringene bedre enn forutsetningene skulle tilsi. Den bransjusterte veksten var positiv, og vi sier at Os hadde positiv bedriftsattraktivitet i de regionale næringene i den perioden. Den nasjonale veksten, illustrert ved de grå stolpene i figuren under, var høy fram til 2007-2009.

I de siste årene har den bransjusterte veksten vekslet på å være positiv og negativ. Den har for det meste vært negativ siden 2007-2009. Det betyr at veksten i de regionale næringene har vært lavere enn forutsetningen skulle tilsi.

I den siste treårsperioden har bransjesammensetningen vært gunstig, og den har isolert sett tilsagt vekst i de regionale næringene. Den nasjonale veksten har også vært positiv. Derimot har veksten vært lavere enn forutsetningene skulle tilsi. Den bransjusterte veksten var negativ i 2011-2013.

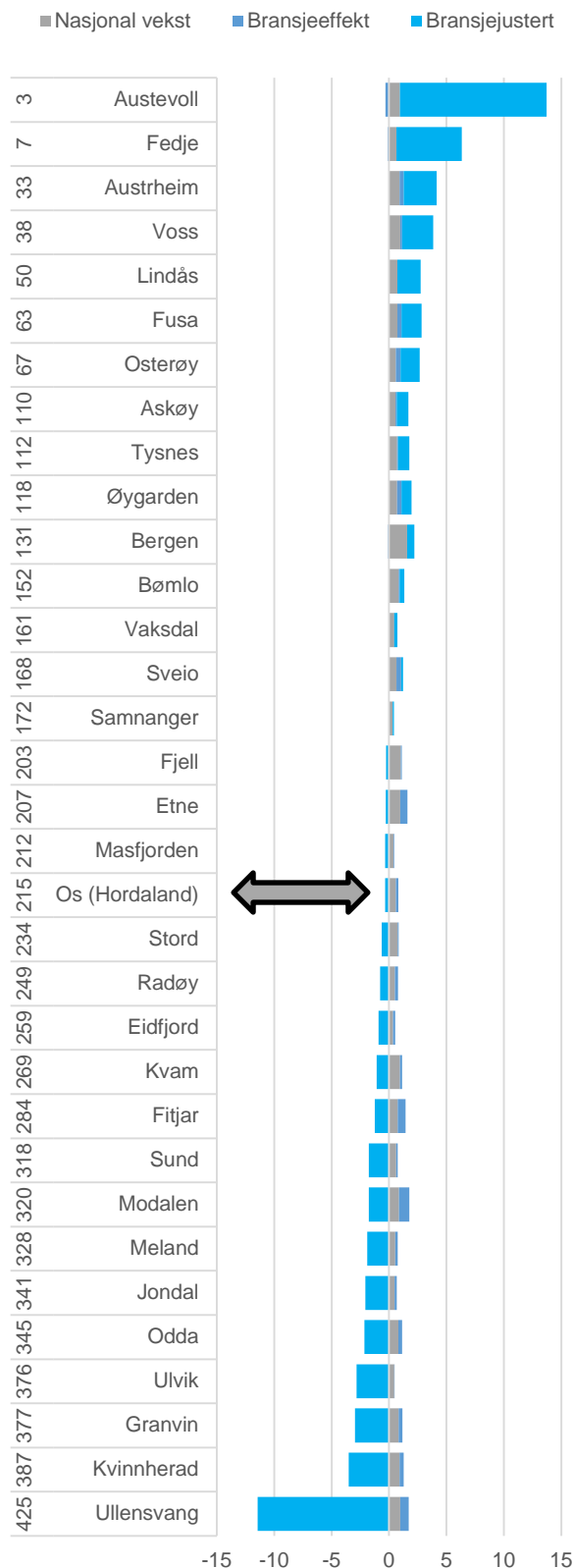
## 2.9.4 Bransjejustert vekst

Vi sammenlikner utviklingen i Os for den siste treårsperioden, med utviklingen til de andre kommunene i fylket og i landet.

Den bransjejusterte veksten til Os er rangert som nummer 215 blant de 428 kommunene.

I den siste treårsperioden har verken den nasjonale veksten eller bransjesammensetningen vært veldig utslagsgivende for veksten i de regionale næringene. Veksten er ut til å skyldes det som vi ikke kan måle – og som vi antar at ligger innenfor et lokalt handlingsrom.

Austevoll har hatt en sterk vekst, som verken skyldes nasjonal vekst eller bransjesammensetning. Tilsvarende har Ullensvang hatt en sterk nedgang, som heller ikke kan forklares noe særlig av nasjonal vekst eller bransjesammensetning.



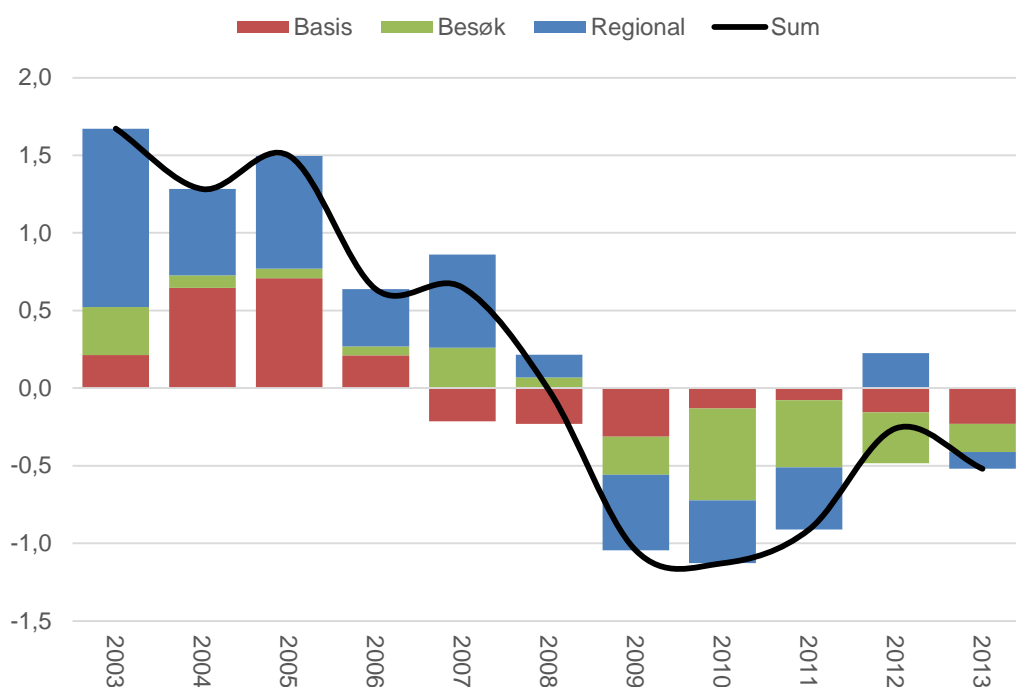
Figur 40: Vekstimpulser fra de regionale næringene i kommunene i Hordaland fra 2011 til 2013, dekomponert i nasjonalt vekst, bransjeeffekt og bransjejustert vekst. Rangering mht. bransjejustert vekst blant landets 428 kommuner.

## 2.10 Oppsummering næringsattraktivitet

Mens Os hadde «unormal» høy vekst i samtlige næringstyper fram til 20087, har denne trenden dessverre snudd.

Næringsattraktiviteten var spesielt god i de regionale næringene på begynnelsen av 2000-tallet. I 2004 og 2005 var også næringsattraktiviteten i basisnæringene god.

Etter finanskrisen har veksten i samtlige næringstyper vært lavere enn de strukturelle forholdene skulle tilsi. Det er spesielt besøksnæringene som har vært svake. De regionale næringene unormalt lav vekst i perioden mellom 2009 og 2011. I Den siste treårsperioden har næringsattraktiviteten vært negativ, men litt bedre enn i periodene før.



Figur 41: Bransjejustert vekst i de ulike næringstypene. Stolpene til sammen viser samlet næringsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt.



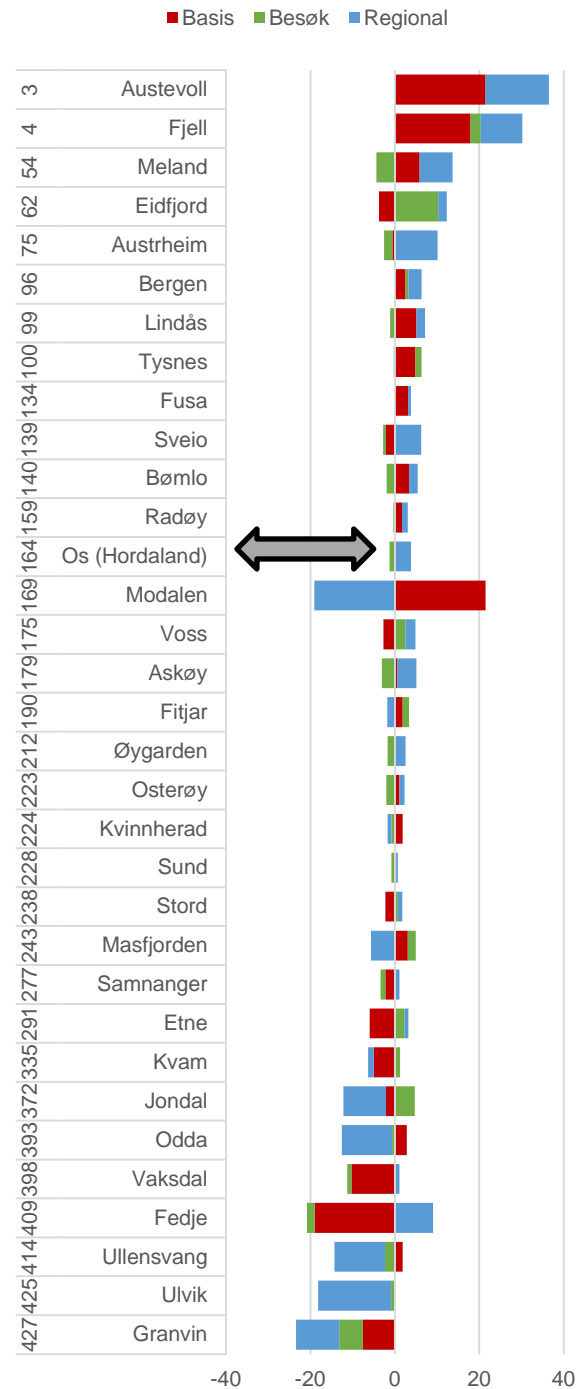
## 2.10.1 Næringsattraktivitet i kommunene

Til høyre ser vi den samlede næringsattraktiviteten i de ulike næringstypene for kommunene i Hordaland i perioden 2000-2013.

Os er rangert som nummer 164. Den samlede attraktiviteten for denne perioden er positiv i de regionale næringene og litt negativ for besøksnæringene. Over en lengre tidsperiode har Os hatt en unormal høy vekst i de regionale næringene, og en unormal lav vekst i besøksnæringene. Som vi så på forrige side, var Os attraktiv for bedrift og besøk i første halvdel av det forrige tiåret.

Austevoll og Fjell har hatt en mye høyere vekst i basisnæringene og i de regionale næringene enn de strukturelle betingelsene skulle tilsi. De har vært meget attraktive for bedrift i perioden 2000-2013.

Ulvik og Granvin har hatt en lavere vekst enn de strukturelle forholdene skulle tilsi. Det er stor spredning i næringsattraktiviteten i Hordaland.



Figur 42: Samlet næringsattraktivitet for kommunene i Hordaland i perioden 2000-2013. Rangering blant de 428 kommunene er vist helt til venstre.

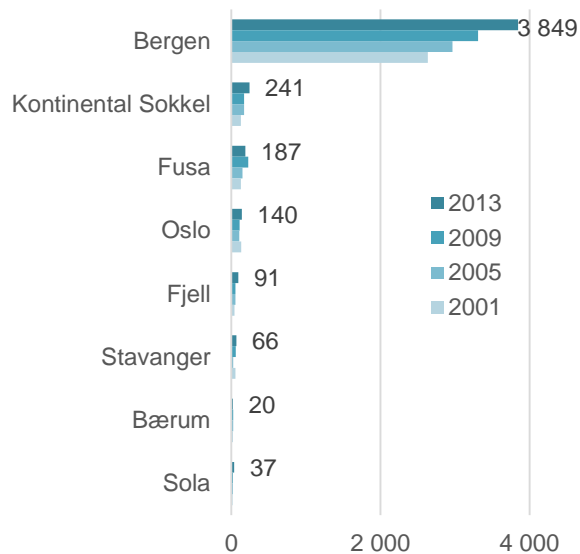
# 3. Pendling og arbeidsmarkedsintegrasjon

Et av de viktigste strukturelle forholdene er hvordan stedet henger sammen med området utenfor. Hvor lett er det å pendle ut og inn av stedet, og hvordan er arbeidsplassutviklingen i omkringliggende kommuner? Pendlingsstrømmene kan fortelle oss om disse forholdene.

## 3.1.1 Utpendling

I 2013 var det 3 849 personer som var bosatt i Os, som jobbet i Bergen. Antallet pendlere til Bergen har økt ganske mye siden 2001. Det har vært en jevn og trutt øking siden 2001.

Det er Bergen som er den dominerende kommunen som det pendles til. Det finnes også noen forholdsvis få som pendler til Kontinentalsokkelen, Fusa og Oslo.

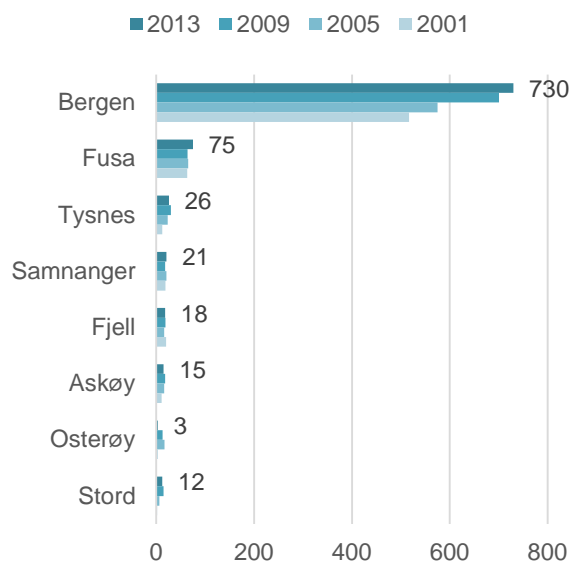


Figur 43: Antall personer som pendlet fra Os til de åtte kommunene det pendles mest til, i 2001, 2005, 2009 og 2013.

## 3.1.2 Innpendling

De fleste som pendler til Os bor i Bergen. Antallet som pendler fra Bergen til Os er imidlertid veldig mye lavere enn antallet som pendler andre veien.

Ellers er det lite pendling inn til Os fra andre kommuner.

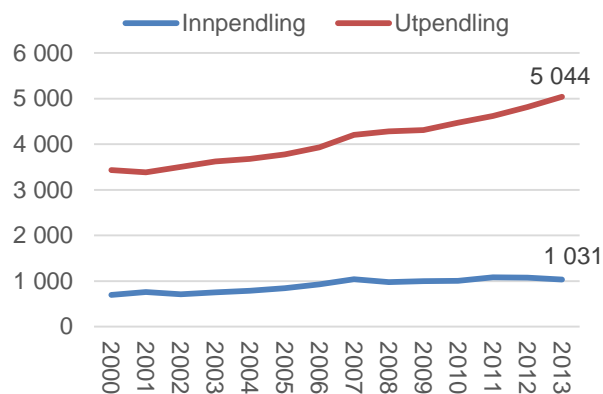


Figur 44: Antall personer som pendlet til Os fra de åtte kommunene med størst innpendling til Os

## 3.2 Samlet pendling

Det totale antallet som pendlet ut i 2013 var 5 044. Det er en sterk økning fra antallet som pendlet ut i 2000.

Det totale antallet som pendlet inn var 1 031. Os har helt siden 2000 vært en kommune preget av mye utpendling. Det er derimot utpendlingen som øker mest.



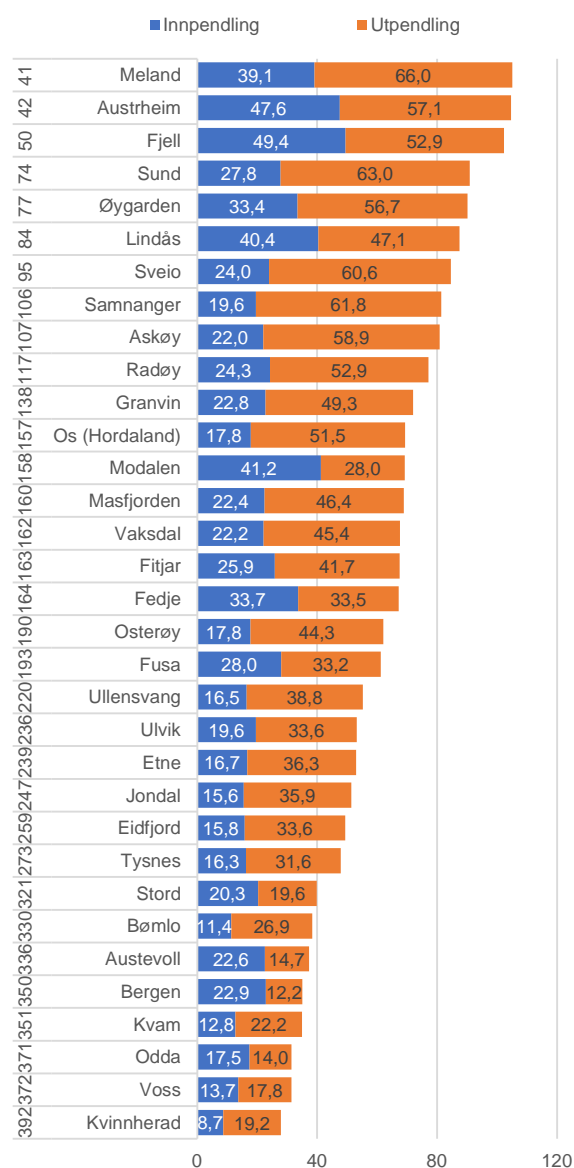
Figur 45: Antall personer som pendler inn og ut av Os, 2000-2013

## 3.3 Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedsintegrasjonen måler summen av andelen av den sysselsatte befolkningen som pendler ut og andelen av arbeidsplassene på stedet som det pendles inn til.

Det er en stor fordel for et sted å ha gode pendlingsmuligheter. Os sin arbeidsmarkedsintegrasjon er rangert som nummer 157 blant alle kommunene i landet. 51 prosent av den sysselsatte befolkningen pendler ut, mens 17,8 prosent av arbeidsplassene er besatt av noen som bor utenfor kommunen.

I Hordaland nyter Meland godt av en høy arbeidsmarkedsintegrasjon, mens Kvinnherad har et isolert arbeidsmarked og har dårlige pendlingsmuligheter.

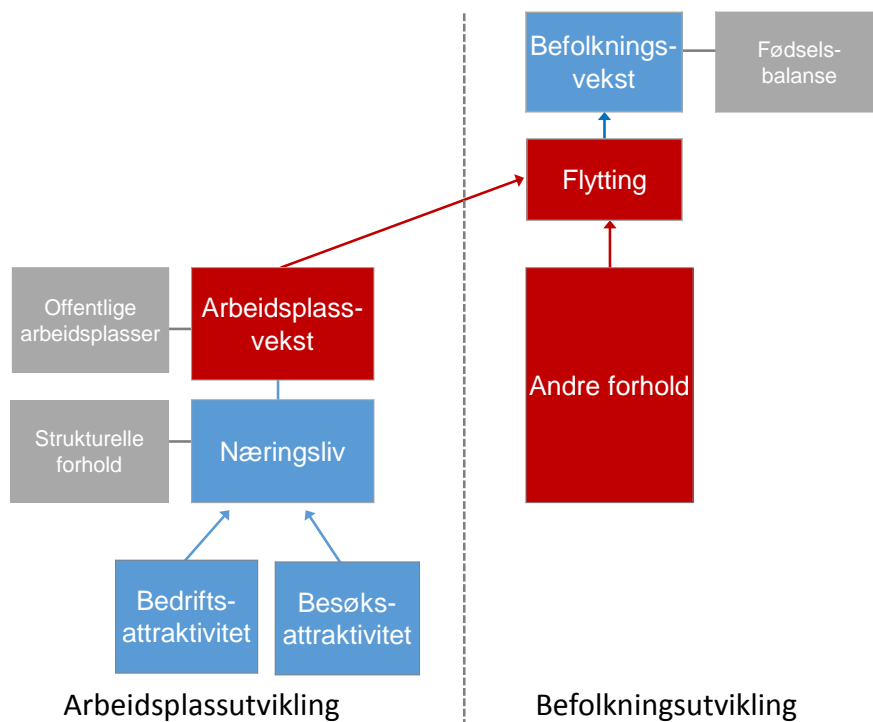


Figur 46: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Hordaland i 2013. Rangering blant landets 428 kommuner.

# 4. Bostedsattraktivitet

Vi har nå beskrevet og analysert utviklingen når det gjelder arbeidsplasser. I dette kapitlet skal vi se spesielt på bostedsattraktivitet. Steder som er attraktive som bosted trekker til seg innflyttere og holder på de som allerede bor på stedet. Slike steder får bedre befolkningsutvikling enn arbeidsplassveksten tilsier. Høy bostedsattraktivitet gjør det også lettere for næringslivet å rekruttere ansatte.

Vi skal nå analysere flyttingen på bakgrunn av arbeidsplassveksten. Hvordan er sammenhengen mellom arbeidsplassveksten og flyttingen? Er det andre forhold enn arbeidsplassveksten som har vært drivkrefter, og som har ført til at stedet har fått flere innflyttere?

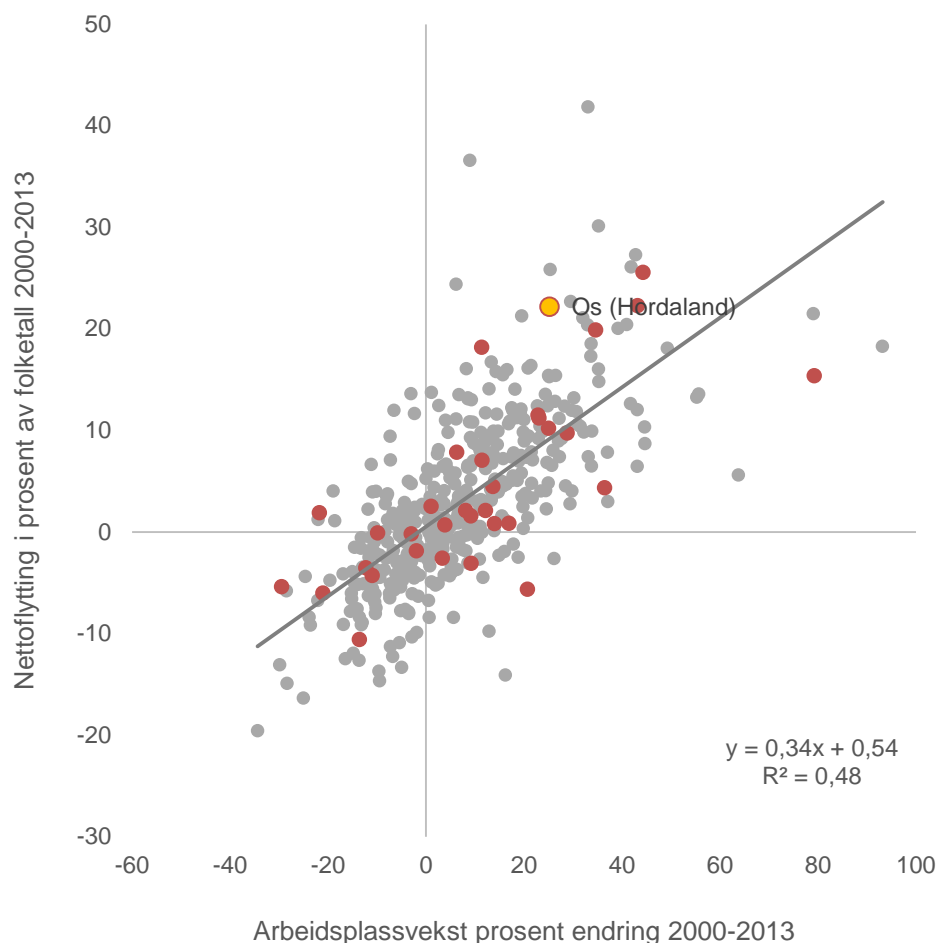


Figur 47: Attraktivitetsmodellen, og den delen vi skal fokusere på i dette kapitlet.

Det er viktig å avdekke sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflyttingen. Når vi kjenner denne sammenhengen kan vi finne ut av hvor mye av flyttingen som skyldes andre forhold. Etterpå skal vi se nærmere på disse andre forholdene. Det er noen strukturelle forhold som påvirker nettoflyttingen i stor grad. Til slutt kan vi finne ut om stedene er attraktive som bosteder.

## 4.1 Arbeidsplassvekst og flytting

Hvordan har sammenhengen vært mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner? Det kan vi se gjennom å lage et plott over arbeidsplassvekst og nettoflytting i kommunene i perioden 2000-2013.



Figur 48: Kommunene i Norge plassert etter arbeidsplassvekst og nettoflytting i perioden 2000-2013. De røde prikkene er kommunene i Hordaland, mens den store gule representerer Os.

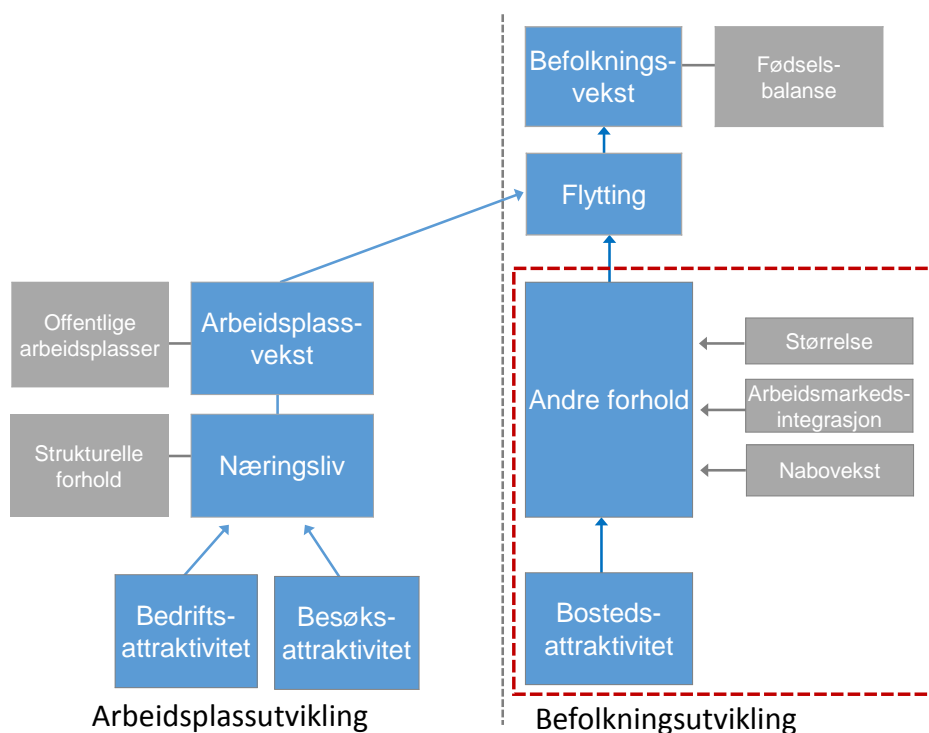
Det er en klar sammenheng mellom arbeidsplassvekst i kommunene og deres nettoflytting. Linjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene i perioden 2000-2013. Den representerer ekstra nettoflytting som følge av øking i antall arbeidsplasser.

Os har hatt en mye høyere nettoinnflytting enn arbeidsplassveksten isolert sett skulle tilsi.

Det er mye spredning blant kommunene i Hordaland med hensyn til arbeidsplassvekst og nettoflytting.

## 4.2 Strukturelle forhold og bostedsattraktivitet

Vi viste på forrige side at noen kommuner har hatt bedre nettoflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, mens andre kommuner har mindre nettoflytting. Nå skal vi analysere årsakene til disse avvikene.



Figur 49: Attraktivitetsmodellen. Markering rundt den delen som dreier seg om flytting.

Strukturelle forhold er faktorer som har en signifikant betydning for utviklingen, men som vanskelig kan påvirkes lokalt. Det er tre strukturelle forhold som har signifikant betydning for steders nettoflytting, etter at effekten av arbeidsplassveksten er korrigert for.

Den første er stedets *størrelse*, målt i innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk høyere nettoflytting, uavhengig av arbeidsplassveksten.

Den andre faktoren er *arbeidsmarkedsintegrasjon*. Steder som inngår i større arbeidsmarkeder, og som derfor har bedre pendlingsmuligheter for befolkningen har systematisk høyere nettoflytting. Disse to faktorene er statiske, ved at de forandrer seg svært langsomt.

Den tredje faktoren, *nabovekst*, er mer dynamisk og kan være helt forskjellig fra år til år. Det er arbeidsplassveksten i omkringliggende steder, veid med andelen som pendler til hvert sted. Dersom de omkringliggende stedene har arbeidsplassvekst blir nettoflyttingen påvirket positivt.

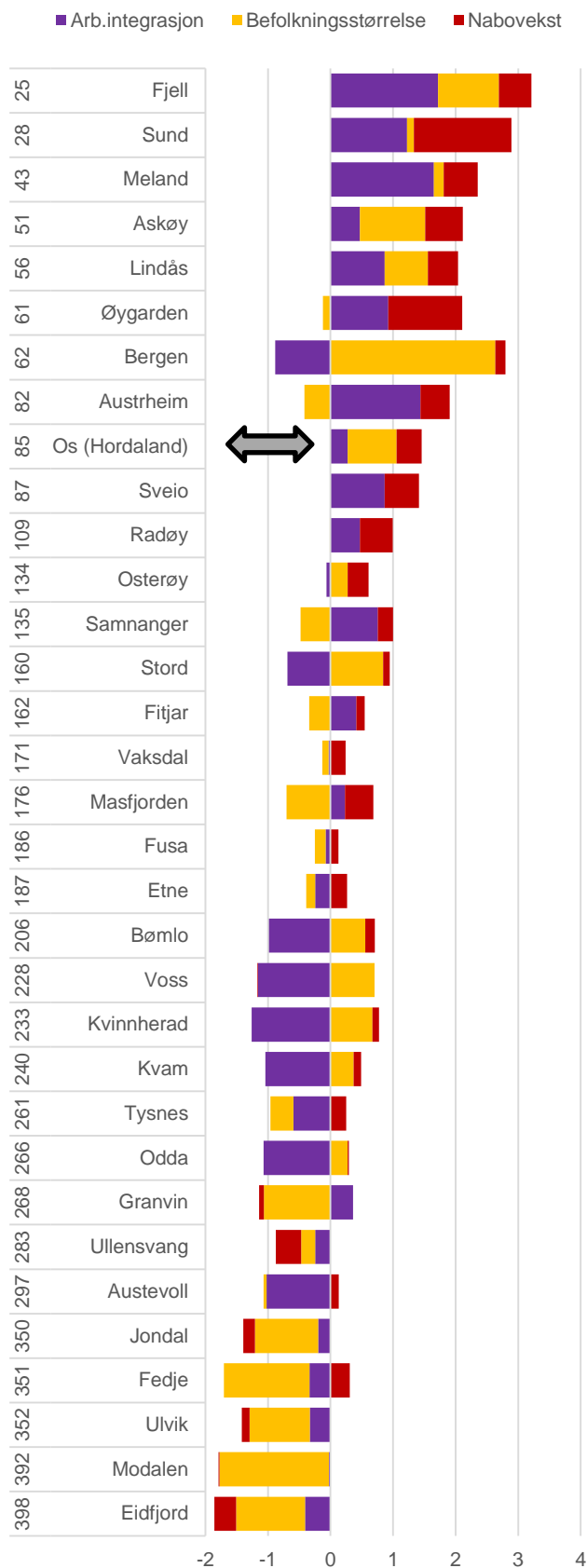
## 4.2.1 Strukturelle flyttefaktorer

Hva har de strukturelle flyttefaktorene betydd for nettoflyttingen til kommunene? Det har vi regnet ut i figuren til høyre.

Os har gode strukturelle forhold for flytting. Det er først og fremst kommunens befolkningsstørrelse som isolert sett har hatt en positiv effekt på nettoflyttingen til kommunen i de siste tolv årene.

Arbeidsplassvekst i nabokommunene og en forholdsvis høy arbeidsmarkedsintegrasjon har også isolert sett påvirket nettoflyttingen til Os i positiv retning. Faktisk er Os rangert som nummer 85 blant kommunene i Norge med hensyn til strukturelle forhold for flytting.

I Hordaland er det Fjell og Sund som har de beste strukturelle forholdene for positiv nettoflytting. Modalen og Eidfjord har dårlige strukturelle forhold for flytting. Det er den lave befolkningen i disse kommunene som isolert sett har hatt en negativ effekt på nettoflyttingen til kommunen.

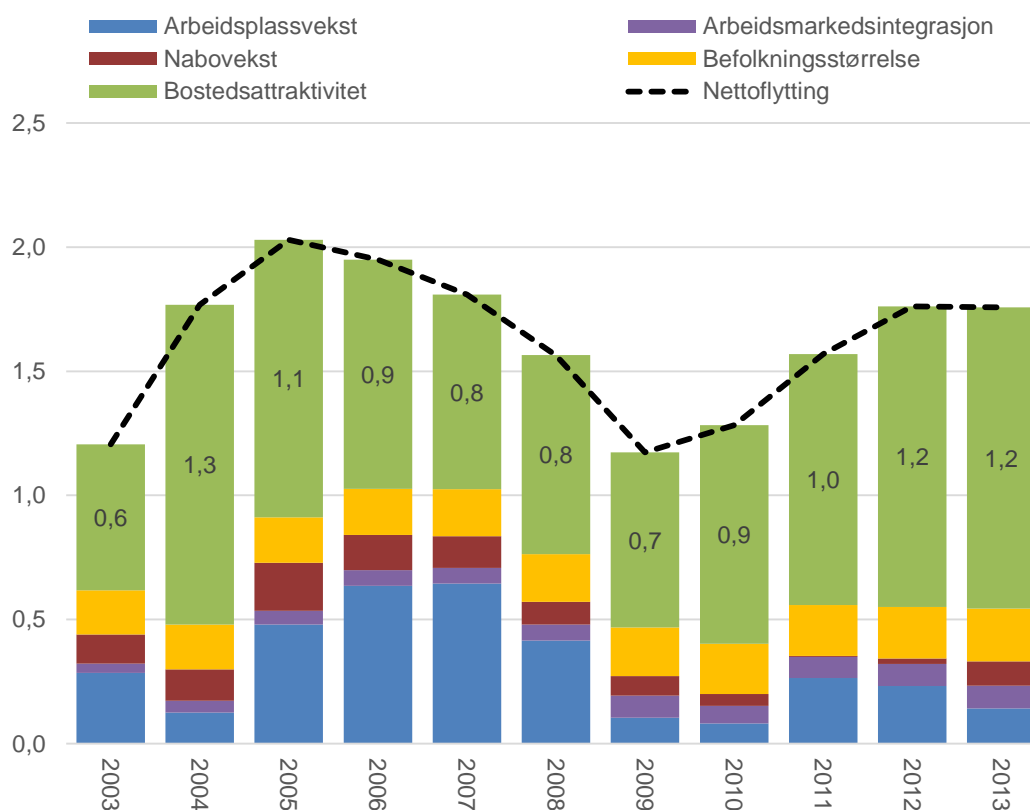


Figur 50: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på kommunenes nettoflytting siste fire treårsperioder. Ranging blant landets 428 kommuner.

## 4.2.2 Ekte bostedsattraktivitet

Nå har vi analysert nettoflyttingen, og regnet ut hva som skyldes arbeidsplassvekst og hva som skyldes strukturelle faktorer. Det er imidlertid fremdeles en del av nettoflyttingen som ikke kan forklares av disse faktorene. Når det ikke finnes en ytre forklaring, antar vi at det skyldes forhold som er spesielle for regionen. Denne restfaktoren blir da en indikator for bostedsattraktiviteten. Den viser om nettoflyttingen har vært unormalt høy eller lav gitt de forholdene som vi vet påvirker nettoflyttingen.

Utviklingen av bostedsattraktiviteten i Os kan vi se i figuren under.



Figur 51: Den relative nettoflyttingen til Os, dekomponert i effekten av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer. Den nettoflyttingen som ikke kan forklares av arbeidsplassveksten eller strukturelle faktorer er en indikator for bostedsattraktivitet. Tre års glidende gjennomsnitt. Enhetene er standardavvik av nettoflytting.

Mye av befolkningsveksten i Os skyldes forhold som ikke kan forklares av arbeidsplassvekst eller strukturelle flyttefaktorer. Bostedsattraktiviteten har vært jevnt høy siden 2001-2003. Den har også økt de siste årene.

Mens arbeidsplassveksten hadde mer å si for nettoflyttingen til kommunen på begynnelsen av forrige tiår, har den likevel en svak, men positiv effekt i de senere årene. Befolkningsstørrelsen har hatt en jevnt og positiv effekt på nettoflyttingen til kommunen. Arbeidsmarkedsintegrasjonen og naboveksten, som begge isolert sett har påvirket nettoflyttingen positivt, har hatt en mindre effekt.

Det er nesten slående hvor mye av nettoflyttingen til Os som ikke skyldes verken arbeidsplassvekst eller strukturelle forhold. Kommunen har vært særdeles attraktiv som bosted over mange år.

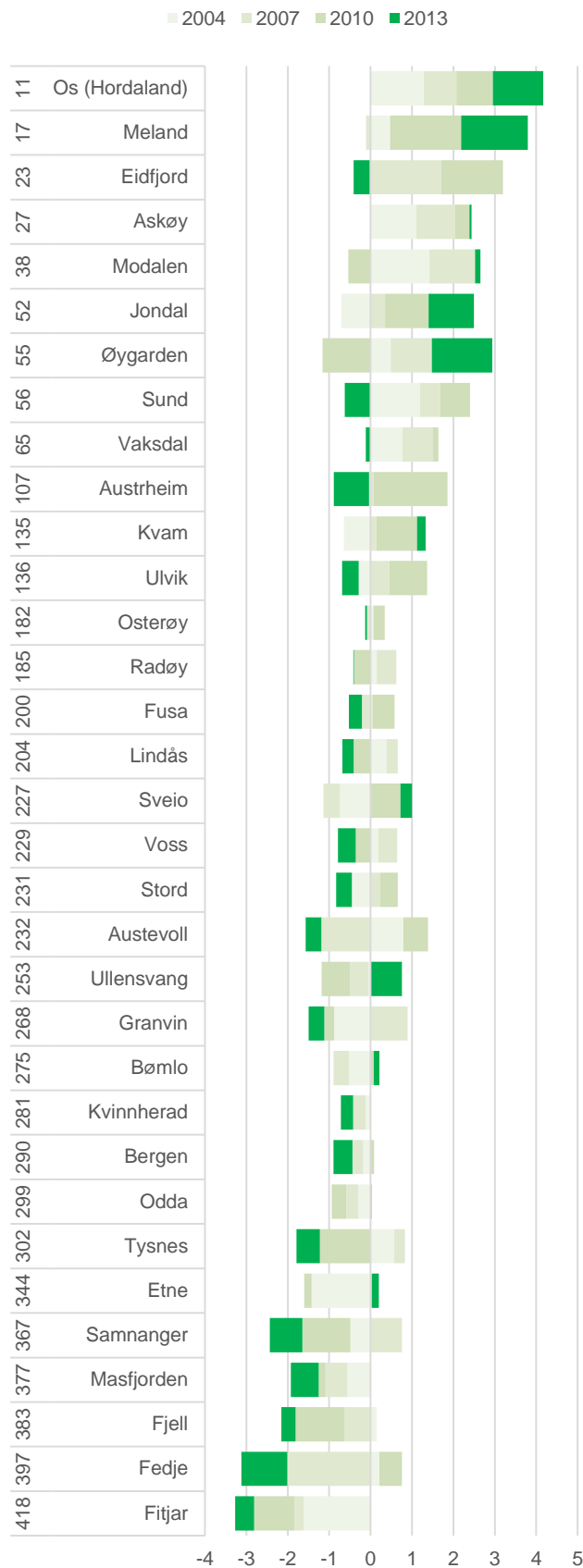
I denne rapporten vil vi ikke gå så mye nærmere inn på hva denne uforklarte veksten skal skyldes. Men vi har klart å sortere mulige årsaker i fire kategorier: boliger og tomteareal, ameniteter (kommunale goder og tjenester), omdømme og stedlig kultur og identitet. Kanskje har Os jobbet hardt med å legge til rette for positiv innflytting?



### 4.2.3 Bostedsattraktivitet rangert

Os er kommunen i Hordaland med høyest uforklart nettoflytting. Det vil si at Os har vært særdeles attraktiv som bosted de siste tolv årene. Os er rangert som nummer 11 på landsbasis. Bare ti kommuner i Norge har hatt en bedre samlet bostedsattraktivitet.

Å ha positiv bostedsattraktivitet er isolert sett en positiv ting. Det betyr at kommunen er mer attraktiv for nettoflytting enn arbeidsplassveksten og strukturfaktorene skulle tilsi. På den annen side er det ikke nødvendigvis en positiv ting dersom arbeidsplassveksten over tid er lav, samtidig som befolkningsveksten er høy. Dette blir internt kalt for «Østfold-syndromet». Østfold har opplevd en høy nettoinnflytting de siste årene, mens arbeidsplassveksten har vært lav. Da har sysselsettingsandelen gått ned, og det er ikke ønskelig fra mange kommuners ståsted. På den annen side vil et sted med høy bostedsattraktivitet har flere folk «å ta av» dersom det blir arbeidsplassvekst på stedet.



Figur 52: Bostedsattraktiviteten for de siste fire treårsperiodene. Rangering blant landets 428 kommuner.

# 5. Scenarier for framtidig vekst

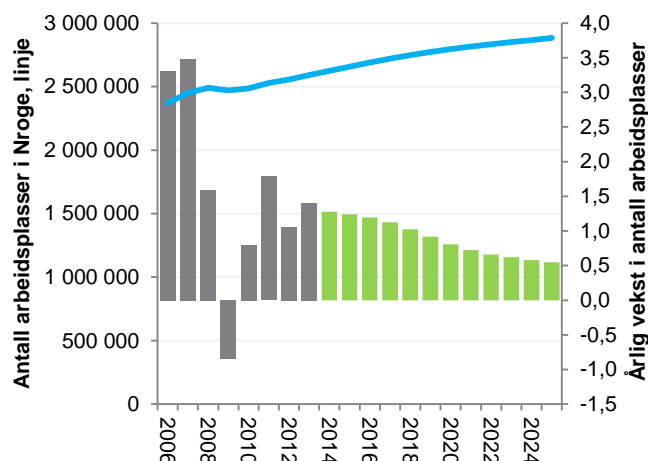
Vi skal avslutte denne delen av rapporten med å se på hva som er sannsynlige og mulige scenarier for framtidig utvikling. Framtidsscenariene er basert på at de strukturelle forholdene vil fortsette, men at kommunene kan påvirke sin egen attraktivitet.

## 5.1 Strukturelle forhold

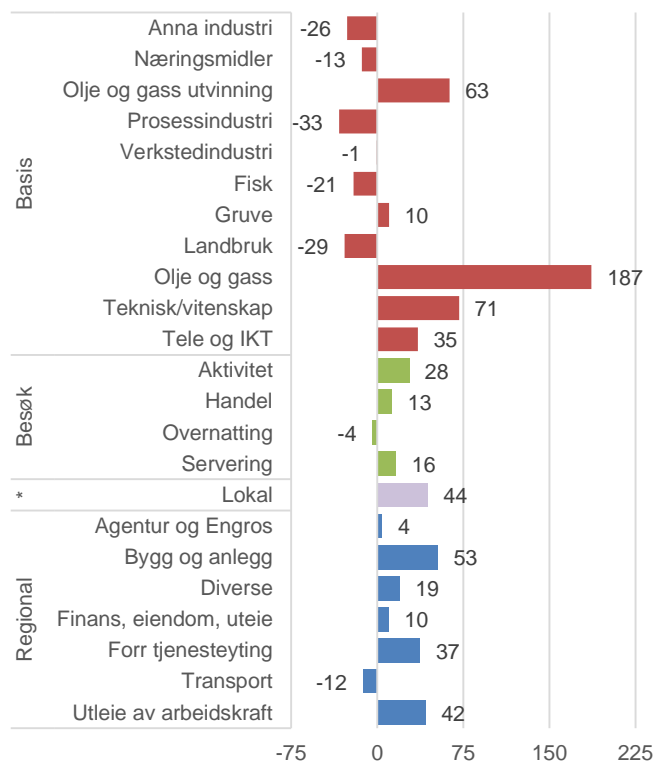
De strukturelle forholdene som kommer til å påvirke hver enkelt kommune vil være et resultat av hvor sterk veksten i hele Norge blir. Dessuten vil veksten i en enkeltkommune også bli påvirket av hvilke sektorer og bransjer som kommer til å vokse i framtiden. Vi skal innledningsvis gjøre rede for hvordan vi kommer fram til et sannsynlig normalscenario for den nasjonale veksten og hvordan den fordeles.

Vi baseres oss på SSBs middelframskriving for befolkningsveksten i Norge. Det forventes sterk innvandring de neste årene, som fører til tilsvarende sterk befolkningsvekst. Deretter antas det at nettoinnvandringen til Norge faller, slik at befolkningsveksten også faller. Framskrivningen gjelder for befolkningsvekst, men vi kan også bruke disse framskrivningene til å beregne sannsynlig arbeidsplassutvikling. Vi forutsetter da ganske enkelt at andelen av befolkningen som er sysselsatt vil være konstant<sup>ii</sup>, slik at befolkning og arbeidsplasser vil vokse i samme takt.

Strukturelle endringer er en av de viktigste drivkreftene for framtidig fordeling av veksten i antall arbeidsplasser mellom kommuner. Kommuner med konsentrasjon i vekstbransjer får vekstimpulser, mens kommuner med mange arbeidsplasser i næringer med nedgang vil bli negativt påvirket. I våre scenarier har vi lagt inn at vekstmønsteret mellom sektorer og bransjer vil fortsette med den samme tendensen i de kommende årene som i perioden 2000-2013. Vi ser hvordan veksten har variert i de ulike bransjene i Norge i de siste årene, i figur 54.



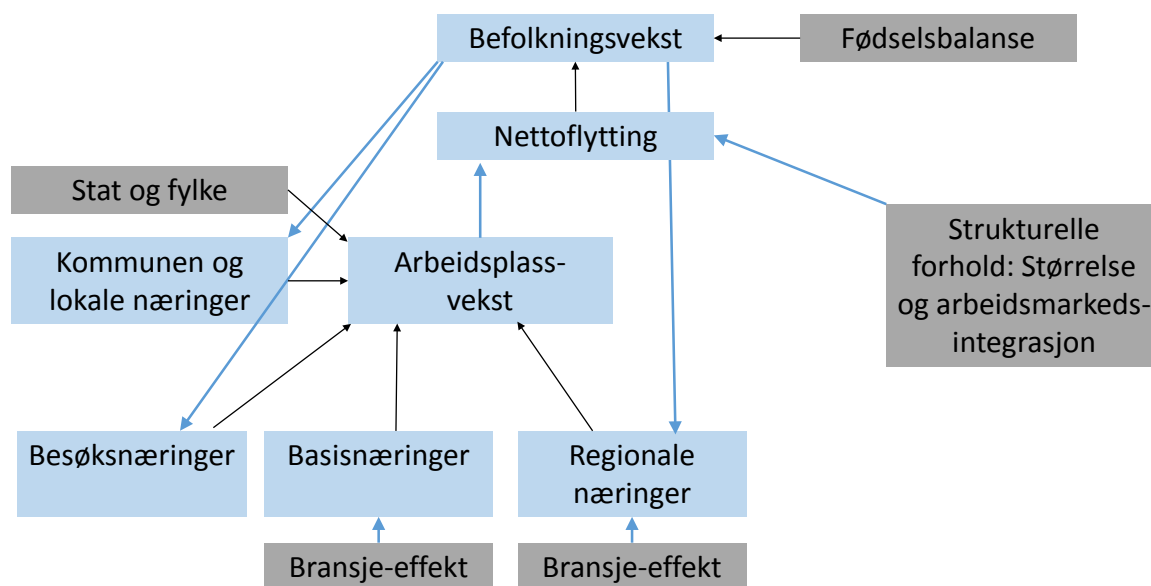
Figur 53: Arbeidsplassveksten i Norge fram til 2013, og beregnet arbeidsplassvekst ut fra at sysselsetningsandelen skal være konstant og SSBs middelprognose for befolkningsveksten.



Figur 54: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2013 i Norge.

## 5.2 Modellens dynamikk

I scenariomodellen bruker vi den samme modellen som vi brukte for å analysere den historiske utviklingen. Det er først og fremst utviklingen i befolkning og antall arbeidsplasser som modellen vil vise. Samtidig viser modellen hvordan antall arbeidsplasser vil fordele seg mellom sektorer og næringstyper.



Figur 55: Scenariomodellens oppbygging. De grå boksene er eksogene variabler, som baserer seg på historiske tall. De blå boksene blir bestemt i modellen. De sorte pilene viser definisjonsmessige sammenhenger, som at befolkningsveksten er summen av fødselsbalansen og nettoflytting, og at arbeidsplassveksten er summen av veksten i alle sektorer og næringstyper. De blå pilene viser sammenhenger som er lagt inn i modellen, og som er basert på regresjonsanalyser av historiske sammenhenger.

I modellen blir framtidig vekst i antall arbeidsplasser i basisnæringer et resultat av forventet vekst i de ulike bransjene på landsbasis, og vi legger da til grunn at veksten i de ulike bransjene i kommunen blir den samme som på landsbasis. Veksten i besøksnæringene er antatt å være den samme som på landsbasis i utgangspunktet, men justert for befolkningsveksten. De regionale næringene blir positivt påvirket av både befolkningsvekst og samtidig påvirket av bransjestrukturen.

Utviklingen i antall arbeidsplasser i statlig sektor og i fylker antas å fortsette som før, og vil ikke være påvirket av kommunens egen arbeidsplassvekst.

Den relative arbeidsplassveksten i kommunen vil få en effekt på nettoflyttingen. Her baserer vi modellen på den empiriske sammenhengen mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner de ti siste årene. Nettoflyttingen blir også påvirket av strukturelle forhold som kommunens befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon, som antas å ha samme effekt i framtiden som historiske data viser.

Denne modellen representerer «business as usual», der de strukturelle endringene de siste årene framskrives. Samtidig baserer dette scenariet seg på at regionen har en utvikling «som normalt», dvs. at regionen har helt nøytral attraktivitet.

## 5.3 Normalscenario for Os

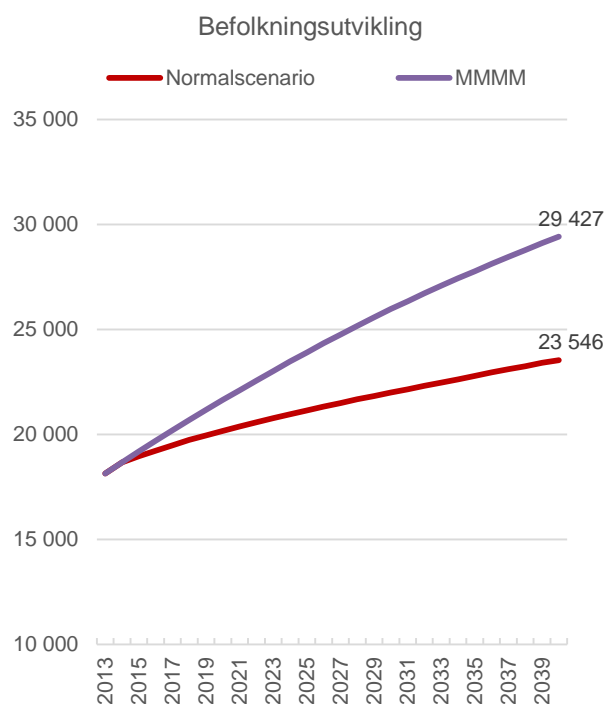
I figuren til høyre viser vi hvilken befolkningsutvikling Os vil få dersom normalscenariet slår til, dvs. dersom Os ikke er verken attraktiv eller uattraktiv, men oppfører seg som statistisk normalt.

Folketallet vil øke til 23 546 innbyggere i 2040. Normalscenariet er mer pessimistisk enn SSBs middelframskrivning. Det kommer av at SSB har lagt inn en dempingsfaktor i den innenlandske flyttingen som blir sterkere lenger ut i perioden. Det vil innebære at det sentraliserende flyttemønsteret vil avta. I vårt normalscenario ligger det imidlertid ingen slik dempingsfaktor.

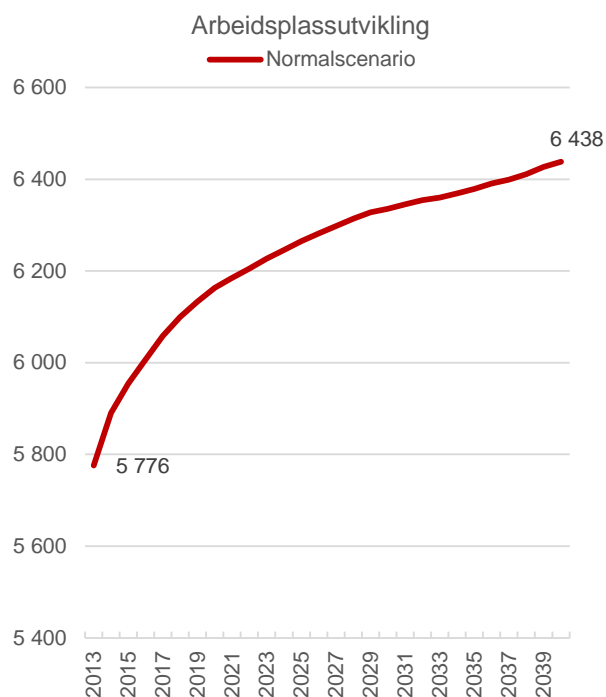
I figur 57 vises arbeidsplassutviklingen. Antall arbeidsplasser forventes å øke ganske kraftig de neste årene. Deretter forventes arbeidsplassene fortsatt å øke, men i mindre grad.

Det forventes at befolkningsveksten vil være høyere enn arbeidsplassveksten, og det kan nok skyldes at Os vil fortsette å være en pendlingskommune. Os har heller ingen spesielt gunstig bransjesammensetning som skulle tilsi sterk arbeidsplassvekst. Men det at befolkningen øker, vil føre til vekst i enkelte sektorer og bransjer, f.eks. i kommunal sektor.

Konklusjonen er at både befolkning og antall arbeidsplasser i Os vil øke, dersom de strukturelle forholdene forblir uendret, og kommunen utvikler seg som normalt.



Figur 56: Antall innbyggere i Os, framskrevet til 2040. Normalscenariet og SSBs middelframskrivning.

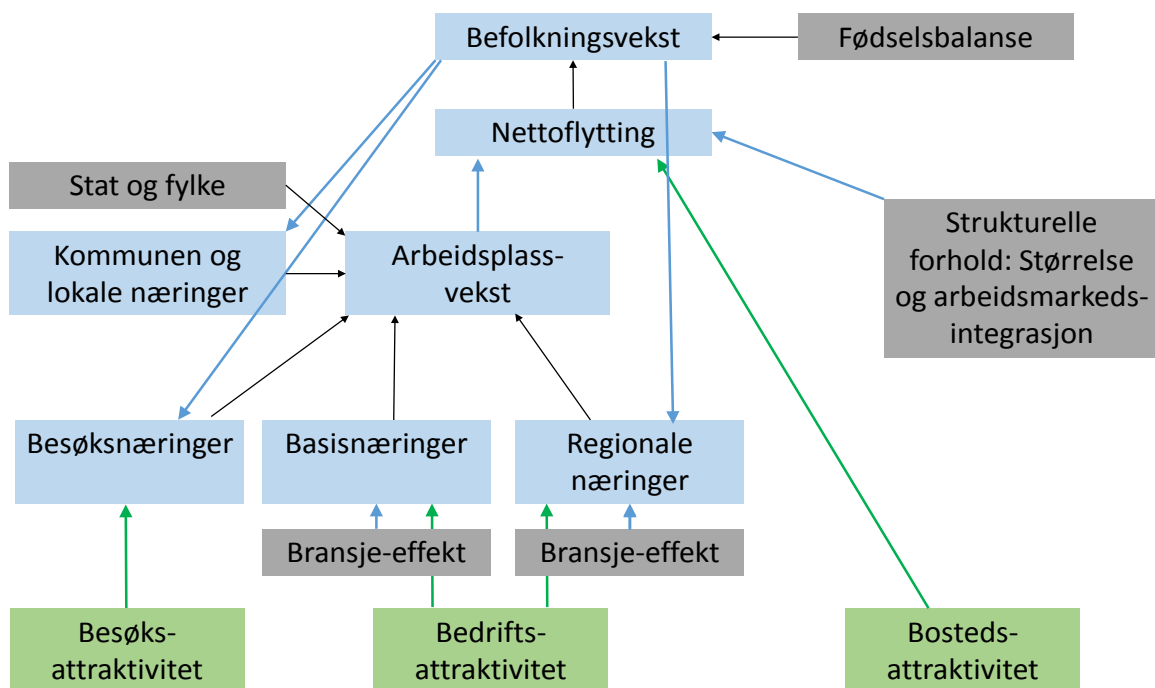


Figur 57: Normalscenario for arbeidsplassvekst i Os fram til 2040.

## 5.4 Alternative scenarier med attraktivitet

Normalscenariet er basert på at utviklingen i kommunen er absolutt normal, både med hensyn til arbeidsplassvekst i de enkelte bransjene, og med hensyn til nettoflytting i forhold til arbeidsplassvekst og strukturelle forhold. Attraktivitetsmodellen er basert på at kommuner kan påvirke egen vekst og oppnå en bedre utvikling enn slike framskrivninger tilsier. Attraktivitet er «statistisk unormal» vekst.

Vi vil derfor utvide scenariomodellen gjennom å legge inn historisk attraktivitet for regionen, og deretter legger vi inn ulike forutsetninger om framtidig attraktivitet som vil skape vekst i regionen.



Figur 58: Scenario-modellen utvidet med attraktivitet for besøk, bedrift og bosted.

I denne modellen kan vi legge inn verdiene for historisk attraktivitet, dvs. den attraktiviteten som regionen har hatt de siste årene. Da kan vi se hvilken utvikling regionen vil få dersom de fortsetter med den attraktiviteten de har hatt for bosted, bedrifter og besøk i de siste årene.

I de foregående kapitlene har vi sett at Os har hatt høy bostedsattraktivitet i alle årene. Næringsattraktiviteten har variert en del. I scenariene bruker vi tall for næringsattraktivitet for de siste ti årene. Da kommer Os ganske godt ut. Hadde vi brukt tall for næringsattraktivitet de siste fem årene hadde verdiene blitt mye dårligere.

## 5.5 Scenarier for historisk attraktivitet

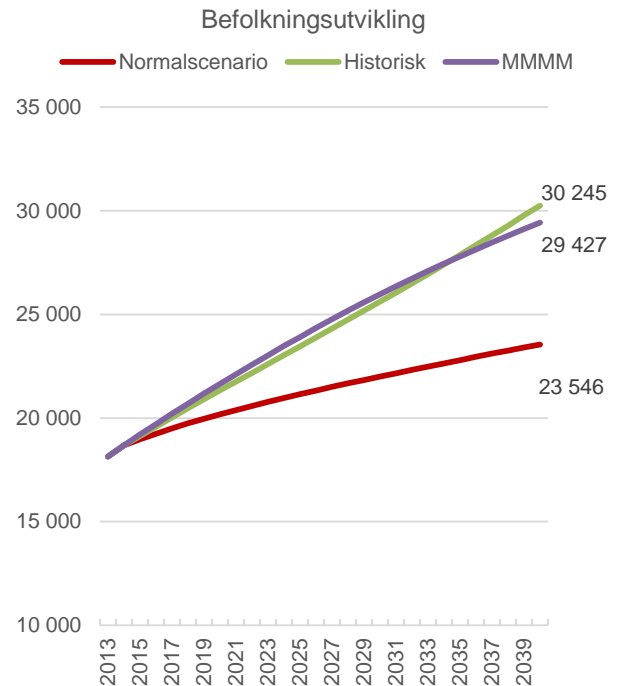
Vi kan legge inn de historiske verdiene for Os' attraktivitet som bosted og for bedrift og besøk slik de har vært fra 2000 til i dag. Da kan vi se hvordan Os vil utvikle seg, dersom de fortsetter å utvikle seg på samme måte som de har til nå.

Tabell 5: Historiske verdier på attraktiviteten til Os fra 2000 til i dag. Verdiene for basis, besøk og regional er i prosent. Verdien for bosted er i antall standardavvik fra gjennomsnittet.

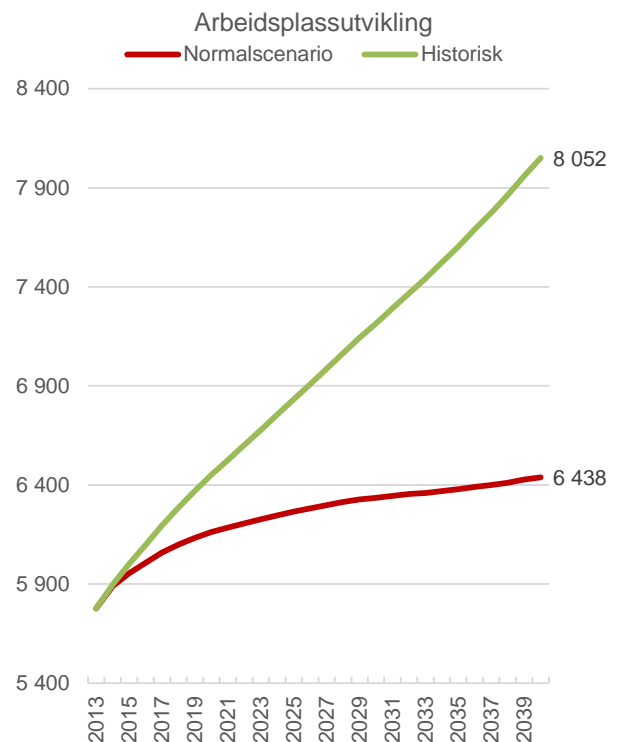
	Historisk
Bostedsattraktivitet	0,8
Bedriftsattraktivitet - basis	0,5
Besøksattraktivitet	-0,9
Bedriftsattraktivitet – regionale næringer	0,9

Os har vært attraktiv som bosted i perioden siden 2000. Dersom Os fortsetter å være like attraktiv som bosted som kommunen har vært til nå, vil befolkningen i Os kunne øke til 30 245 innen 2040. Dette er 6 699 høyere enn antallet i normalscenariet.

I figur 60 ser vi hvordan arbeidsplassutviklingen vil bli dersom bedrifts- og besøksattraktiviteten til Os videreføres. Os har vært attraktiv for bedrift i de regionale næringene, men ikke for besøk. Dersom dette mønsteret fortsetter som før, vil Os få 8 052 arbeidsplasser i 2040. Dette vil si 1 614 flere arbeidsplasser enn dersom Os ikke er attraktiv i det hele tatt. Siden de regionale næringene er store, vil attraktivitet i disse næringene bidra sterkt til den samlede arbeidsplassveksten, og det vil kompensere for den lave attraktiviteten i besøksnæringene.



Figur 59: Historisk og normalscenario for befolkningsutviklingen til Os fram til 2040. MMMM viser SSBs framskrivninger.



Figur 60: Arbeidsplassvekst under normalscenariet og med historisk attraktivitet i Os fram til 2040.

## 5.6 Scenario med høy attraktivitet for bedrift og besøk og bosted

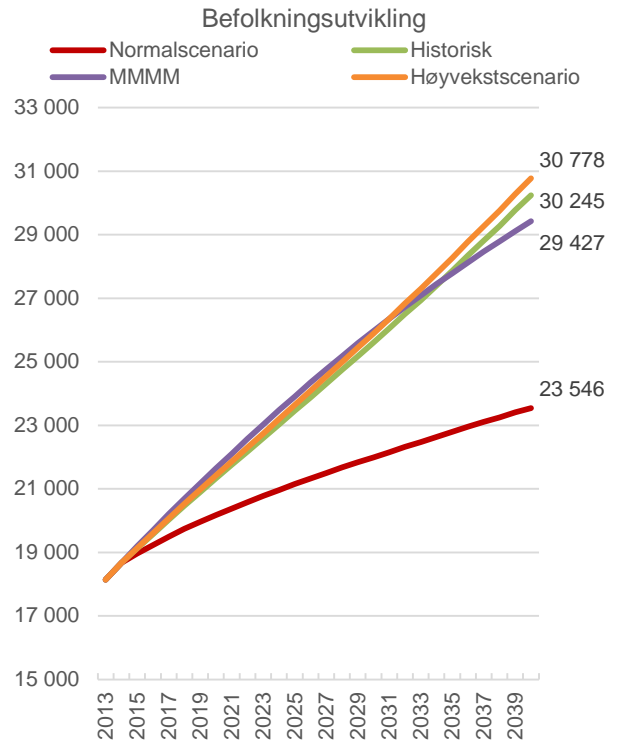
Hvor attraktiv må Os være, for å oppnå en ønsket vekst i befolkning og arbeidsplasser? Det kan vi finne ut ved hjelp av vår modell. Vi vil nå se på hvordan veksten i Os vil være dersom Os er attraktiv langs alle dimensjonene, dvs. som bosted, for bedrift i basis- og de regionale næringene og for besøk.

Os har historisk sett vært rangert som nummer 11 blant landets kommuner med hensyn til bostedsattraktivitet. Det er veldig høyt, og det er usannsynlig at en kommune vil rangere så høyt 26 år framover i tid. I dette scenariet vil vi nedjustere bostedsattraktiviteten litt, men fortsatt la bostedsattraktiviteten være høy. Vi vil derimot legge inn en hypotetisk høy attraktivitet i basis-, besøks- og de regionale næringene. Vi vil anta at attraktiviteten vil føre til en ekstra arbeidsplassvekst på 2 prosent etter at nasjonal vekst og bransjeeffekt er justert for.

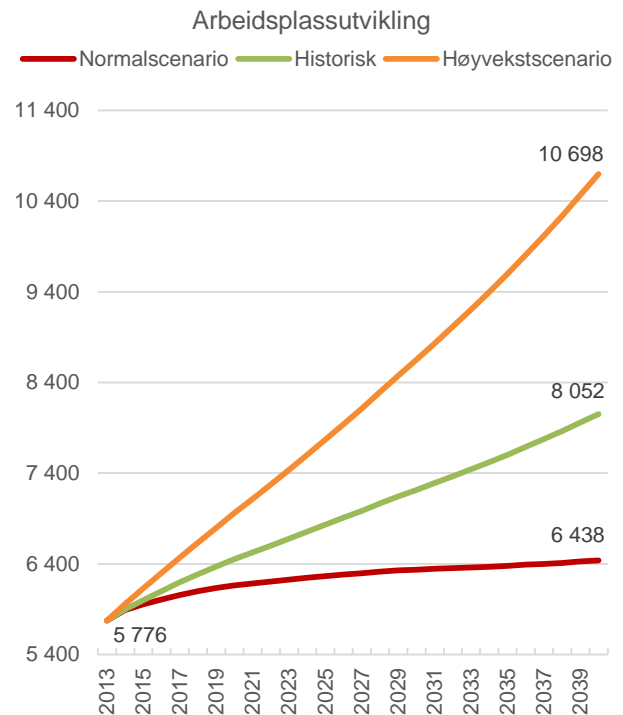
Tabell 6: Historiske verdier og høyvekst på attraktiviteten til Os fra 2000 til i dag. Verdiene for basis, besøk og regional er i prosent. Verdien for bosted er i antall standardavvik fra gjennomsnittet.

	Høyvekst	Historisk
Bostedsattraktivitet	0,7	0,8
Bedriftsattraktivitet – basis	2,0	0,5
Besøksattraktivitet	2,0	-0,9
Bedriftsattraktivitet – regionale næringer	2,0	0,9

Dersom Os er attraktiv for bedrift og besøk, vil folketallet i Os øke til 30 778 innen 2040. Da har vi lagt inn en høy, men lavere bostedsattraktivitet enn Os historisk sett har hatt. En lavere bostedsattraktivitet vil isolert sett føre til lavere befolkningsvekst. Men vi vet at det er en positiv sammenheng mellom arbeidsplassvekst og befolkningsvekst, og denne ekstra befolkningsveksten vil komme som følge av høyere arbeidsplassvekst. Dersom Os klarer å være attraktiv for bedrift i basis- og de regionale næringene samt for besøksnæringene, vil antall arbeidsplasser øke til 10 698 i 2040. Dette er et mye høyere nivå enn dersom Os ikke er attraktiv over hodet og scenariet der Os fortsetter som før.



Figur 61: Befolkningsutvikling under ulike scenarier for attraktivitet i Os fram til 2040.



Figur 62: Arbeidsplassutvikling i Os fram til 2040 under ulike scenarier av attraktivitet.

## 5.6.1 Hvorfra kommer veksten i vekstscenariene?

Vi kan også vise hvordan arbeidsplassutviklingen blir i de ulike scenariene når vi deler opp veksten i de ulike sektorene og næringstypene. I tabellen under viser vi antall arbeidsplasser i 2013 og antall arbeidsplasser i 2023 for de ulike scenariene.



Figur 63: Antall arbeidsplasser i ulike sektorer og næringstyper i 2013 og i de ulike scenariene i 2023, i Os.

Både under høyvekstscenariet og under det historiske scenariet til det bli flest arbeidsplasser innen kommunal sektor/lokale næringer. Dette skyldes at befolkningsveksten vil bli høy, og det vil bli behov for flere ansatte i kommunal sektor/lokale næringer.

De regionale næringene vil vokse mye både under det historiske scenariet og under høyvekstscenariet. Det vil være en stor forskjell på antall arbeidsplasser i de regionale næringene i høyvekstscenariet og i normalscenariet.

Dersom utviklingen fortsetter som før eller dersom Os ikke er attraktiv for besøk, vil antall arbeidsplasser i besøksnæringene holde seg på samme nivå som i dag i 2023. I høyvekstscenariet vil derimot besøksnæringene øke med 375 arbeidsplasser fram til 2023.

Basisnæringene vil ikke få en veldig sterk vekst under høyvekstscenariet. Det kan skyldes at Os har mange arbeidsplasser i nedgangsbransjer, som anna industri og fiske, bransjer med generell nedgang nasjonalt. Det er derfor besøksnæringene og de regionale næringene som vil bidra mest til samlet arbeidsplassvekst dersom Os klarer å bli attraktiv.

Antall arbeidsplasser i stat og fylke antas uendret i alle scenariene, og antas å vokse i samme takt som tidligere.



# 6. Utdanning

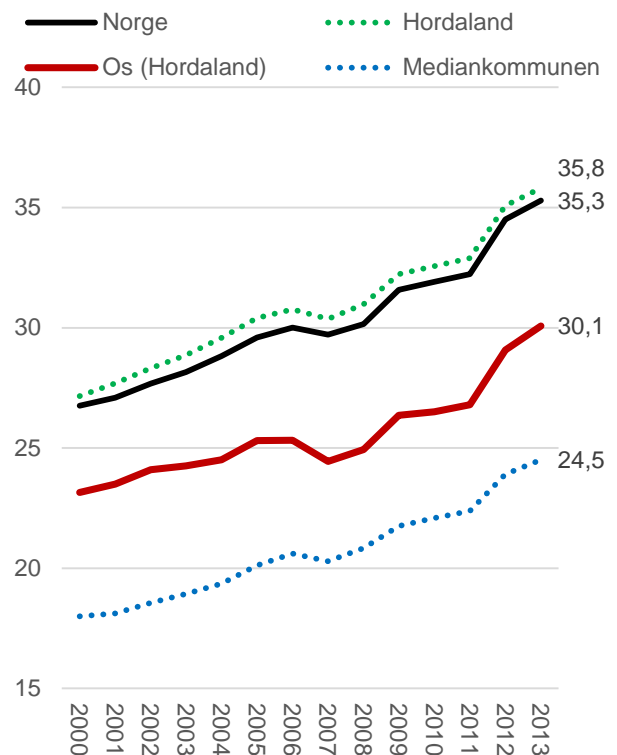
Det er stor interesse for utdanningsnivået, både generelt i befolkningen og i næringslivet. Et høyt utdanningsnivå regnes ofte som en kvalitet i seg selv, samtidig som mange antar at et høyt utdanningsnivå også er vekstfremmende for næringslivet. I regionale utviklingsstrategier, både blant fylkeskommuner og primærkommuner, er det ofte selvstendige målsettinger om å oppnå økt utdanningsnivå. Derfor har vi tatt med dette temaet i denne rapporten. Vi vil først presentere noen data om utdanningsnivå i befolkningen. Deretter konsentrerer vi oss om utdanningsnivået i næringslivet.

## 6.1 Utdanning i befolkning

Utdanningsnivået i befolkningen varierer ganske mye mellom stedene. Bærum har høyest utdanningsnivå i sin befolkning i 2013 med 54,8 prosent av den sysselsatte befolkningen med minst tre års utdanning. I Værøy kommune var tilsvarende andel 13,0 prosent.

I Os har 30,1 prosent av den sysselsatte befolkningen høyere utdanning. Dette er høyere enn mediankommunen, men under landsgjennomsnittet. Hordaland er en kommune der andelen høyt utdannede er større enn i landet som helhet.

De høyt utdannede klumper seg ofte i de største byene, og derfor har de aller fleste kommunene lavere utdanningsnivå enn landsgjennomsnittet. Det er bare 35 av 428 kommuner som har et utdanningsnivå i befolkningen som er over utdanningsnivået på landsbasis.



Figur 64: Andel av den sysselsatte befolkningen i Norge, Hordaland, Os og mediankommunen med høyere utdanning, 2000 – 2013.

## 6.1.1 Utdanningsnivå blant pendlere

Noen kommuner har mye høyere utdanningsnivå for de som pendler ut enn de som pendler inn. Det kan vi kanskje tolke som at de er attraktive som bostedskommune for personer med høy utdanning.

Rent intuitivt skulle en tro at kommuner som har et høyt utdanningsnivå i arbeidsmarkedet i egen kommune hadde lav utdanning blant de som pendlet ut, ettersom innbyggerne får dekket tilbud om arbeid til høyt utdannede i egen kommune. I praksis er det omvendt. Dess høyere utdanningsnivå det er i arbeidsmarkedet i egen kommune, dess høyere er utdanningsnivået blant de som pendler ut.

Det er i praksis også en sammenheng mellom høyt utdanningsnivå i arbeidsmarkedet i kommunen og utdanningsnivået blant de som pendler inn. Det virker intuitivt naturlig, men sammenhengen er mye sterkere mellom utdanningsnivået i egen kommune og de som pendler ut. Dermed ser det ut til at de høyt utdannede klumper seg i noen kommuner.

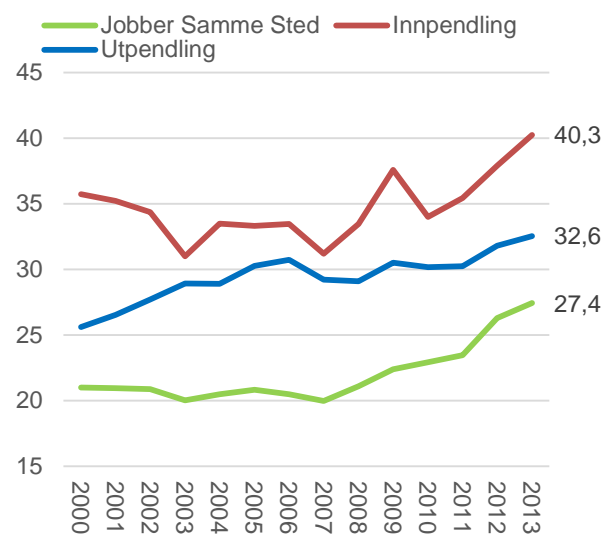
Differansen mellom utpendlerne og innpendlerne er vist i tabellen til høyre. I Os har 27,4 prosent av de som jobber i egen kommune høyere utdanning. Utdanningsnivået hos de som pendler, både inn og ut, er høyere. Andelen høyt utdannede blant de som pendler inn er spesielt høyt. Det var på 40,3 prosent i 2013. Andelen høyt utdannede er høyere blant de som pendler inn enn de som pendler ut. Dermed er Os kanskje mer attraktiv som arbeidssted for høyt utdannede enn som bosted. Vi husker fra om pendling at antallet som pendler ut er mye høyere enn antallet som pendler inn. Dermed kan det også være noen tilfeldigheter i spill, siden utvalget blant de som pendler ut er høyere.

I figuren til høyre ser vi hvordan utdanningsnivået har utviklet seg blant inn- og utpendlere. Til enhver tid har andelen høyt utdannede blant de som jobber i egen kommune vært lavere enn hos pendlerne.

Andelen høyt utdannede blant de som pendler inn har også vært høyere enn andelen blant de som pendler ut. Andelen høyt utdannede blant innpendlere øker raskere enn andelen høyt utdannede hos utpendlerne.

Tabell 7: Andel med høyere utdanning hos pendlere i 2013.

	Sted	Jobber samme sted	Pendler inn	Pendler ut	Differanse
65	Bergen	43,9	34,1	40,2	6,1
70	Kvam	27,1	21,7	27,1	5,4
98	Etne	22,9	23,3	26,4	3,2
101	Voss	28,4	29,5	32,6	3,1
112	Odda	24,3	23,0	25,2	2,2
139	Vaksdal	21,9	27,0	27,6	0,6
151	Fjell	24,4	31,1	31,0	-0,1
159	Kvinnherad	25,1	24,2	23,8	-0,4
170	Stord	31,4	31,1	30,0	-1,1
181	Tysnes	21,7	27,5	25,8	-1,7
185	Fedje	27,7	25,6	23,6	-2,0
186	Fusa	25,2	25,9	23,9	-2,0
219	Lindås	25,3	29,9	26,7	-3,2
248	Askøy	28,3	36,9	31,9	-5,0
265	Ulvik	29,5	32,2	26,2	-6,0
274	Meland	25,8	35,1	28,7	-6,4
281	Austrheim	24,1	25,7	19,0	-6,6
296	Jondal	25,4	28,1	20,6	-7,5
<b>299</b>	<b>Os</b>	<b>27,4</b>	<b>40,3</b>	<b>32,6</b>	<b>-7,7</b>
321	Ullensvang	27,8	36,4	27,1	-9,3
346	Sveio	22,6	39,1	27,6	-11,5
352	Austevoll	21,6	40,0	27,9	-12,1
356	Granvin	22,5	41,7	29,1	-12,6
359	Modalen	32,8	34,0	21,2	-12,9
363	Fitjar	22,2	34,0	21,0	-13,1
366	Bømlo	23,7	36,0	22,4	-13,7
391	Eidfjord	24,0	41,2	24,0	-17,1
392	Osterøy	19,6	37,9	20,6	-17,3
401	Sund	22,1	38,9	20,4	-18,4
404	Øygarden	21,6	39,8	20,6	-19,1
405	Radøy	19,0	41,8	22,4	-19,3
407	Masfjorden	24,5	35,8	16,3	-19,5
418	Samnanger	23,9	47,0	24,8	-22,1



Figur 65: Andel med høyere utdanning hos de som pendler ut, pendler inn og arbeider i Os (Hordaland).

## 6.2 Utdanningsnivå sektorer

Det er stor forskjell på utdanningsnivået i de ulike sektorene. Fylke og stat har mye høyere andel med høyere utdanning enn de andre sektorene. Over 70 prosent av de som arbeider i fylkeskommunene har høyere utdanning, mens 65,3 prosent av de statsansatte har minst 3-årig utdanning. Næringslivet har mye lavere andel utdannede enn i offentlig sektor. 26,1 prosent av de som jobber i næringslivet i Norge har høyere utdanning.

Nesten halvparten av kommunalt ansatte i Os har høyere utdanning. Denne andelen er høyere enn i landet som helhet. I de øvrige sektorene er utdanningsnivået lavere i Os enn i landet som helhet og lavere enn i Hordaland.

Sektorsammensetningen har naturligvis stor betydning for den regionale variasjonen i utdanningsnivået. Steder hvor en stor andel av sysselsettingen er i offentlig sektor vil naturlig få et høyere utdanningsnivå i arbeidslivet, og sannsynligvis også i befolkningen.

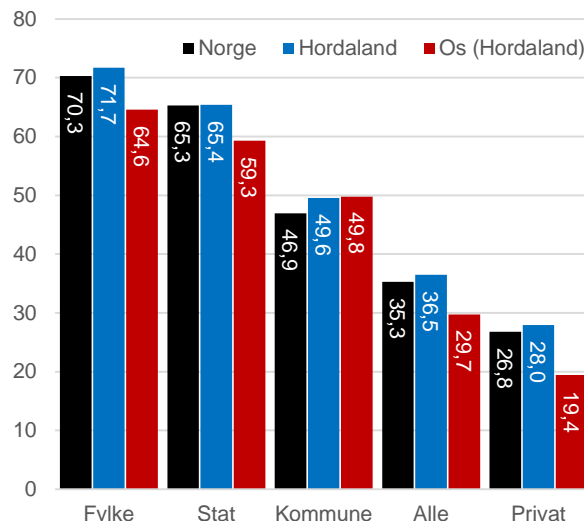
### 6.2.1 Utdanningsnivå næringslivet

I resten av kapittelet skal vi se spesielt på utdanningsnivået i næringslivet. Variasjonen i utdanningsnivå i næringslivet er vist i figur 67.

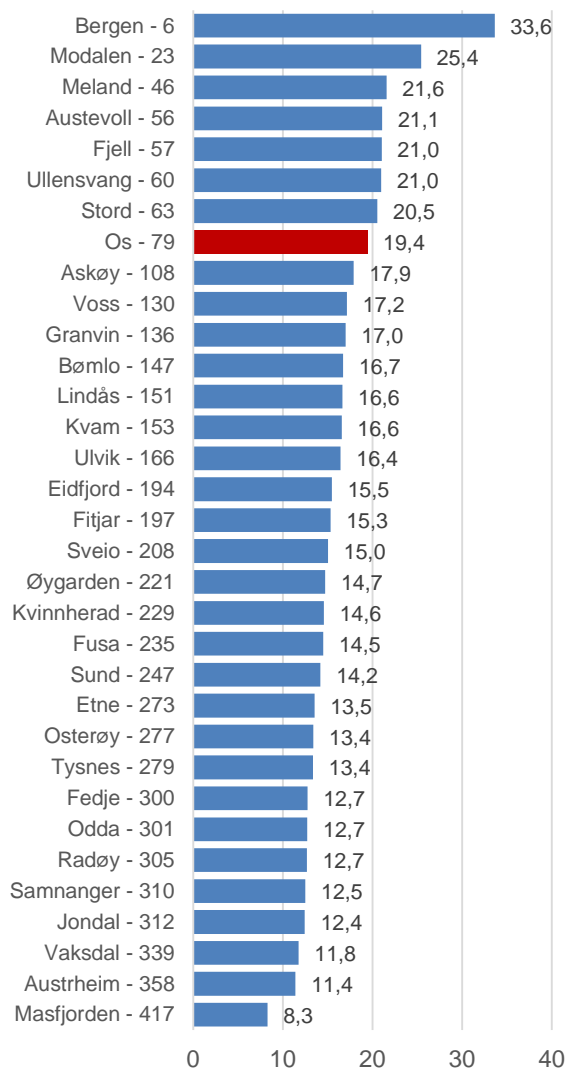
19,4 prosent av de som jobber i privat sektor i Os har høyere utdanning. På landsbasis har 26,8 prosent av de ansatte i privat sektor høyere utdanning.

Nivået i Os er høyere enn i de fleste kommuner i Norge. Os rangerer som nummer 79 blant landets 428 kommuner, dvs. godt over middels.

Os sin plassering er også forholdsvis høy i fylkessammenheng. Bergen har ikke overraskende et høyt utdanningsnivå i sitt næringsliv. Masfjorden har et lavt nivå.



Figur 66: Andel med høyere utdanning etter sektor, 2012.



Figur 67: Andel med høyere utdanning i næringslivet, etter arbeidssted i 2013.

## 6.3 Hvorfor varierer utdanningsnivået?

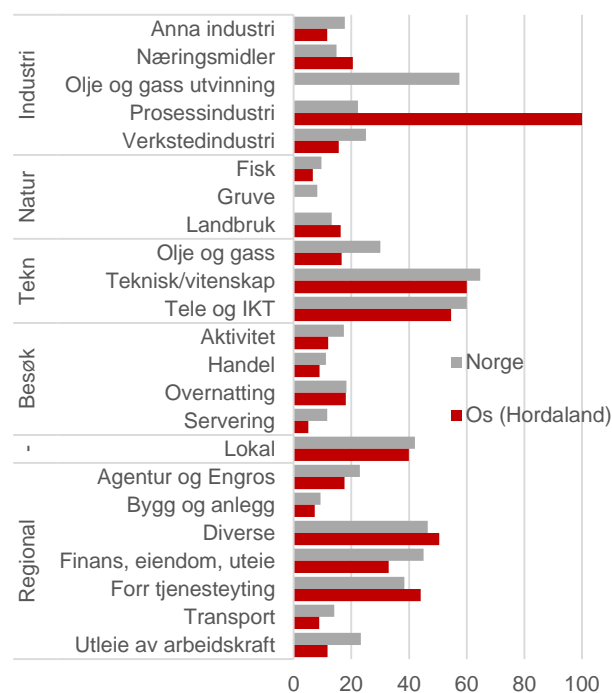
Det er store forskjeller mellom utdanningsnivået i de ulike bransjene. I figuren til høyre ser vi at i noen bransjer, som tele og IKT og teknisk/vitenskapelige tjenester, er andelen ansatte med høyere utdanning godt over 50 prosent. I bransjer som bygg og anlegg og handel er andelen rundt 10 prosent. I figuren til høyre sammenlikner vi utdanningsnivået i Os og Norge bransje for bransje.

På landsbasis er andelen høyt utdannede innen prosessindustrien middels høyt. I Os har alle de ansatte innen prosessindustrien høyere utdanning. Fra kapittelet om basisnæringer så vi at det bare er to ansatte innen prosessindustrien i Os. Derfor legger vi ikke så mye vekt på det ekstremt høye utdanningsnivået i denne bransjen i Os. Næringsmiddelindustrien er en større bransje i Os, og her er utdanningsnivået høyere enn på landsbasis. Ellers er utdanningsnivået innen diverse-kategorien og innen forretningsmessig tjenesteyting høyere i Os enn i landet som helhet. Innen de andre bransjene, har Norge et høyere utdanningsnivå enn Os.

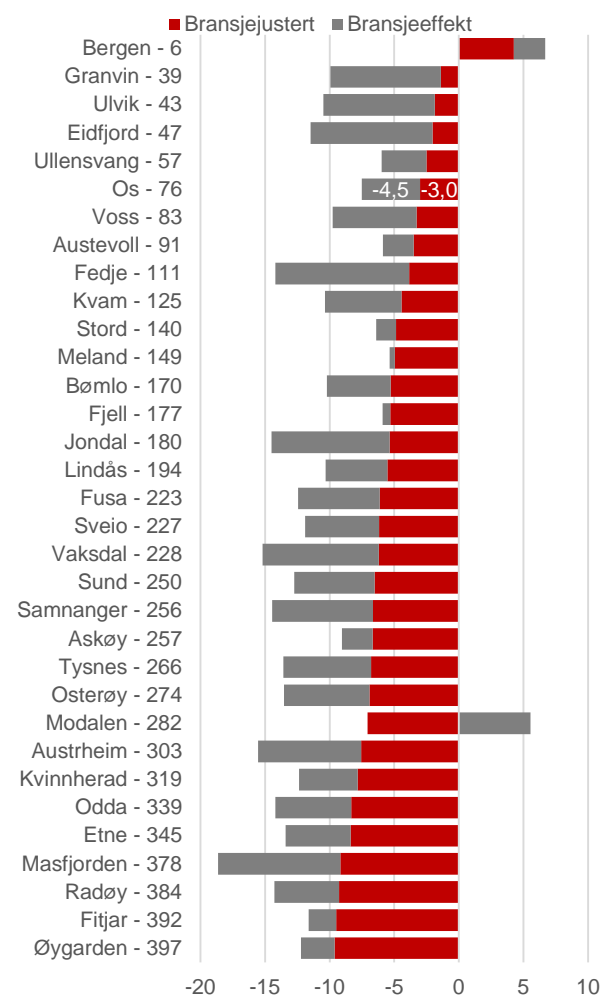
Ettersom det er store forskjeller mellom utdanningsnivå mellom bransjene, vil det være interessant å undersøke om de regionale ulikhetene mellom utdanningsnivå i næringslivet skyldes at bransjestrukturen er forskjellig. Det har vi gjort i den nederste figuren. Bransjeeffekten er beregnet gjennom å kalkulere hvilken andel ansatte med høy utdanning det ville vært dersom det var gjennomsnittlig utdanningsnivå i hver enkelt bransje, og deretter trekke fra næringslivets generelle utdanningsnivå.

I Hordaland er det bare Bergen og Modalen som har en bransjesammensetning som tilsier at utdanningsnivået i næringslivet skal være høyere enn nivået på landsbasis. Og bare Bergen har et høyere utdanningsnivå enn bransjestrukturen skulle tilsi.

Det bransjejusterte utdanningsnivået i Os er lavt, men høyere enn i de fleste kommuner. Os rangerer rimelig høyt i Hordaland og som nummer 76 nasjonalt.



Figur 68: Andel av ansatte med minst tre års høyere utdanning i ulike bransjer i Norge og Os.



Figur 69: Avvik mellom regionenes utdanningsnivå i næringslivet og nivået i Norges næringsliv, dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert andel.

## 7. NæringsNM

NæringsNM er utviklet for å måle hvordan næringslivet presterer i ulike områder i Norge. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse<sup>iii</sup>.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året</li> <li>2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen</li> <li>3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak</li> </ol>
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> <li>4. Andel foretak med positivt resultat før skatt</li> <li>5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.</li> <li>6. Andel foretak med positiv egenkapital</li> </ol>
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> <li>7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI)</li> <li>8. Andel foretak med realvekst justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.</li> <li>9. Andel foretak med vekst i verdiskaping</li> <li>10. Andel foretak med vekst i verdiskaping, justert for bransjestruktur, bedriftens omsetning og alder.</li> </ol>
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> <li>11. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen</li> </ol>

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren forteller oss om regionen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette vil være etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak, samt innflyttede foretak fratrukket utflyttede.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andelen lønnsomme foretak justert for bransjestruktur, bedriftenes omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en indikator som justerer for bransjestruktur, omsetning og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak av samtlige regnskapspliktige foretak på stedet som har vekst i verdiskapingen. Det er også en siste indikator der det er justert for forskjeller i bransjestruktur, omsetning og alder til foretakene.

Indikatoren «næringslivets størrelse» er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen på stedet. For hver indikator rangeres både regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe. Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av NæringsNM.

## Nyetableringer

Etableringsfrekvensen er antall nyetablerte foretak som prosent av antall eksisterende foretak i begynnelsen av året.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært ganske høy i hele perioden fra 2001 til 2006, før den begynte å synke. I de siste årene har landets etableringsfrekvens ligget på rundt sju prosent. Mediankommunens etableringsfrekvens er lavere enn landets fordi de store bykommunene drar opp gjennomsnittet mye.

Etableringsfrekvensen i Os har i de siste to årene vært omtrent like høy som etableringsfrekvensen på landsbasis. Dette er bedre enn de fleste kommunene i Norge. Os har i noen år, som i perioden mellom 2005 og 2008, og 2009 og 2011, hatt en etableringsfrekvens som er høyere enn landsgjennomsnittet.

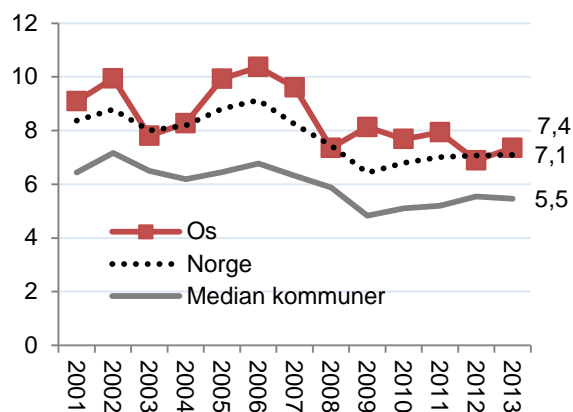
### 7.1.1 Etableringsindeksen for kommuner

Etableringsindeksen har tre indikatorer for nyetablering; etableringsfrekvensen, den bransjusterte etableringsfrekvensen og vekst i antall foretak. Den bransjusterte etableringsfrekvensen tar hensyn til bransjestrukturen, og måler etableringsfrekvensen bransje for bransje. Vekst i antall foretak er etableringsfrekvens fratrukket andel nedlagte foretak. Til sammen gir etableringsindeksen et godt bilde på etableringsaktiviteten i regionene.

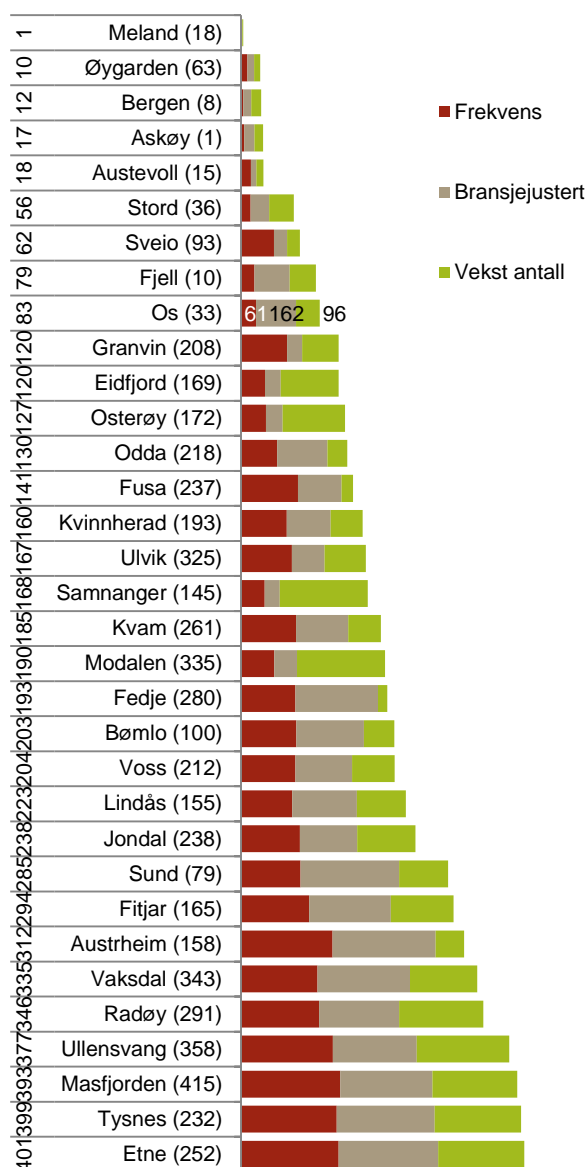
I figur 67 ser vi hvilken rangering kommunene i Hordaland har for etableringsfrekvensen det siste året og de siste ti årene samlet.

Os hadde en forholdsvis høy etableringsfrekvens i 2013 og rangerte som nummer 83 på landsbasis. Os rangerer høyt mht. frekvens og vekst i antall foretak fratrukket nedlagte foretak. Os gjør det mindre bra på den bransjusterte etableringsfrekvensen.

Os har i det siste året gjort det dårligere sammenliknet med andre kommuner enn Os har gjort i snitt de siste ti årene. Os har falt fra en snittrangering på 33 til en 83. plass i 2013.



Figur 70: Etableringsfrekvensen i Os, Norge og medianen av kommunene i Norge i perioden 2001-2013.



Figur 71: Etableringsindeksen for kommunene i Hordaland, med rangeringsnummer for hver av indikatorene. Rangering for etableringsindeksen er vist.

helt til venstre. I parentes er rangeringen for

etableringsindeksen siste ti år.

## 7.2 Lønnsomhet

Lønnsomheten i næringslivet måles som andel av foretakene med positivt resultat før skatt. Med denne metoden teller små og store foretak likt.

Lønnsomheten i norsk næringsliv var på topp i årene fra 2004 til 2007. I 2008 sank lønnsomheten brått, for deretter å stige de tre neste årene. I 2013 hadde 68,9 prosent av alle regnskapspliktige foretak positivt resultat før skatt, noe som var en liten nedgang fra 2012.

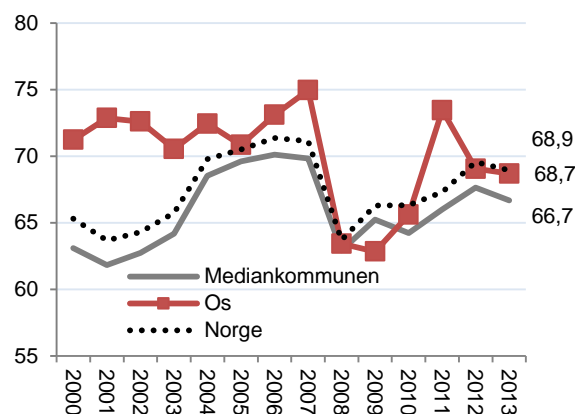
Andelen foretak med positivt resultat før skatt er like høy i Os som i landet som helhet. Det var den i fjor også. Fram til finanskrisen var andelen i Os høyere enn andelen nasjonalt, mens Os har fulgt landets mønster ganske tett siden.

### 7.2.1 Lønnsomhetsindeksen for kommuner

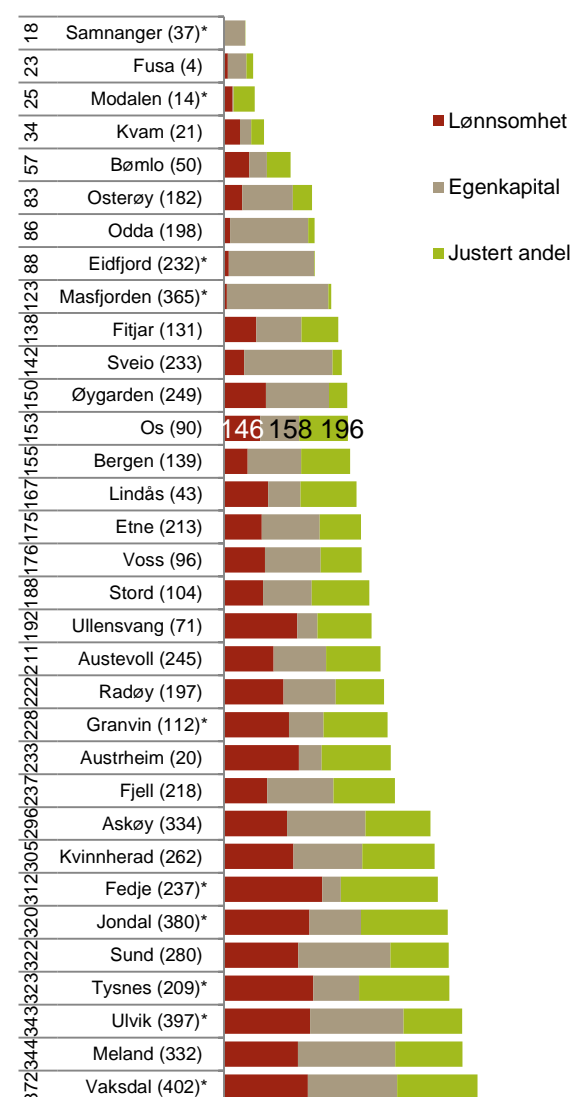
I figur 69 ser vi hvordan kommunene gjør det på lønnsomhetsindeksen i 2013. Lønnsomhetsindeksen er sammensatt av tre indikatorer; andel foretak med positivt resultat, andelen av foretak med positiv egenkapital, og andel lønnsomme foretak justert for bransje, størrelse og alder på foretakene.

Os sin rangering blant landets kommuner på lønnsomhetsindeksen har falt fra å ligge på nr. 90 i den siste tiårsperioden til å ligge på 153 i 2013.

Os gjør det forholdsvis bra på indeksen for andel foretak med positivt resultat, men mindre bra på indikatoren for andel lønnsomme foretak justert for bransje, størrelse og alder.



Figur 72: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Os sammenliknet med Norge og medianen av kommunene i Norge i perioden 2000-2013.



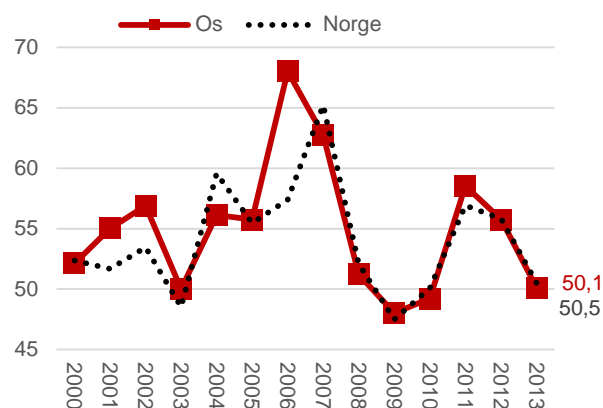
Figur 73: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Hordaland. Rangering blant landets 428 kommuner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre lønnsomhetsindikatorerne vises i figuren.



## 7.3 Vekst

Andel vekstforetak i Norge var rekordhøyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andel vekstforetak sank deretter dramatisk de to neste årene, og var på 47,5 prosent i 2009. Etter dette tok andelen vekstforetak seg opp, men falt ganske mye fra 2012 til 2013. I 2013 hadde 50,5 prosent av alle foretakene i Norge omsetningsvekst høyere enn prisstigningen.

Andelen vekstforetak har vært like høy i Os som i landet som helhet siden 2007. Før 2007 var andelen like høy eller høyere enn landsgjennomsnittet.



Figur 74: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i Os og Norge.

### 7.3.1 Vekstindeksen for kommuner

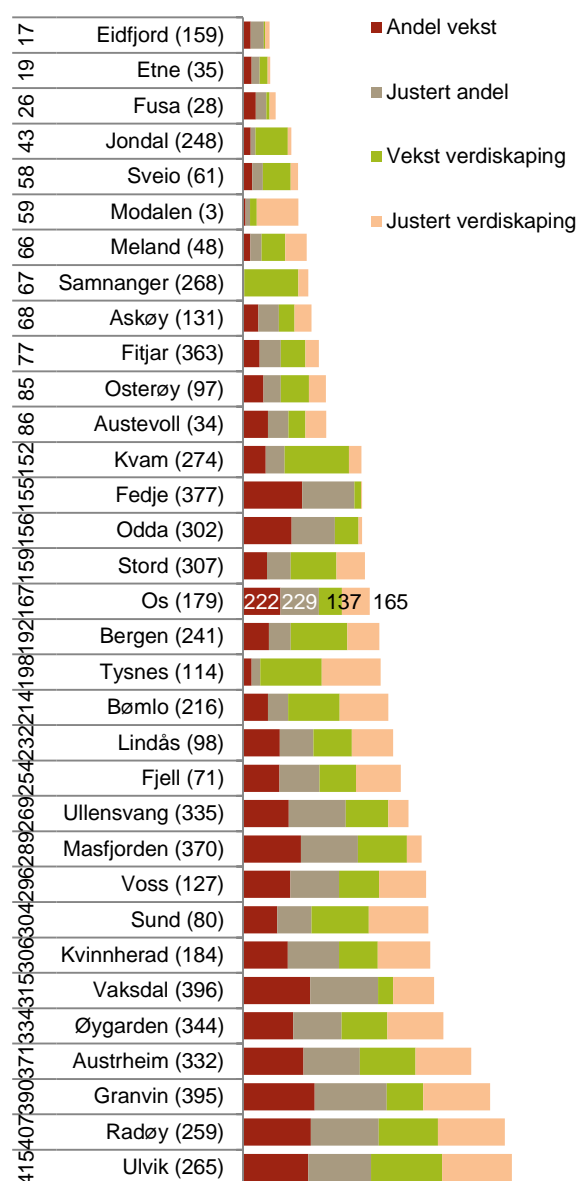
Vi måler veksten i næringslivet i kommunene ved hjelp av fire indikatorer. Den første indikatoren er andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Den andre indikatoren er andel vekstforetak, justert for foretakenes bransje, størrelse og alder. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskapingen. Den siste er justert andel med vekst i verdiskaping. Den endelige vekstindeksen er basert på kommunenes rangering med hensyn til de fire vekstindikatorerne.

Vekstindeksen varierer ganske mye fra år til år, og en skal dermed ikke legge så mye vekt på et enkelt år, men svært lave verdier på vekstindeksen over en tiårsperiode er et dårlig tegn.

Over en tiårsperiode har Os rangert som nummer 179, dvs. over middels, blant landets kommuner på vekstindeksen. Os hadde en høyere rangering i 2013.

Os gjør det bra på indikatoren for andel foretak med vekst i verdiskapingen, og mindre bra på indikatoren for andel vekstforetak justert for bransje, størrelse og alder.

Blant kommunene i Hordaland rangerer Os omtrent middels.



Figur 75: Vekstindeksen for kommunene i Hordaland. Rangering blant landets 428 kommuner i 2013 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de tre vekstindikatorerne vises i figuren.

## 7.4 NæringsNM for kommuner

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på et sett med 11 indikatorer for nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet samlet sett gjør det i en kommune, region eller fylke. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste elleve årene.

Figur 72 viser plasseringen til Os i årene 2000-2013.

Os kom på 152. plass i 2013. Det er en forbedring fra året før, da Os kom på 176. plass. Os har i mange flere år gjort det bra og kommet blant de femti beste kommunene. Os falt i 2008, men har kommet seg opp igjen siden.

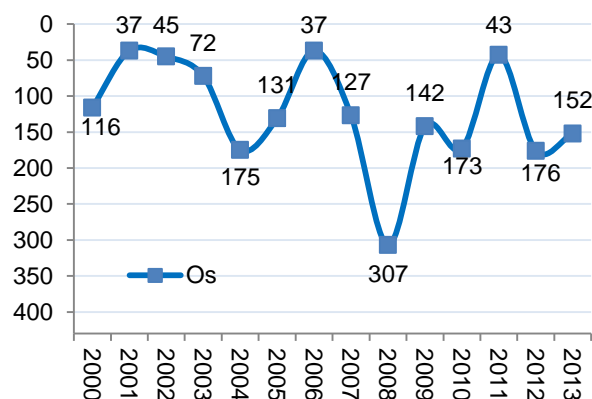
### 7.4.1 Kommunene i Hordaland

Mange kommuner i Hordaland gjør det over middels godt i NæringsNM. Fusa og Austevoll er vinnerne fra Hordaland i år, med en plassering på hhv. 7. og 10. plass.

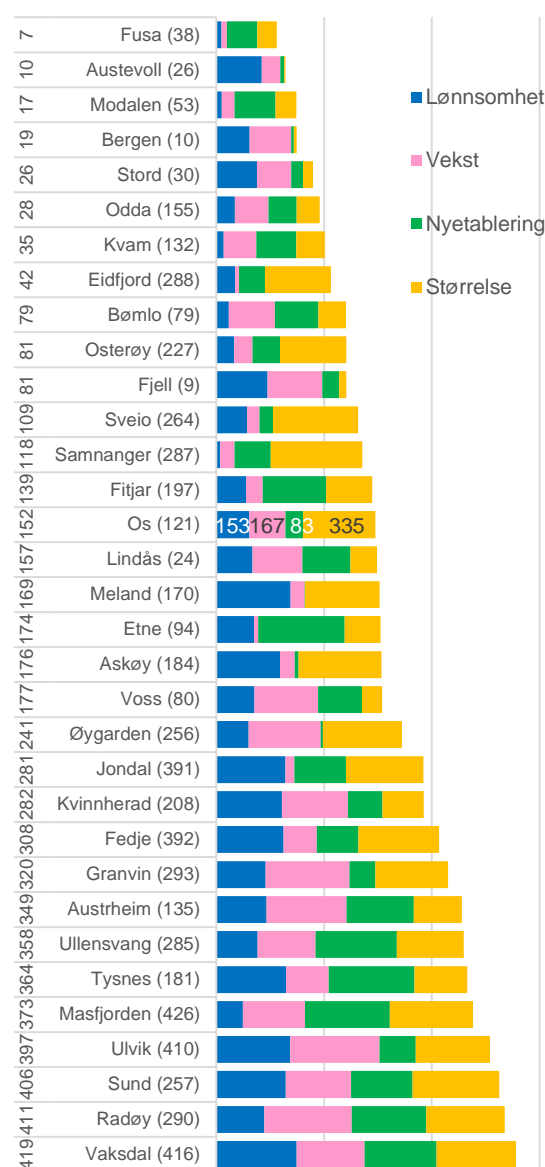
Os sin plassering i år var litt lavere enn snittet for de foregående ti årene, som var nummer 121.

Blant kommunene i Hordaland rangerer Os litt over middels, og på landsbasis som nummer 152, dvs. i den bedre halvdel blant norske kommuner.

Os gjør det relativt bra på indikatoren for nyetableringer. Det er næringslivets størrelse som trekker Os' totalplassering ned. Antall arbeidsplasser i næringslivet utgjør kun en liten del av befolkningen i Os. Vi så tidligere at nettoutpendlingen er på hele 41 prosent i Os og at en stor andel av den sysselsatte befolkningen pendler til Bergen. Dermed blir næringslivet i Os lite i forhold til befolkningsstørrelsen.



Figur 76: Rangeringen til Os i NæringsNM i perioden 2000-2013.



Figur 77: NæringsNM for kommunene i Hordaland. Rangering blant landets 428 kommuner i 2012 til venstre, og rangering siste ti år i parentes. Rangering for de fire indeksene vises inni figuren.

---

<sup>i</sup> Bransjeinndelingen tar utgangspunkt i registerdata for arbeidssted, med tilhørende NACE på 5-siffernivå. Fullstendig oversikt finnes på [\(link\)](#)

<sup>ii</sup> Vi baserer oss å at sysselsettingsandelene innenfor hvert årstrinn er konstant, og har brukt SSBs middelframskrivning om antall personer i alle årstrinn hvert år til 2040.

<sup>iii</sup> Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarkforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.